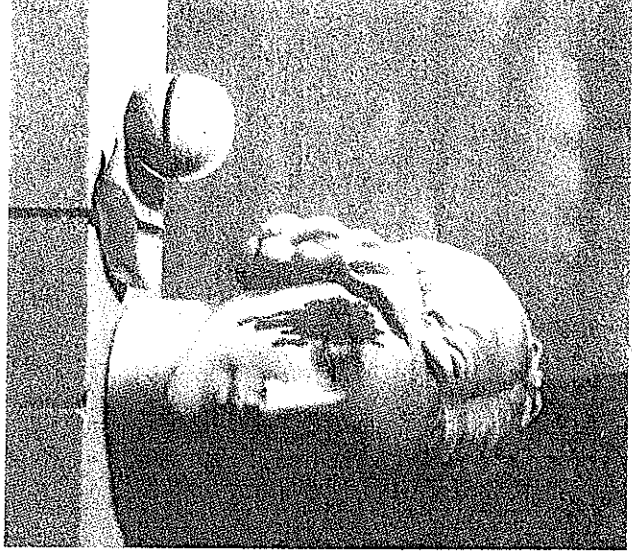

Magritte, La memoire, 1948.

E R O L H I Z A R C I

TOPRAKALTI SARAYLARI

Öyküler

"Düşünü erken gören çocuğun uykusu kaçır. Kalkıp gider peşinden. Sulara atılacakken yengeç yolunu keser. Ne o size deniz dibinde yaşamayı öğretebilecektir, ne de siz ona düz yürümeyi... Ama anlatılabilir bunlar."

Metis Edebiyatı

METİS YAYINLARI
İpek Sokak No. 9, Beyoğlu, 80060 İstanbul

TÜRKİYE'DE FELSEFENİN KURULUŞU

Zeynep Direk

Felsefenin yeni kurulmuş bir ulus-devlet eliyle yeniden kurulmasından bahsetmek öncelikle bir takım soruların sorulmasını gerektirir. Bu sorulardan ilki, kurucunun niyetinin, içinden çıktığı kültürün geçmişiyse ve geleceğiyle ilişkisini ilgilendirir. Bu niyetin zamansallığı, geçmişini geri kalmışlık olarak saptayan geleceğe ise ileri gitmek hedefi bağlamında bakan çizgisel bir zaman anlayışına bağlanır. Ama kurulan "yeni", Batılıca bir yenilenmeyi haurılamaz, çünkü yeniye geçmişte bulunana tekrar inşa etmek yoluyla varılmamış, ona geçmişten mutlak bir biçimde koparak ulaşmak hedeflenmiştir. Kurucu niyet için geçmiş, düşünce özgürlüğünü ortadan kaldıran dinin ve geleneklerin işgali altındaki zamandır. Kurucu edim, zamanın sıfır noktasında olmak ister, ama bunu başaramaz bir türlü, çünkü bir yandan geçmişini silip almak isterken, öte yandan geleceğe geç kalmış gibi görür kendisini. Onun bulunduğu sıfır noktası, geçmişin geleceği değil, geleceğin geçmişiştir. Yepyeni bir hayata sıyrılmak isterken, geleceğe ağır bir biçimde borçlanmıştır. Kendisini geleceğe taşımak için sarfettiği çaba, azımsanamayacak bir şiddet içerir. Ama, kuruluşun şiddeti ne kadar aşırsa kurulan geleceğin sarsılabilirliği de o kadar hissedilir olacaktır. Uygarlığın Batı'dan gelen işığına rağmen, gelecek, kovulmuş, sindirilmiş olanın geri döneneceği tehdidi ile belirlenecektir. Kuruluşun sonraki kuşaklara yükleniş olduğu sorumluluk da paradoksal ve inkânsızdır: Gelecek, gökân silinmiş, öğretilmekten kaçınılmış, bilinmeyen bir geçmişin tehdidi karşısında savunulmalıdır.

Bilimin ilerlemenin anahtarı olduğu inancıyla, felsefe de bilim üstüne bir düşünce faaliyeti olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün, 1933 yılında zamanın en ünlü pozitivisti olan Hans Reichenbach'ın başkanlığında "kurulmuş" olmasında, Bakanlığın şansının bu kadar yaver gitmesi dışında şaşılacak bir taraf yoktur.¹ Üniversite reformu, yeni bir

1. "O sıralarda Alman üniversitelerinde Nazilerin giriştiği geniş temizlik sonucunda açığa kalan uzman kadrolardan yararlanma önerisi, Matche ve Frankfurt'ta patoloji profesörü iken -komünizmi suçlamasıyla- üniversiteden çıkarılan Dr. Philipp Schwarz tarafından ortaya atıldı. Öneri, Atatürk'ün desteğiyle kabul edildi." İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Anıtkolombu*, cilt 4, s. 654.

filosof bölümü kurmamıştır aslında, Darülfünun'un adını "üniversite"ye çevirmiş ve zaten varolan bir felsefe bölümünü "yeniden kurmuştur."² Yapılan şey bir reformasyondan ibaret olsa da, Reichenbach'ın yaptığı açılış konuşmasında, sanki felsefe ilk kez 1933 üniversite reformu ile Türkiye'de var olmaya başlayacakmış gibi bir hava esmektedir.³ Kurucu edim, felsefeyi kavrayış biçimimizi değiştirmek istemektedir, ama eğer bu kavrayış biçimi doğru olarsa, o zaman gerçek anlamda bir felsefe eğitiminin ya da kültürünün daha önce ülkemizde bulunduğu toptan yadsınması olmaktadır. Bu durum karşısında sorulması gereken ikinci soru, "bu kuruluşun evvel felsefe yok muydu bizim kültürümüzde?" sorusu değil, "hangi felsefe yoktu bizde?" ya da "ne demektir felsefenin yokluğu ya da varlığı?" sorusudur.

Yeniden kuruluş kendisini "ilk kez" olarak sunmuştur. Bu "ilk kez", pozitivist felsefenin kendisini tek mümkün felsefe yapma biçimi olarak kurma girişimini ifade eder. Ancak sonuç pozitivist felsefenin tutunması açısından büyük bir başarısızlıktır. Reichenbach'ın bilim felsefesi ve mantık dersleri öğrencilerin büyük bir çoğunluğu için çok zor olduğundan, ancak bölümün hocalarının Reichenbach'ın derslerinden bir ölçüde faydalanabildiklerinden sözedilmiştir.⁴ Kant'ın ve Newton'un henüz okunmaya başlandığı bir dönemde, Reichenbach, Heisenberg'den, Einstein'dan ve Kuantum Fizik'i'nden bahsediyordu. Anlatılırlığı yakalayabilmek uğruna, uğraştığı konuları bir şifeliğe tekkeleip felsefe tarihi dersleri bile vermeye başlayacaktır Reichenbach. Felsefe tarihini çağdaş bilime varan teleolojik bir süreç olarak ele almıştır. Amacı, Batı düşüncesi tarihinin bizi bilime götürmüş olan anlarını göstermek ve böylece gelişmiş olduğumuz noktayı anlattır kalmaktır. Reichenbach, daha sonra felsefe tarihi

2. Darülfünun-u Şahane'nin 1900 yılında Sadrazam Said Paşa'nın desteğiyle kurulması ile 1933 yılında yapılan üniversite reformu arasında bir dizi reform yapılmıştır. İl Mesrutiyet Döneminde Darülfünun-u Şahane, Darülfünun-u Osmanî adını almıştır. Bu dönemde tarih, edebiyat ve felsefe dersleri ders programına dahil edilmiştir. 1912'de Emrullah Efendi bir nizamname ile Darülfünun'u yeniden düzenlemiştir. Bu düzenleme ile üniversite beş şubeye ayrılmıştır (Bkz. *ag.e.*, s. 659). Ancak 1933 yılındaki "reform" öncekilinin bir devamı olarak görülebilir bile tarzındaki şiddet özel bir nitelik taşıyor. İlhan Tekeli'nin de işaret ettiği gibi, "Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğu'ndan özerkliği olan bir Darülfünun devralmıştır" (*ag.e.*, s. 663). "31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı yasa ile Darülfünun kaldırıldı. 1934 yılında çıkarılan 2467 sayılı kanuna göre yenilenen İstanbul Üniversitesi'nin rütbeli kişiliği ve özerkliği yoktu. Üniversite Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altındaydı ve rektör üniversitede Maarif Vekili'nin temsilcisiydi." (*ag.e.*, s. 663).

3. *İstanbul Üniversitesi Açılış Dersleri, 1933-1934 ve 1934-1935*, İstanbul, Basım Evi Ahmed Hısan Ltd. Reichenbach'ın konuşması için bkz. ss. 259-266.

4. Bkz. A. Kaynarca'da, "Türkiye'de Felsefenin Evrimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Anıktoplamı*, Cilt 3, s. 767. Arslan Kaynarca'da şöyle diyor: "... İstanbul'da beş yıl kalan ve üniversitede konferanslar veren Reichenbach beklenildiği kadar verimli olmadı. Türk felsefe ve bilim çevresi, böyle bir düşünürün etkili olabilmesi için yeterince elverişli değildi."

öğrenmek işini kendisinden daha iyi bir tarihçi olan Von Aster'e bırakmıştır. Sonuç olarak, Reichenbach'ın kurmaya çalıştığı pozitivist bilim felsefesi, kendisine bölümün bir sonraki kuşağında bir takipçi bulamamıştır.⁵ Aslında, Türkiye'ye sokulmaya çalışılan pozitivist felsefenin Türkiye'ye girebilmiş olduğu kuşkuludur. Bunun pek çok nedeni olabilir. Ama belirleyici neden, Reichenbach'ın derslerinin anlaşılmasından çok, yaptığı felsefenin bizim Batılı kimliğimizi oluşturmaya kavramsal olarak derin bir katkı yapamayacak kadar dar baskı açılı olmasıdır. Bu pozitivist "ilk kez" felsefeye ilişkiniz temel problemlerini ortaya koymakta başarısız kalmıştır. Bununla birlikte, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün yetiştirdiği ilk cumhuriyet kuşağı felsefecisi sayılabilecek olan Macir Gökberk ile birlikte felsefe içindeki yerimiz, problemimiz ve felsefeden asıl ne beklediğimiz "ilk kez" açık bir biçimde ortaya çıkar. Felsefi bir kültür, ancak felsefe tarihiyle, Batı'nın yaptığı yolculuğun bir tekrarı ile oluşturulabilir. "Din" yitirildikten geçirmiş bir felsefe, Gökberk'de, Hegel'in ruhuyla yol alan, o "sondan sonraki trenle" evine dönmeye çalışır. Ama felsefenin bu coğrafyada başlamış olduğu iddiasının avantajına karşın, felsefenin burada tekrar kurulmasını bir eve geri dönüş hikâyesi olarak anlamak Gökberk için bile pek ilna edici olmaz. Onun acısının odak noktası, asıl eksikliğimiz, Batı'da felsefe Rönesansı ve Aydınlanmayı yaşayarak laikleşirken, bizim din yitirildikten olduğumuz yerde kalıp bu yolu katetmemiş olmamızdır. Gökberk, bir toplumun bir değişimle aynı deneyimi yaşamadığı için dezavantajlı olduğu fikrini ne kendi sorgular ne de sorgular. Bu fikrin, önce kendi gelişimini mutlak kıstas olarak koyup başkalarını yolculuktan dışladıkları sona dışaktıkları kendisine katılmaya davet eden modern Kıtı Avrupası düşüncesinin bir tuzak olduğunu görmemek için çoktan o tuzakla düşmüş ve aslında felsefeye ait olmadığımızı kabul etmiş olmak gerekir. Macir Gökberk, Alman düşüncesi geliştiğini izleyerek, kuruluşumuzu Avrupa'nın misyonuna katılmakla bulurken, aydın-

5. Bu görüşe, Giritli İzzet'in de dikkatimi çekmiş olduğu gibi, Nusret Hızır örneği gösterilerle karşı çıkabilir. Nusret Hızır çok iyi Almanca bilmesinin yanı sıra macerakar ve fizik de okumuştur. Macir Gökberk, Reichenbach'ın Los Angeles'a gitirken sonra arkasında bıraktığı temsilcinin Nusret Hızır olduğunu söyler (Arslan Kaynarca'da, *Felsefelerle Söyleşiler*, s. 23). Halil Vehbi Eratp ise söyleşisinde, "Nusret Hızır'ın Türkiye'de lojistiğin ve yeni pozitivizmin tanınmasında büyük etkisi olduğu söylemiştir," der (s. 68). Nusret Hızır, 1936 yılında Ankara'da kurulan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde görev alıp İstanbul Üniversitesi'nden ayrılmış, lojistiği ve Reichenbach tarzı pozitivizmi Ankara'da kurulumaya gaba harcamıştır. Öyleyse, bizim iddiamız ancak İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü için geçerli olabilir. Bunu Hüseyin Baruhan'ın sözleri de doğrultuyor. Felsefe Bölümü'nde bir usta çırak ilişkisi yaşamamış olduğundan yakınlık Hüseyin Baruhan "Reichenbach'a yetmiş olaydım belli bambaşka bir insan olurdum!" der (*ag.e.*, s. 290). Nusret Hızır'ın Türkiye'de Reichenbach geliştiğini yaşayıp yaşamadığı konusunda kuşkusuz daha derin bir araştırmayı gerektirmektedir.

lanmanın ötekile ilişkisindeki çelişkili ruhunu da kaba bir din-felsefe karşıtlığı ile gizlemeyi başararak yeni felsefeciler kuşağı için oldukça ikna edici bir gerçeğe çıkmıştır. Böylece, felsefe ile aramızdaki ilişki bir ait olmama yasına ve aidiyet özelemine dönüşmüş ancak felsefeye ait olmak ya da olmamak denen kavramların gizliiden gizliye, felsefenin "asıl sahibi" ve "mülkiyeti" gibi kavramları içerdiği politik bir şekilde sorgulanmıştır. Bunları sorgulamamızda Marksist düşünce de etkili olmuştur. Böylece felsefe yapmadığımızı sapayarak yaptığımızı başlangıç, felsefe yapabildiğimizi de şartlı hale getirir. Felsefe yapabileceğimize dair duyabileceğimiz güven öylesine rehin alınmıştır ki, Türkiye'de en zor kabul edebildiğimiz şey, içimizden birisinin gerçekten felsefe yaptığı, felsefeci olduğudur. Felsefeciler ne geçmiş felsefecileri okuyabilir ne de birbirlerinin yapıtları işe eleştirel bir bakılabilirler. Genel tavrı, birbirimizi felsefeye layık görmemek, geçmişte ve bugün yapılan herşeyi yoksaymak, görmezlikten gelmektir.⁶ Tarihsel bir kompleksle felsefe yapmaktansa, felsefeyi tarihsellik meselesi hiç işin içine katılmadan, zeki herkesin yapabileceği bir şey olarak tasarlamanın analitik anglo-sakson felsefe geleneğinin öntü Türkiye'de bu sayede açılması olur. Aslında bu senaryo yalnızca Türkiye'de değil, pek çok Asya ülkesinde, Japonya'da bile geçerli olmuştur diyebiliriz. İngiliz-Amerikan felsefesi, Kıta Avrupası felsefesinin üstününde yarattığı "tarihsizlik kompleksi" ve at olamama acısı yüzünden bizi kolayca işgal eder. Buna karşın, analitik felsefe, sorunu bastırarak yetindikten, bize bizim hakkımızda bir şey söyleme umudunu bile veremediğinden sağlam ve kalıcı bir felsefe yapma geleneği oluşturmaya başaramaz.

Felsefeyle kurdüğümüz ilişkinin dönüşümü, Batı düşüncesinin kendisini nasıl tekrar kurduğunu sorgulamamıza bağlı olabilir. Batılı felsefesinin kendisini okuması, İslam'ın Antik Yunan'la bağının üstünden sessizce geçerken Antik Yunan'la Hristiyanlık arasındaki eklemlemenin altını çizdir. Böylece, Antik Yunan'ı yalnızca Hristiyan-Yahudi geleneğinin izlediği biçiminde bir fikir doğur. Oysa, İslam düşüncesinin felsefe ile ilişkisinin Batı için Batı'nın kabul etmek istediğinden daha belirleyici olduğu vurgulanmalıdır. Müslüman filozoflar aslında Antik Yunan'ın ilk mirasçılardır. Özellikle Aristoteles'in eserlerinin bu düşünürlerin dili olan Arapça ile Batı'ya taşınması Batı'da Rönesansın nedenleri arasında sayılır. Buna karşın, yüzyeser Batılı yaklaşımlar, bu katkırı gevirimlikle sınırlandırmaya çalışır.⁷ Ünlü İslam filozofları gevirimlen olmadıkları

6. Örneğin, Bertil Chotusöken Türkiye'de yapılan felsefe çalışmalarının Türk felsefelerine referans yapmaktan kaçınmasının garplığının altını çizmektedir.

7. 800 ile 1000 yılları arasında Eski Yunanca'dan Arapça'ya yapılan gevirimler oldukça iyi bulunur. Bu gevirimler, Mısır'ın, Suriye'nin ve Mezopotamya'nın önemli şehirlerindeki Yunanlılarla karşılaşma imkânına sahip olmuşlardır. İslam filozofları onların gevirimlerini kullandılar. Bkz. Richard Walzer, *L'Eveil de la philosophie Islamique*, 1971, Librairie

gibi, kendilerinden önceki gevirimlenler kuşağının doğmasına sebep olan gereksinim, Arap kültürünün düşünsel zenginliğine işaret eder.⁸ Batı kendi felsefe tarihini yeniden kurarken bunu minimize etmek isteyecek, hatta çağsal (*epochal*) modellere dayalı tarih okuması içinde tüm ortaçağ okuması basit yanlışlarla es geçilecektir. Bu yapıların en basiti ve etkili, ortaçağın "karanlık çağ" olarak adlandırılmasında bulunur. Oysa, ortaçağ üç vahiy dininden düşünürlerin felsefi tartışma içinde yakalanabilecekleri bir çağ olarak da okunabilir. Ama o zaman diniden ayrılıp laikleşmiş bir felsefe meşru olarak yapılabildi. Ama gelecek. Din felsefe gevirimini Batı'da aşmışsa eğer, bu felsefi düşüncenin laikleşmiş olmasıyla değil, dinsel motiflerin felsefi düşünce içinde serbestçe yeniden üretilebilmeleriyle mümkün olmuş bir şeydir. Batı felsefesinin Hristiyanlığın İsa'sını, Yahudiliğin Yasa'sını yorumlayışı tükenmek bilmez bir kaynak olmaya devam etmektedir hâlâ. Çağdaş Batı felsefesi ile ilgilenecek de bunu gömmezden gelmek mümkün değildir. Bizdeki duruma bakıldığında, tarihsel olarak felsefenin din karşısında çektiği meşruiyet kaygısını aşamadığı, sapıran. Örneğin, İbn-i Rüşd'ün, felsefenin dinle uygunluğunu ortaya koyarken, felsefe yapmayı yaradıcı biliminin bir gereği, bir "ödev" haline getirilince, felsefeyi meşrulaştırma çabası oldukça belirgindir. Felsefenin meşruiyet derdi yöneticilerin çabalarına uygun bir biçimde kullanıldığında, -Abbasi Halife El Mutevekkil döneminde- filozoflar Bağdat'tan sütilmişlerdir. Ama felsefi etkinlik yüz yıllar boyunca başka adlar altında, başka disiplinlere kayarak devam etmiştir. En azından günümüzde İslam felsefesi ve kültürü üstüne düşününlerin iddiası budur: Felsefe, "fikih", "tefsir", "hads" vs. gibi değişik adlar altında devam etmiş ve hatta tarikatlar yoluyla halka inmiştir.⁹ Felsefenin tebdil-i kıyafet halinde dolayımı, ahlâk, hukuk, politika alanında kavramsallaştırma çabası içinde sürer. Bilgece bir yaşam fikrinin Tasavvuf'a beraber, özellikle zanaatkarın yaşamında sergilendiği de söylenebilir.¹⁰ Bunlardan başka, felsefenin sesi halk şirinde ve divan şirinde de duyulabilir. Bu saptamaların nedeni, doğrudan İslam dini değil, yönetici güçlerin dini ortodokslarını ve kullanmış olmalarıdır. Ama zaten devlet her çağda pragmatik bir tavırla işine gelen düşünceyi besleyip işine gelmeyen yoketmiştir. Bu bakış açısı karşısında tek istisna Gazali olabilir. Gazali'nin felsefesi de kendisinden sonra gelen felsefeyi yersizleştirip bitirmek

8. Orientaliste Paul Gauthier, ss. 12, 13. Walzer'in iddiası, İslam felsefesinin Antik çağ düşüncesinin bir üst aşaması olarak okunabileceğidir. Çünkü İslam düşüncesi, hem Eski Yunanca felsefe metinlerini eleştirel bir değerlendirmeye tabi olmuş hem de Batı'da kaybolmuş olan (özellikle Aristoteles'in doğa bilimlerine ilişkin eserlerini) kopya ederek korumuştur.

9. Rahmi Karakuş, "1933 Üniversite Reformu Sonrası Türkiye'de Felsefe Tasavvuru", yayınlanmak üzere olan bu eserden yararlanmama izin veren Rahmi Karakuş'a ve dikkatimi bu esere geçen Prof. Kenan Güntoş'a teşekkür ederim.

açısından modern felsefelere benzer, ancak Gazali'nin felsefesinin modern felsefelerden daha fazla etkili olduğunu teslim etmek gerekir.

Osmanlı döneminde felsefe, mantık ve hukukla birlikte resmi medrese eğitiminin bir parçası olmaya devam etmiştir. Felsefe eğitimi, öncelikle İbni Sina, İbni Rüşd, Farabi, Biruni gibi düşünürler üstünde durur. Tanzimat öncesi Osmanlı aydınlarının Antik Yunan felsefesinden yapıtları aldıklarını kaynağı bu tür eğitimi. Bu aydınların, Bacon, Descartes, Spinoza gibi onalın ve onyedinci yüzyıl filozoflarından tamamen habersiz olduklarını söylemek için yeterli bir dayanağımız olmasa bile, en azından bu düşünürlerden yapılmış alıntılara pek sık rastlanmadığı söylenebilir. Kant'ın ancak Darülfünun'un kuruluş yılı olan 1900 yılından beri tanındığı iddia edilebilir. Dönemin eğitim bakanı olan Emrullah Efendi sayesinde Kant'ın tüm eserleri üniversite kütüphanesine alınmıştır. Kendisi de felsefeci olan Emrullah Efendi, felsefe derslerini orta öğretimin bir parçası haline getirmiş ve bakanlığın felsefe kitapları yayınlanmasını desteklemiştir. Kant üzerine ilk makale 1911 yılında Baha Tevrik tarafından kaleme alınmıştır. Baha Tevrik'in başlıca derdi, kendisini bilimin dışından konumlayan felsefeyi reddetmektir. Kant, ona göre, felsefeyle bilim arasındaki gerçek ilişkiyi ortaya çıkarmakta, "bilime temellerini kazandırmaktadır".¹¹

Şerif Mardin, "bir 19. yüzyıl Türk düşünce tarihinden bahsedilince, ancak bir 19. yüzyıl düşünce sosyolojisinden bahsedilebilir" derken, Jön Türkler'in özgün bir düşünce sisteminden çok, bir tür Batı deneyimini yansıttıklarını da ima eder. Bu deneyim, kendisini, fazlaca bir inceleme tasımayan bir felsefi bakış açısından, geri kalmışlık nedeni olarak görülen doğa mistisizmine karşı Batı'nın ilerleme fikrine dayalı pozitivizmi ve organik materyalist Darvini düşüncesi ile ifade eder.¹² Bilindiği gibi Jön Türkler felsefeye Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılaşması ve modernleşmesi projesi bağlamında önem verdiler.

9. Ağız

10. Hilmi Yavuz, *Ulusal Kültür ve Felsefe*, Bilgi Yayınevi, 1977.

11. Baha Tevrik'in Kant'ı yorumlayışı Neo-kantçılığın ilk döneminin temel özelliklerini taşıyor. Aşkın bilimsel psikolojik olarak ele almış, kendinde şeyi dış dünya olarak yorumlamış, bilimsel belirenleri ise işlenmiş veriler olarak nitelendiriyor. Baha Tevrik, Batı'nın materyalist felsefesini İslamcı düşüncenin ilkelizmiyle karşılaştırma çabasını "idealizm"le suçlar. Kant makalesini yayınlanmasından tam yirmi yıl önce, "idealist felsefe"nin savunucusu olarak gördüğü Ahmet Mithat Efendi ile bir polemik içine girdiği görülür. Bkz. Arslan Kaynardağ, "Türkiye'de Kant Çeviri ve İncelemeleri", *Düğün dergisi*, Mart 1985.

12. Bkz. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasal Fikirleri* (1895-1908), İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 16. Şerif Mardin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşundan hemen hemen tümünün biyoloji, anatomi ve fizyoloji ile ilgilendiği olduklarını, bu kişilerin çoğunlukla doktor olduklarını belirtir. A. Comte'un etkisiyle doğal bilimlere ve tarihe aynı yöntemlilikle yaklaşılabileceği fikri, onların devlete tedavi edilmesi gereken patolojik bir vaka olarak bakmalarına destek sağlamıştır.

İmparatorluğun yıkılışından ancak Batı'nın kültür ve kurumlarını model alan reformların, "kendileri için iyi olanın ne olduğundan habersiz kitlelere" dayatılması ile kurtarılabileceğine inanmışlardır. Auguste Comte'un Mustafa Reşit Paşa'ya mektup yazmış olduğu biliniyor. Bu tarihten sonra, politik reformcuların Auguste Comte'dan ve materyalist aydınlanma düşünürlerinden yapıtları alıntılara sık sık rastlanır. Pozitivistler, Rıza Tevfik ve Ahmet Şuayip tarafından yayınlanan *Ulu-u İktisadiye and İhtimaye* dergisinde yazmışlardır. Ahmet Şuayip *Hayat ve Kınaylar* adındaki kitabında ondokuzuncu yüzyıl düşüncesini H. Taine'in felsefesinden başlayarak anlatır. Rıza Tevfik kendisini "Bacon'un ve J. Stuart Mill'in öğrencisi olan bir deneyci" ve "agnostik" olarak tanımlar. Bu dönem, Batı felsefesinden çok şey belendiği bir dönemdir. Fikirlerin her şeyi deşirebileceğine ve kafaların değişmesinin tüm sorunları gözeceğine dair bir umut hakimdir. İstanbul'da ve Selanik'te yayınlanan felsefe dergileri "Batı felsefesinin hiç zaman kaybetmeden Türk toplumuna uygulanması gerektiğini" ilân etmektedirler.¹³ Buna karşın, Jön Türklerin felsefi ve politik fikirleri ilk parlamentonun kurucuları olan Yeni Osmanlılar'la karşılaştığında yüzeyel ve kuramsallıktan yoksun görünür. Yeni Osmanlılar Rousseau'nun ve Montesquieu'nün düşüncelerine dayanarak eski Osmanlı egemenlik ve adalet anlayışını yeniden ele almışlar ve şeriatın cemaat içine üstüne düşünmüşlerdir.¹⁴

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra pozitivizmin genel ideoloji gibi işlendiğini söylemek gerekiz. Atatürk'ün Auguste Comte'un eserleriyle ilgilendiği bilinir. Pozitivizm, materyalizm gibi popüler düşüncelere bir de pragmatizm eklenmiştir. William James ve John Dewey gibi Amerikan pragmatizminin eserleri, geri kalmışlığın nedenini Doğulu yaşamın mistik ve metafizik dünyasında bulan Türk entelektüeli tarafından heyecanla karşılanmıştır.¹⁵ Pozitivizmin felsefeyi kurma girişimine zemin hazırlayan bu dönemler, *Dergah* dergisi çevresinin, özellikle Mustafa Şekip Tunç'un Bergson felsefesine yönelişle yine Batılı olan karşı eğilimini yazar ve felsefenin panoraması böylelikle bir bütünlük kazanır.¹⁶ Bergson felsefesinin zaman ve geçmiş kavramıyla yoğun bir biçimde

13. Bkz. Arslan Kaynardağ, "Türkiye'de Felsefenin Evrimi", s. 765.

14. Bkz. Şerif Mardin, *a.g.e.*

15. Ülkemizde 1923'te Kant üzerine yayınlanan ilk kitap olan *Kant ve Felsefesi*'nin yazarı Mehmet Emin Ermiş kendisini bir "pragmatist" olarak tanımlamaktadır. Atatürk, Emin Ermiş'i ve Avni Başman'dan Türkiye Cumhuriyeti'nde yüksek eğitimin yeniden yapılandırılmasını talep etmiştir. Harita Dewey'in kendisi eğitim sorunlarını çözmede denemeler yapmak için Ankara'ya davet edilmiştir (Arslan Kaynardağ, *Türkiye'de Felsefenin Evrimi*, s. 766).

16. Mustafa Şekip Tunç, liselere yardımcı kitap dizisinin ilk kitabı olarak kullanılmak üzere çevirdiği Bergson'un *Varlığın Tekâmülünden Hayatın Tekâmülü* adlı eserine yazdığı önsözün sonunda "Felsefe nasıl olmalı?" sorusuna cevap olarak şunu vurgular: "... Bergson, ilimde ne kadar ameliyet ve inatçılık taraftarı ise, felsefede o nispette nazari ve hasbîdir.

ilgielenmesi sayesinde, Tanzimat'tan sonra devam ve bütünlük duygusunun yitirilmesi deneyimi ifade edilir hale gelmiştir. Tanzimatta beraber yaşanan kopma bir iç bölünmeye yol açmıştır; bir yandan Batılaşmak zorunluluğunun, öte yandan Batı'nın yüzeysel bir ithali ve doğrudan taklidi karşısında duyulan bir iç boşluğunun ifadesi arasında önemli olan nokta, felsefenin pozitivizme indirgenemez bir içsellik olduğunun Batılı bir tarzda dile getirilmiş olmasıdır. Buna rağmen, Türk Bergsonculuğu etkileyiciliği oranında kurucu bir güçte sahip olmamıştır. Aydınlanma'dan ilham alan Türk modernleşmesinin, manevi zenginliğimize karşı işlediği suç, Batılı bir biçimde dile getirerek, Batı ile ilişkinin sancılı tarihini yarattığı iç sarsıntıyı bir içsellik yasına dönüştürmekten başka bir şey yapamamıştır.

1930'da Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılan "dil devrimi" ile kökten bir adım atıldı. Atatürk'e göre, Türkçe, "Arapça" ve "Farsça" gibi yabancı dillerin egemenliğinden kurtarılmalıydı. Bu girişimin beklentisi, okuma yazma oranını artırmak olduğu kadar, Türkçenin "aslına" ya da "özüne" geri dönüşün bizi "müslüman-gerici düşünme ve yaşama biçimi"nden kurtaracağıdır. Doğu ile bağlarımızı kesip Batı'ya yönelik aslen bir dil meselesi haline getirilmiştir. Modern bakış açısıyla "Doğulu tarzı" temsil ettiği için ideolojik olarak dışlanan Arapça dili, aslında felsefi olarak çok iyi işlenmiş bir dil olmakla kalmayıp, ortacağda Batıya başlamış ve hatta Batı'nın felsefi terminolojisinde yenileyici bir etki yapmıştır. Dilin sadeleştirilmesi, Batıya yönelişin, "Türklerin müslüman kültürü tarafından ele geçirilmiş ve üstü örtülmüş olan 'özgün kimliğine' geri dönüşle tamamlanacağı fikri tarafından belirlenmiştir. Bizde çeviri probleminin devasa bir problem haline gelmesinin nedeni, dil devriminin sahiplelenmesinin Arapça ya da Farsça kökenli Osmanlıca sözcüklerin kullanımını başka altına almasıdır. Batı'nın geleneğine zaten çoktan eklenmiş olmanın avanta-jını gözden kaçırarak ve Doğu ile köprüleri almak isterken aslında Batı ile de arınmış olan naif politik bakış açısının felsefenin olanaklarına çok zarar vermiş olduğu kabul edilmesi gereken bir gerçektir. "Türk Dil Kurumu" dili arlaştırmakla uğraştıktan, yabancı bir dille yazılmış felsefi eserleri bu arı dille çevirebilmek için yeni bir sözcük dağarcığı oluşturulmasını hedefliyordu. Ancak felsefi kavramları adlandırmak için kullanılan adların felsefi düşünce tarafından haklılaştırılması gerekir ve bu da zor bir işti. Eski adları bir tarafa fırlatıp atmak kolaydır. Ama onların yerine keyfi olarak başka bir ad geçirme çireci, düşünce-nin travması ve felce uğraması tehlikesini göze almış demektir. Dilin hayatını

Onca hasasın (*intuition*) kesifleri felsefenin öz hakikatleridir. Yalnız bu hakikatler eksik olabilir, şu kadar var ki bunların tamamlanması ilimle değil, yine felsefi haslele ya ki olmalıdır. Bir de felsefe dahil artık ilimler gibi kendi sahasında ve kendi usulüyle müteber bir terakkiye girmektedir. " *Lise Felsefe Dersleri Yardımcı Kitapları*, No 1, Bergson, *Yaratıcı Tekâmül-den Hayatın Tekâmülü*, çev. Mustafa Şekip Tunç, İstanbul Devlet Basımevi, 1934, s. LX.

tepeden inme bir darbe ile değiştirmeye çalışmak, düşüncenin yaratıcılığına katkı ve anlaşılabilir sınırlar koymaktır. Saf ya da arı bir dile duyulan özlem meta-fizik bir sanıdır çünkü buluşma ve farklılaşma dilin yaratıcılığının olanaklarıdır. Üstelik, dile dışardan müdahale devletin denetiminde tutulamaz. Eski kavram-lara yeni sözcükler uydurma pratiği, felsefe deneyimi olmayan çevirmenin elin-de kaldığında, metinler okunamaz, kimin ne dediği tam olarak anlaşılır. Fel-sefe okumak, düşüncenin sözcüklerin içinden geçmesi demektir. Opak, geçir-vermez, çağırışını kısıt, gerçek bir tarihi ve yaşamışlığı olmayan sözcüklerle yapılan felsefi düşünce farkına varmaksızın kendini kaybeder. Dahası, eski alfa-benin öğretiminin önemli üstünde durulmadığı zaman, yeni kuşak felsefeciler yüz yıl önce yazılmış olan metinleri bile okuyamaz hale gelirler. Bu durum, elbette ki öngörülmemiş olamaz; bugün içinde bulunduğumuz durum tarihsel seçimlerin bir ürünüdür. Politik gerekçeler her ne olursa olsun, "memleketin temellerini sarsmak" ya da "içimizdeki düşmanı hortlatmak" tehlikesi ne denli büyük olursa olsun, bu felsefi karar düşüncenin öz çıkarlarını gözeterek veril-memiştir. Felsefe, bu kurucu karar içinde, birmek bilmez ölümünü içinde taşı-maktadır.

Devrimlerle ve özellikle de dil devrimiyle üniversite reformu arasında göz-den kaçmaz bir ilişki vardır. Aslında, felsefenin bir ulus-devlet eliyle yeniden kurulmasının ne demek olduğu sorusunu bu dönemde tüm Avrupa konjonk-türünü hesaba katarak daha da özgül bir hale getirebiliriz. 1933'te sadece tilke-mizin meselesi değildir "üniversite reformu". Bu tarihler Avrupa'da ve özellikle de Almanya'da "üniversite reformu"nun, yani üniversitenin "yeniden" kurul-ması gereğinin tartışıldığı yıllardır. Dönem üniversite reformları dönemidir, üniversitelerin –buna Darülfunun da dahil– yeni değerlere ayak uyduramadık-ları için eleştirildikleri dönemdir. Yeni bir üniversite düşü özelliikle Almanya'da açık bir şekilde görüldü; 1933'te Heidegger bile kapılmıştır bu düşe. Bizim du-rumumuzda, Türkiye gibi 1930'larda henüz yepyeni bir "ulus-devletin" felsefe-nin nasıl okutulması gerektiği hakkında kendi bakış açısını oluşturmuş olması küçük bir ihtimaldir. Ama bizim danıştığımız Batılı uzmanlar vardır. Amacı-mız Cumhuriyetçi uygun kuşaklar yetiştirmektir.¹⁷ Batı'nın uyguladığının belir-leyci özelliği felsefesi ise, bunun sistemli olarak öğretilmesinin eğitim seferber-

17. Olması gerekene kim, neye göre karar vermiştir? A. Kaynarcağ'ın 1933'te Latin alfabesiyle yapılan ilk Kant çevirisinin, Kant'ın *Pedagoji* adlı yapıtının önsözünden alıntı-ladığı bir parçaya bakalım. Kitabın çevirmeni Rahmi Karatay, yazdığı önsözde neden bu kitabı çevirmeyi seçtiğini şöyle açıklar: "Ödevin ve erdemim en önemli filozofu olan Kant'ın Königsberg'de verdiği derslerin özü olan bu eseri çevirmemin amacı, öğretme-le-rin ve ailelerin, temeli erdem olan Türkiye Cumhuriyeti'ne erdemli kuşaklar yetiştirme-le-rine katkıda bulunmaktır." Arslan Kaynarcağ, "Türkiye'de Kant Çeviri ve İncelemeleri", *Düşün* dergisi, Mart 1985.

lîğinin bir parçası haline getirilmesi gerekir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti bütçesinin yüzde biri gibi bir parayı tahsis ettiği üniversitenin Atatürk devrimlerine uygun öğrenci yetiştirmesini talep etme hakkını kendinde görecektir ve 1932 yılında üniversitede ders veren pek çok hocanın kadetini İsviçre'den çağırılmış bir uzmanın A. Malche'ın ellerine teslim edecektir.¹⁸ Şimdi Macir Gökberk'ten alınılıyorrum:

O zaman ben bir kaç aylık asistandım. İşin iç yüzünü bilmiyordum. 1933 yılının ilk günü başlaştım işime. Üniversitede düzenleme yapması için İsviçre'den Malche adında bir profesör getirmişlerdi. Malche öğretim üyesi olmanın yayınlarını görmek istedi. Hatta ben de hocalara yardım ettim. Hepsinin yayınladığı kitapları paketlenip gönderdik. Hangi ölçütler kullanıldı bilmiyorum. Bildiğim kadarıyla o zamanlar ideolojik nedenler pek yoktu. Biz de düşünürdük: Şekip Tunç kaldı da İsmail Hakkı Bal-racıoğlu neden gitti derdik. Bir anlam veremezdik.¹⁹

Malche'in kararıyla, farklı tarzlarda İslam felsefesiyle ilgilenen "İsmail Hakkı Balracıoğlu, A. Naim Babanzade, F. Kam gibi hocalar kadro dışı bırakılmış, M. A. Aynî, I. H. İzzetî gibi hocalar da işletilgi olmayan bir İslam Tarihî Enstitüsüne tayin edilmişler ve emekli olmayı tercih etmişlerdir. M. İzzet vefat etmiş, Orhan Sadetin kadrolu olduğu halde hastalığı yüzünden görev yapamamış ve felsefe bölümünde kendi geçmişimizle bağlantı kurma yolu, sadece Hilmi Ziya Ülken'in verdiği Türk Tefekkür Tarihî desisi olmuştur.²⁰ Burada farkına varmamız gereken şey, Malche'in kriterlerini tutarlı bir biçimde anlamamanın zorluğundan çok, üniversitemin özertliğini "İlk kez" kaybedişini izlemekte olduğumuzdur. Darülfünun kaynaklı sessiz bir muhalefet Barlı bir zaman alet edilerek ortadan kaldırılmış gibi görünmektedir. Operasyonun gerekçelerini, sözkonusu hocaların felsefe yaparken kullandıkları dili değiştirme-dikleri ve -İlahiyat Fakültesi dersleri ile felsefe bölümü derslerinin neredeyse aynı olmasına dayanarak yapılan- "medrese zihniyetini hâlâ yaşattıkları" suçlaması oluşturmıştır. İlahiyat Fakültesi kapatılmış, felsefe bölümü de Reichenbach'la birlikte yeniden kurulmuştur.

"Türkiye'de felsefenin kuruluşu" gibi bir şeyden bahsetmek oldukça görünür halde duyan bir "şiddet", "aşırı bir şiddet" bahsetmek de mişti. Belki de bu, tüm tarihsel yeniden kuruluş hikâyelerinde yüzleşmemiz gereken ama yüzleşemediğimiz bir şiddettir. Elbette, Türkiye'de felsefenin yeniden ku-

18. Albert Malche Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji profesörüydi. Reform gerek-sime ve olanakların araştırarak ve kadro, fakülte, ders ve sınavların düzenlenmesi, enstitü, klinik ve benzeri kurumların kurulması veya genişletilmesi gibi konularda bir ön proje hazırlamakta görevlendirildi. Görevi veren Atatürk ve Maarif Vekili Dr. Resit Galip'di. İlhan Tekeli, *a.g.e.*, s. 634.

19. Aslıhan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, Elif Yayınevi, 1986, s. 19.

20. Bkz. Rahmi Karakuş, *a.g.e.*

ruluşu da, diğer modernleşme atımları içinde ele alınabilecek olan tüm kuruluşlarla benzer bazı günahları ve sevapları paylaşmak durumundadır. Dahası, bu günah ve sevaplar geçmişte kalmazlar sadece; bugün Türkiye'de felsefe yapan herkesi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeye ve sorunları yeniden üretmeye devam ederler. Bu sorunları görmemizden gelen ve bastırma "güvenceli politika" sayan tavır, yoketmeye çalıştığı karşı kutbu, karşıtarı manü-günün bir sonucu olarak güçlendirdi. Kendi içsel boşluğunu tavır bakımından bir benzeri olan karıştına düşmanlığıyla doldurur. Bugün, üniversitemizde "resmî" felsefe haline gelebilmek için mücadele veren iki karşıtar kutbun -belli bir tür İslam felsefesi ile belli bir tür Batı felsefesinin- kıyasıyla birbirini dışlama çabası içinde olmaları, böyle bir kuruluşun içinde taşıdığı aşırı şiddetin bize tarihsel bir gönderimi, hatta kaynakasal bir zorunluluğudur.²¹

21. Felsefeyle kurdüğümüz ilişkinin geleneğinin açık yarılarını -ki bunlar orak bir hafızanın kangren olmuş yaralarıdır- ancak karşı bir şiddet gözetilmeden sezebilir. Bu karşı şiddet, filozofia devlet arasındaki ilişkiyi sorgulayan düşüncenin şiddetli olsa gerek. "Devlet, bir kuşağın tinsel enerjisiyi ancak yarolan kurumların çıkarlarına hizmet edecek bir biçimde serbest bırakır," diyor Nietzsche (*Untimely Meditations*, s. 165). Devlet kültü-rü desteklerken kendi varlığından ve devamlılığından öte bir amaç düşünmez bile. Tinsel enerjinin bir kısmını serbest bırakırken diğer bir kısmını da zincire vurur: "Aksiya ket vurulmuş olan sular değişimi döndürerek yerde yığıp geçecekler" (s. 174).

Devlet-felsefe ilişkisi, Batı felsefesinin kendi kaynağı olarak gördüğü Anlık Yunan'dan ve özellikle de Platon felsefesinden beri kenarda köşede kalmış bir konu değil, bir hayar memar meselesidir. Platon'un *Devlet*i'nde, bu iki şey, yani "felsefe" ve "devlet" varlıklarını, dōngüsel bir biçimde, birbirine borçlu imiş gibi sunarlar. İdeal devlet felsefesiz, filozofun yönetici önderliği olmaksızın kurulamaz, devlet ise felsefe yapmanın koşullarını yaratır. Platon'un *Devlet*i hem filozof tarafından devletin hem de devlet tarafından filozofun sistemli bir şekilde üretimi olarak görülebilir. Nietzsche'ye göre, Platon ilk bakışta bir şey bağarmış gibi görünür gibi görünür de, modern devlet felsefemin geliştirilmesini ödevleri arasında görür ve belli bir sayıda insan için onlara felsefe yapma özgürlüğünü veren koşulları yaratır. Ama tarihsel olarak bakıldığında, Platon çok da bahsarsız çünkü onun önerileri doğrultusunda bir yapı ortaya çıkar çıkmaz, bunun bir garabet, bir ucube olduğu fark edilir. Çünkü ancak devletin korkmadığı felsefeciler yükselir. Devlet, nasıl kendisini devletin üzerine koyan ve devlet üzerine hüküm vermek isteyen bir dini dışıyorsa, korktuğu filozofları da makamlarından eder. Her felsefeciyi akademik bir makamı işgal ettiği sürece doğrudan daha yüksök bir şeyi tanıyacaktır. Devletçi. Ve devletin kendi deva-mı için zorunlu gördüğü şeyleri de zorunlu saymaya mecbur olacaktır (s. 185). Nietzsche'nin bu sözlerini yorumlamaya gerek görmüyorum.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ FELSEFE BÖLÜMÜ

Ayhan Bıçak*

THE DEPARTMENT OF PHILOSOPHY OF LECTURER FACULTY AT
İSTANBUL UNIVERSITY

ABSTRACT

The aim of the this artical is to invastigate devolopment of foundation of Department of Philosophy of İstanbul University. Therefore I had invastigated the source of foundation, academician conditions, the lessons which were taught, doctorate conditions of Department of Philosophy. After that I had tried to interperete of the effects of academician in the Department of Philosophy.

Key Words: Department of Philosophy, academician, lessons, doctorate, Archive of Philosophy.

ÖZET

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nün kurumsal gelişmesini nasıl gerçekleştirdiğini tanımak ve tanıtmaktır. Bu bağlamda, kurumsal yapının nasıl başladığı, hangi derslerin verildiği, hangi hocaların görev aldığı, akademik yükselme şartları, doktora şartları, kürsüler gibi çeşitli konular incelenmiştir. Ayrıca, Bölüm'ün üç dönemi hocalar açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Bölümü, hocalar, dersler, doktora, Felsefe Arşivi.

...

Kurumların yapıları geçmişleriyle örtüşüklerinden Felsefe Bölümü'nün geçmişi, şimdiki yapıyı da önemli ölçüde açıklamaktadır. Türkiye'de felsefenin gelişmesi ve geleceğine ilişkin sorular ve sorunlar, İÜ Felsefe Bölümü'nün 110 yıllık geçmişinde içkindir. Prof. Dr. Teoman Duralı, *Kısa Felsefe-Bilim Arası*

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi.

tırmaları Dergisi'nin 18. sayısını Bölüm'ün tanıtılmasına ayrılmasını önermesi ve yapılan çalışmalar, sanırım Türkiye'de bir ilkin gerçekleşmesini sağlamıştır. Üniversitenin bir bölümünde ders veren hocaların tamamını düşünceleri açısından tanıtan bir çalışmayı işitip görmediğimden, sanırım bu çaba bir ilk olmuştur. Felsefe Bölümü'nün 110. yılı, 2010 yılında düzenlediği *Türkiye'de Felsefenin Geleniği ve Geleceği* başlığıyla düzenlenen kongre ve 1900-1990 arasında Bölüm'de ders veren hocaların tamamına yakının felsefe anlayışlarını ortaya koyan çalışmalarla kutlanmış oldu.

1- Kurumlaşma

İstanbul Üniversitesi, Üniversite Reformu (1933) öncesi adıyla Darülfünun, 12 Ağustos 1900 yılında yürürlüğe giren *Darülfünun-ı Şahane Nizamnamesi* ile kurulduğu kabul edilmektedir¹. Darülfünun'un kuruluşunda Ulum-ı Aliye-i Diniye, Ulum-ı Riyaziye, Edebiyat Şubeleri ve Mekteb-i Hukuk ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye olmak üzere beş birimden (sonraki adlandırmayla fakülte) oluşmuştur². Edebiyat Şubesi'nin dersleri arasında *Hikmet-i Nazariye* adı altında *İlm-i Ahvali Nefs, Mantık, Ahlak ve Estetik* yer almıştır³. 1900'deki kuruluşuyla birlikte Darülfünun, Edebiyat Şubesi ve felsefe dersleri bir daha kesinlikle uğramamış, böylelikle Felsefe Bölümü'nün kuruluşu, Darülfünun ve Edebiyat Fakültesi'nin kuruluşuyla birlikte söz konusu tarihte gerçekleşmiştir. Devletin bütün kurumlarında olduğu gibi Darülfünun'da da sonraki yıllarda çeşitli düzenlemeler ve reformlar yapılmıştır. Söz konusu düzenleme ve reformların Felsefe Bölümü'nün gelişiminde nasıl etkiye bulunduğu, aşağıda ele alınmaktadır.⁴

Darülfünun'un kuruluşunda eğitim süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. 1902 yılında çıkarılan bir kararla Edebiyat Şubesi'nin eğitim süresi iki yıla indirilmiş, iki yıllık eğitimle şahadetname (diploma) verilmesi hükme bağlanmıştır⁵. 1902 yılındaki ders programında felsefe dersi olarak *ahlak ve mantık* gözükmektedir⁶. 1904 yılındaki düzenlemeyle Edebiyat Şubesi'nin eğitim süresi yeniden üç yıla çıkarılmıştır⁷. Haftalık ders saati 11-13 olarak belirlenmiştir⁸. Maarif müfettişleri snuflara girip dersleri dinlerlermiş. Böylelikle ders programlarının dışına çıkmayı

¹ Dolen, Emre; 2009 Türkiye Üniversite Tarihi 1 Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863- 1922. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. S 268.

² Dolen 2009, 269

³ Dolen 2009, 276; Arslan, Ali; 1995 Darülfünun'dan Üniversiteye. Kitapevi, İstanbul. s-54

⁴ İÜ. Felsefe Bölümü hakkında öne çıkan kaynaklar şunlardır: H. Z. Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (1966); Rahmi Karakuş, *Felsefe Serüvenimiz* (1995); Osman Kafadar, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi* (2000); Arslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler* (taahhüs) ve *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe* (2002), Betül Çotuksöken, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe* (2001), Zeynep Direk'in *Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu* (2001) adlı çalışmalar Bölüm tarihi hakkında bilgiler içeren temel kaynaklar olduğu söylenebilir.

⁵ Dolen 2009, 280.

⁶ Dolen 2009, 282 çizelge 2.2.

⁷ Dolen 2009, 283.

⁸ Dolen 2009, 284.

ve öğrencilerin tehlikeli sorular sormalarını engellemek istemişlerdir⁹. Dölek'e göre müfettişlerin dersleri düzenli olarak dinlemeleri, Darülfünun'un düzeyinin yükselmesini, gelişmesini engelleyen başlıca nedenler arasındadır¹⁰.

II. Meşruiyet'te *Darülfünun-ı Şahane* adı *Darülfünun-ı Osmani* olarak değiştirilmiştir. Darülfünun'a girmek isteyen öğrenci sayısındaki suurlama kalkmış ve büyük bir öğrenci akını olmuştur¹¹. 1912 yılında Maarif Nezareti, Darülfünun'un Ulum-ı Aliye-i Diniye ile Edebiyat şubelerinde yeni bir program hazırlanmasını istemiştir. Yeni raporda Edebiyat Şubesi, Felsefe, Tarih-Coğrafya ve Lisan olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Eğitim süresi iki yıla indirilmiştir. Felsefe kısmına *Arap Felsefesi* ile *Sosyoloji* dersleri eklenmiştir¹². Felsefe kısmına seçmeli ders sistemi getirilmiştir. Buna göre öğrencilere, zorunlu derslerin yanında, diğer kısımlardan dört saatlik ders seçmeleri önerilmiştir. Bütçeye yük getirmesi nedeniyle önerilerin büyük kısmı kabul edilmemiştir¹³. 1915 Nizamnamesinde, *Mantık, Ahlak, Terbiye, Ruhیات, İçtimaiyat, Felsefe Tarihi, Metafizik ve İslam Felsefesi* dersleri verileceği bildirilmiştir¹⁴.

1908 nizamnamesi çerçevesinde hazırlanan ve 1917'de açılan *Medrese-i'l Mühassisin*'de de felsefe dersleri okutulmuştur. Bu kuruma, 1- Tefsir ve Hadis Bölümü. 2- Fıkıh usulü ve Fıkıh bölümü. 3- Hikmet ve Kelam bölümü olmak üzere üç ana kısım yer almıştır. Hikmet ve Kelam bölümünde verilecek dersler, *Tasavvuf, İslam Felsefesi Tarihi, Hikmet-i ilahiyeh, Mantık, Felsefe, Ahlak, Umumi Felsefe Tarihi, Dinler Tarihi, İslam Dini* şeklinde sıralanmıştır. Fıkıh bölümünde de felsefe dersleri yapılmış ve dersleri, Darülfünun hocaları Ferit Kam, İsmail İsmail, Mehmet Ali Ayni vermişlerdir¹⁵. 1924 düzenlemesinde, Edebiyat Fakültesi'nde *İslam felsefesi, İçtimaiyat, Ahlak, Felsefe Tarihi, Ruhیات, Mantık* dersleri yer almıştır. İlahiyat Fakültesinde, *İçtimaiyat, Ruhیات, Ahlak, İslam Felsefesi Tarihi, İçtimaiyat, Felsefe Tarihi, Dinler Tarihi ve Felsefesi* dersleri verilmiştir¹⁶. 1929 yılında Felsefe Bölümü üç kürsüden oluşmaktadır. Bunlar, *Felsefe Tarihi, Ruhیات ve Sosyoloji* dir. Bölüm öğrencilerine *İslam Felsefesi, Terbiye ve Ahlak* dersleri de program dahilinde verilmiştir¹⁷. 1931 tarihinde Edebiyat Fakültesi'nde asli ve ihtisas dersleri ayrımı yapılmış, Felsefe Bölümü için dörtlü asil, dörtlü ihtisas olmak üzere sekiz ders belirlenmiştir. Asli dersler, *Felsefe Tarihi, Terbiye, İçtimaiyat, Ruhیات*'tır. İhtisas dersleri ise, *Metafizik, Mantık, Ahlak*

⁹ Dolen 2009, 289.

¹⁰ Dolen 2009, 289.

¹¹ Dolen 2009, 295

¹² Dolen 2009, 338.

¹³ Dolen 2009, 339-340.

¹⁴ Ayni, Mehmet Ali; 2007 Darülfünun Tarihi. Haz. Aykut Kazancıgil. Kitabevi Yayınları, İstanbul. s 57.

¹⁵ Karakuş, Rahmi; 1995 Felsefe Serüvenimiz. Seyran Kitap. İstanbul s 114-115.

¹⁶ Ayni 2007, 66; Karakuş 1995, 206.

¹⁷ Orhonlu, Cengiz; 1973 "Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler". Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan Edebiyat Fakültesi. İÜ. Ed. Fak Yay, İstanbul. s 68.

ve *İslam Felsefesi*'dir¹⁸. 1932 yılında bölümde okutulmuş dersler: *Ruhîyat, Mantık, Metafizik, İslam Felsefesi, Terbiye, İçtimaiyat ve Ahlak, Felsefe Tarihi*¹⁹

1937-1938 *Talebe Kılavuzunda, Tefrisat ve İmtihanlar* başsında, Edebiyat Fakültesinin lisans ve doktora olmak üzere iki diploma verdiği bildirilmiştir. Lisans diploması almak için, 8 sömestre devam şartı, fakülte'deki 11 disipline (Felsefe, Tarih, Coğrafya, Türk Filolojisi, Roman Filolojisi, İngiliz Filolojisi, Alman Filolojisi, Arap ve Fars Filolojisi, Yunan Filolojisi, Latin Filolojisi, Sumer ve Eski Filolojisi) ikisini seçmek zorundadır. Seçilen disiplinler daha çok birbirlerini tamamlar nitelikte olması gerektiğinden, disiplinlerin hocalarına danışmak gerekir. Ayrıca yine hocalarına danışarak, öğrenci diğer fakülte'den de, disiplin veya ders seçebilir. Seçilen disiplinleri, genel bilgilerle tanıyan dersler dört sömestre devam eder. Beşinci sömestreden itibaren, seçtiği disiplinlerde bilgilerini artırırken birine ağırlık verilmelidir. İhtisas yapacağı disiplinde üç, diğer disiplininde bir sömestre daha derslere devam eder. Dördüncü sömestreden itibaren, talebe, gördüğü derslerden umumi nitelikte olanlardan birini üçüncü bir disiplin olarak seçme hakkına sahiptir. Yedinci ve sekizinci sömestrelere hazırlanmakla yükümlü olduğu yazılı tahiri (bitirme ödevi ya da tezi) için, hocasının uygun gördüğü dersleri diğer bölüm ve fakülte'den alabilir. Bitirme sınavına girmeden önce, ikisi birinci disiplin, biri de ikinci disiplin olmak üzere üç yazılı çalışmaya hazır. Bunun hocaların önünde yarım saatlik bir sürede sunulacaktır²⁰. Böylelikle öğrenci mezun olur. 1947-1948 *Edebiyat Fakültesi Öğrenci Kılavuzu*'na göre, öğrencilerin mezun olabilmeleri için bir tezi yazmak üzere en az dört sertifika seçmeleri gerekmektedir. Felsefe Bölümü için gerekli dört sertifika şunlardır: 1- Umumi Felsefe Tarihi. 2- Umumi Felsefe ve Mantık. 3- Psikoloji. 4- Sosyoloji ve Ahlak²¹. Sertifika temelli yapılarına ve kurulu usulü YÖK yasasına (1981) kadar ulâk değişikliklerle devam etmiştir.

Kuruluşunun önemli ayaklarından biri de hoca olmanın şartlarının belirlenmesidir. Nasıl hoca olunacağı, ne türden özellikleri sahip olmaları gerektiği ve hangi görevleri yapacakları çeşitli nizamname, talimatname, kanunlarla belirlenmiştir.

1900 yılında Darülfünun'un kuruluş nizamnamesinde, muallimler, tam anlamıyla uzman, meşhur, kendisinde aranan özellikleriyle tanınmasını şart koşmuştur. Bununla birlikte, muallim adaylarında aranan özelliklere sahip olduklarına kimlerin nasıl karar vereceklerine değinilmemiştir²². Darülfünun'un ilk döneminde muallimler ve müderrisler yüksek öğretimin hoca kadrosunu oluşturmuşlardır. Muallim ve müderris 1919 Nizamnamesi'nde tanımlanmışlardır. Söz konusu nizamnameye göre, **muallimler**, Darülfünun'un güzide ve lisana aşina mezunların, snavla öğretim hizmeti için alınan kişilerdir²³. Muallimler, Müderrisler Meclisi'nin kendilerine verdiği ders bölünlerini okuturlar. Bilgilerini artırmak,

uygulama görmek veya inceleme gezisinde bulunmak için Avrupa'ya tercihan gönderilirler²⁴. Muallim olabilmek için, zaman ve biçimi Müderrisler Meclisi tarafından belirlenen üç aşamalı imtihan geçirmek gerekir. 1- İmtihan heyeti önünde, aday hangi ders için alınacaksa o ders ve ilgili dersler hakkında imtihan edilir. 2- İmtihan heyeti tarafından seçilen ve kendisine bir ay öncesinde bildirilen önemli bir konu hakkında hocalar ve öğrenciler önünde ders anlatır. 3- Aday, kendi seçeceği bir konu hakkında yazdığı bir eserin sözlü savunmasını yapar. Bu aşamaların her birinden geçerek durumundadır²⁵. **Müderris** olmak için, 1- 30 yaşını geçirmiş olmak. 2- Öğrenim aşamalarını tamamlanmış ve bir ilim kurumundan mezun olmak. 3- Bulunduğu bilim dalını genişletmeye ve izlemeye müsait bir lisans bilmek. 4- Bilimsel kimliğin ve kişisel çalışmasını kanıtlayan bir eser vücuduna getirmiş bulunmak. 5- Yüksek okullarda ya da Darülfünunda beş yıl görev yapmış olmak. Yabancı ülkelerin darülfünunlarında meslek eğitimi aldıklarını belgeleyenler, beş yıl beklemek zorunda değildirler²⁶. Müderris'in (profesör) atanması: Fakülte Müderrisler Meclisi'nin belirlediği iki aday Darülfünun Divanı tarafından salt çoğunlukla onaylanır ve Maarif Vekaleti'ne (Millî Eğitim Bakanlığı) gönderilir. Vekalet adaylardan birini müderris olarak atar²⁷.

1924 Darülfünun Talimatnamesi'nde, Heyet-i İlimiye (öğretim kadrosu), müderris, muallim ve müderris muavinleri olmak üzere, üç tip hocanın olduğu belirtilmiştir. Müderris muavinliği snavla girilen bir aşamadır. Müderris ve muallimler akademik yükselme esasına dayanmıştır. Tam gün çalışmaya esas getirilmiş, ikinci iş yapmaya son verilmiştir²⁸. **Müderris muavini** olmak için, Türk vatandaş olmak, gireceği fakülte ya da benzeri yerli ya da yabancı bir okudan mezun olmak, veya liselerde öğretmenlik yapmak, başvurduğu alana ilişkin bir eserinin snav heyetine incelenip kabul edilmesi, her ders için önceden kararlaştırılmış bir dil bilmek şarttır²⁹. Snavın yapılışı: Aday önceden belirlenmiş 10 konu içinden kurayla seçilen birinden bir soruda yazılı snava, dinlendirildikten sonra da üç çeyrek saat kadar ders anlatılır. Vakit kalırsa, Batı dillerinden tercüme yapılır. Jüri üyeleri her biri her aşama için gizli not verir, sonra birlikte değerlendirlir³⁰. Tayinler üç yıl için yapılır. Bu süre içinde, üyesi oldukları alana ilişkin inceleme yapmaları, bir yabancı dil öğrenmeleri şarttır. Şartlar yerine getirilmezse, Müderrisler Meclisi görevlerine son verir, yerine getirenler süreli atanırlar³¹. **Muallimlik**, bir ders boşaldığında, Müderrisler Meclisi, muallimlik özellikleri taşıyan adaylardan birini oy çokluğuyla seçer. Darülfünun Divanı'na sunar. Divan'ı da oylanan aday Maarif Vekaletince atanır. Muallim olabilmek için 1919 Talimatnamesindeki müderris olmakla aynı şartları gerektirmiştir³². **Müderrislik**,

¹⁸ Karakuş 1995, 208.

¹⁹ Arslan 1995, 131-132.

²⁰ 1937-1938 *Talebe Kılavuzu*, 17-22.

²¹ 1947-1948 *Öğrenci Kılavuzu*, 21, 25.

²² Dölen 2009, 274.

²³ Dölen 2009, 551.

²⁴ Dölen 2009, 551.

²⁵ Dölen 2009, 551-552.

²⁶ Dölen 2009, 552.

²⁷ Dölen 2009, 552.

²⁸ Dölen, Emre: 2010 *Türkiye Üniversite Tarihi 2 Cumhuriyet Döneminde İstanbul Darülfünunu* 1922-1933. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 9

²⁹ Dölen 2010, 10.

³⁰ Dölen 2010, 11.

³¹ Dölen 2010, 21-22.

³² Dölen 2010, 22-23.

1924 talimatnamesine göre, bilimsel kişiliğin kamtlayan önemli eserler ortaya koymak, Darülfünun'da on yıl muallimlik yaparak iyi hizmette bulunmak, gerekli görülmüştür. Müderris olmak için Reis'in teklifi üzerine mensup olduğu zümrenin müderrislerinin çoğunun, Müderrisler Meclisi ile Divan'ın üçte iki çoğunluğun oyunu alınması gerekir. Müderrislerin görevleri tanımlanmamıştır.³³

1934 Talimatnamesi'nde öğretim üyelerinin ordinariyüsler, profesör ve doçentlerden oluştuğu bildirilmektedir.³⁴ **Ordinaryüstükte**, beş yıllık profesörlükten sonra, dikkate değer başarı göstermek, dersine ait kitap yazmak, başka konularda da eser vermiş olmak aranmaktadır.³⁵ **Profesörlükte**, yedi yıl doçentlik yapmak, derslerde, araştırmalarda neşriyatta dikkati çekecek niteliklere sahip olmak şartları aranmıştır. Yedi yıl sonunda profesör olanayanlar, Milli Eğitimin diğer alanlarında görevlendirilirler.³⁶ Ordinariyüsler ve profesörlerin görevleri olarak, dersler, kürsü işleri, dergi neşriyatı gibi şeyler sayılmışken, bilimsel araştırma, elamanları bilimsel açıdan yetiştirmek, doktora yapmak gibi sorunlara görevler sıralamasında yer verilmemiştir.³⁷ **Doçent** olabilmek için, kırk yaşını geçmemek, bir fakülte ya da yüksek okuldaki mezun olmak, Batı dillerinden birini okuyup yazabilecek ölçülerde bilmek, yönetmenlikte belirtilen snavda başarılı olmak sayılmıştır.³⁸ İki aday başarılı olursa yabancı dil sayışı tercih nedeni olmuştur. İki Lisans eğitimi alan, doktora yapmış sayılmıştır.³⁹ Doçentlerin görevleri: Doçentler, ders verme yetkisine sahip yardımcı elamanlardır. Ordinariyüs ve profesörlerin verdikleri işleri yaparlar.⁴⁰

1946 Üniversiteler Kanunu'na göre **doçentler** memur olmak için gerekli özelliklerin yanında, alanlarına ilişkin diploma ve doktor unvanına sahip olmak, alanda iki yıl çalışmak aranmıştır. Aday, yabancı dil imtihanından geçtikçe, bilim sınavına sokulur. Doçentlerin görevleri: Ordinariyüs ve profesörlerin görevleri yolda ders anlatmak, uygulamalara ve projelere yardımcı olmak, bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmak (Madde 17-20).⁴¹ **Profesörler**, en az beş yıl emlemler olarak üniversitede doçentlik yapmış olmak veya doçent unvanı aldıktan sonra yedi yıl ilgili ilim dalında çalışmak. Doçentlik sürecindeki yayınlarıyla takdir toplamalı, bilimsel erkini ve öğretim yeteneğini gösterecek işler yapmalı. Profesörlerin görevi: Ders vermek, pratik çalışmalar, uygulama ve proje işleri, seminerleri yönetmek. Bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmak ve yaptırmak (Madde 24-25).⁴² **Ordinaryüs**, kürsü profesörleri arasından seçilirler. Beş yıl profesörlük yapmış olmak, üstün değerli bilimsel çalışmalar yapmak ve yayın-

³³ Dölen 2010/2, 13.

³⁴ Dölen, Emre; 2010/2 Türkiye Üniversite Tarihi 4 İstanbul Üniversitesi 1933-1946. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s. 127.

³⁵ Dölen 2010/2, 127-128.

³⁶ Dölen 2010/2, 128.

³⁷ Dölen 2010/2, 128-129.

³⁸ Dölen 2010/2, 129.

³⁹ Dölen 2010/2, 129.

⁴⁰ Dölen 2010/2, 131.

⁴¹ Hirsch, Ernest E.; 1998/2 Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi. Cilt 2. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara. s. 1062-1063.

⁴² Hirsch 1998/2, 1063-1064,

lamak, üstün başarılarıyla memleketi tanımak. Görevleri, kürsü idare etmek ve ders vermek, pratik çalışmaları ve seminerleri yönetmek, bilimsel çalışmalar yapmak ve yaptırmak, kürsüdeki elamanları bilimsel çalışmalara yönlendirmek ve denetlemek, kürsü elamanlarının yetiştirmelerini sağlamak (Madde 26-27).⁴³ Bu yapılanma 1981 tarihli YÖK yasasıyla önemli değişikliklere uğramıştır.

1.1- Kürsüler

Edebiyat Fakültesi'nin diğer bölümlerinde olduğu gibi, Felsefe Bölümü de felsefe derslerinin okutulması sürecinde olmuştur. 1913 Darülfünun'un Teşkilatı İlimiyesi Talimatı'nda Şubeler (fakülteler), takımlar olarak tanımlanmış Edebiyat Fakültesi'nin ilk takımı olarak Felsefe'de okutulacak dersler sıralanmıştır.⁴⁴ Takım ifadesi, fakülte bölümlerinin resmi adlarının konması olarak görülebilir. Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi'nde (1919), Darülfünun, fakülteler, kürsüler ve dersler üzerinden bölümlenerek (Madde 5 ve 9),⁴⁵ üniversitenin sonraki süreci biçimsel açıdan belirlenmiştir. Kürsü sisteminde, öğrenciler kürsiye alınıp ve ders programı kürsü tarafından belirlenmektedir.

1919 Nizamnamesi'ne göre, öğretim, Müderrisler Meclisi'nin takdiriyle kürsüler ve derslere ayrılarak yapılacağı ve her medresenin (fakülte) esaslı meslek dersleri kürsü adını almaktadır. Ana meslek dersleri kürsüler şeklinde örgütlenmiş, bunların dışındaki dersler, kürsülere bağlı değildir. Yeni kürsü açmak, ya da kapatmak, yeni dersler koymak kaldırmak, dersleri birleştirmek, Müderrisler Meclisi'nin kararı, Darülfünun Divanı'nın tasvibi ve Maarif Nezaretinin onayıyla gerçekleştirilmiştir.⁴⁶ 1924 Talimatnamesinde Kürsü ve Dersler Darülfünun-u Osmani Nizamnamesiyle (1919) ayrıdır.⁴⁷ 1929'da Edebiyat Fakültesi'nde üçü edebiyat, üçü tarih, üçü felsefe ikisi coğrafya şubelerine ait olmak üzere onbir kürsü vardır. Felsefe Şubesi, Felsefe Tarihi, Ruhیات ve İhtimaiyat kürsülerini içermektedir.⁴⁸

1933 Reformu'ndan önce kürsü ve hocalar şöyledir: Sıralama, kürsü ve hoca şeklindedir. *Felsefe Tarihi*, Müderris Muavini Orhan Saadettin, Felsefe Tarihi kürsü dersi olan İslam Felsefesi, Müderris İsmail Hakkı İzmirli; *Metafizik*, Müderris Ahmet Naim; *Mantık*, Müderris Nimet (Nimetullah); *İhtimaiyat ve Ahlak*, Müderris: İsmail Hakkı (Baltacıoğlu); *Ruhیات*, Müderris: Mustafa Şekip; *Terbiye*, Müderris İsmail Hakkı (Baltacıoğlu).⁴⁹ Reformdan sonra kürsü ve hocalar şöyle eşlenmiştir: *Felsefe Tarihi*, Doç. Orhan Saadettin, Doç. Vehbi (Erarp), Asistan Niyazi Hüsnü (Berkes); *Metafizik* (karşısında hoca adı yok); *Mantık*, *Umumi*

⁴³ Hirsch 1998/2, 1064.

⁴⁴ Dölen 2009, 664.

⁴⁵ Dölen 2009, 758.

⁴⁶ Dölen 2009, 552-554.

⁴⁷ Dölen 2010, 14.

⁴⁸ Orhonlu 1973, 68.

⁴⁹ Kafadar, Osman; 2000 Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi. İz Yay. İstanbul. s. 260.

Felsefe ve Mantık kürsüsü adını almış, Ord. Prof. Dr. Hans Reichenbach, Doç. Mehmet Karasan, Asistan Nüset Şükrü (Hızır), *İçinmayat ve Ahlak*, Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler, Doç. Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), Doç. Hikmet Sadık, Ruhiyat, *Psikoloji ve Terbiye* adını almış, Ord. Prof. Mustafa Şekip (Tunç), Doç. Sabri Esat (Siyavuşgil), *Terbiye* (kalkmış gözükmemektedir), *Estetik ve Sanat Tarihi*, Doç. S. Kemaletin (Yetkin), Doç. Macit Şükrü (Gökberk), *Türk Medeniyeti Tarihi*, Doç. Hilmi Ziya (Ülken)⁵⁰.

Felsefe Bölümü arşivinden çıkan 1937-1938 ders programında, Umumi Felsefe, Felsefe Tarihi, Sosyoloji, Ruhiyat ve Terbiye başlıklar altında dört disiplin sayıldığından, Felsefe bölümünde dört kürsünün ve bunların ikisinin doğrudan felsefeyle ilgili olduğu görülmektedir. Kafadar'ın bildirdiğine göre 1937-1938 *Talebe Kılavuzu*na göre Felsefe Bölümü lisansı dört ana ihtisas disiplini ayrılmıştır. Umumi Felsefe ve Mantık, Felsefe Tarihi, Ruhiyat ve Terbiye, Sosyoloji ve Ahlak aynı zamanda kürsülere de işaret etmektedir.⁵¹ Felsefe Bölümü, 1950'li yıllarda yürürlüğe giren Edebiyat Fakültesi Lisans Talimatnamesi'ne göre aynı kürsü ve lisans sertifikaları korunmuştur. Bununla birlikte, Sosyoloji, Psikoloji, Pedagoji kürsüleri bağımsız bir duruma gelmişlerdir. Dört ana sertifikanın yanı sıra bazıları bölünerek altı sertifika daha programa eklenmiştir.⁵² Felsefe adı altında yer alan kürsüler aşağıda sıralanmışlardır:

Sosyoloji Kürsüsü, Ziya Gökalp tarafından 1914 yılında kurulmuş, 1915 yılında da İçinmayat Darülmecası (Sosyoloji Enstitüsü) oluşturulmuştur.⁵³ Ziya Gökalp Malta'ya sürgüne gönderildiğinde (1919), İçinmayat derslerini Necmettin Sadık yüklemiştir.⁵⁴ 1930'lu yıllarda Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Sosyolojinin sorumluluğunu yüklemiştir.⁵⁵ 1944 yılında Maarif Vekaleti Sosyoloji dersini kürsü haline getirerek yönetimini Hilmi Ziya Ülken'e vermiştir.⁵⁶ 1940'lı yılların başından 1960'lı yılların sonuna kadar Hilmi Ziya Ülken'e vermiştir.⁵⁷ 1960'da Sosyoloji, Felsefe'den tamamen ayrılmış,⁵⁸ bölüm başkanlığına Nureddin Sazi Köseminhal getirilmiştir.⁵⁹ 1970'li yılların başında Köseminhal ölünce, Sosyoloji Bölüm başkanı Cahit Tanyol,⁶⁰ Tanyol emekliye ayrılınca 1982 yılında Baykan Sezen Bölüm başkanı olmuştur.⁶¹ Baykan Sezen'in ayrılmasından sonra, Prof. Dr. Ümit Meriç bir süre bölüm başkanlığı yapmıştır. 1995 yılından bu yana Prof. Dr. Korkut Tuna bölüm başkanlığını sürdürmektedir.

Psikoloji Kürsüsü, 1915 yılında Ruhiyat dersini okutmak için Almanya'dan George Anschütz'ün getirilmesi Psikoloji Kürsüsü'nün kurulmasını sağlamıştır. Kürsünün başına 1919 yılında Şekip Tunç getirilmiştir.⁶² 1937 yılında Tecrübi Ruhiyat Kürsüsü kurulmuş,⁶³ Psikoloji, Umumi Ruhiyat ve Tecrübi Ruhiyat olarak ikiye ayrılmıştır. Şekip Tunç Umumi Ruhiyat Kürsüsü'nün başına geçmiştir 1953 yılına kadar bura da kalmıştır. Emekliliğinde yerine Sabri Esat Siyavuşgil getirilmiş (ö. 1968), onun yerinde Nezarat Arkan geçmiştir.⁶⁴ Psikoloji Kürsüsü, 1960'da bağımsız birim olarak tanınmıştır.⁶⁵

Pedagoji, ilkin enstitü olarak 1936'da kurulmuş, başına Jena Üniversitesi'nden Ordinaryüs Prof. Wilhelm Peters getirilmiştir. 1949'da Pedagoji Enstitüsü'nün adı Pedagoji Kürsüsü olarak değiştirilmiştir. 1960'da Pedagoji Felsefeden ayrılmış bağımsız birim olmuştur.⁶⁶

Sanat Tarihi Kürsüsü, 1943'de Prof. Dr. E. Diez tarafından kurulmuştur. 1949 yılında kürsü başkanlığına Mazhar Şeket, İpsiroğlu getirilmiştir. 1963'de, Estetik ve Sanat Tarihi, Bizans Sanatı, Türk ve İslam Sanatı olmak üzere üç ayrı kürsü halinde çalışmaya başlamıştır. 1981'de yeniden düzenlenmiştir.

Sosyoloji, Psikoloji, Pedagoji, Sanat Tarihi kürsülerinin dışında Felsefe Bölümü doğrudan felsefeyle ilgili kürsülere sahiptir. Felsefe Tarihi kürsüsü, Bölümün kuruluşundan bugüne varlığını sürdürmüştür. Ayrıca Umumi Felsefe ve Mantık, Sistematik Felsefe, Sistematik Felsefe ve Mantık, Türk İslam Felsefesi, Bilim Tarihi, Mantık kürsüleri de Bölüm tarihinde yer almaktadırlar. 1937-1938 *Ders Yılı Talebe Kılavuzu*'na göre Umumi Felsefe ve Mantık ile Felsefe Tarihi kürsüleri ayrı sertifika vermektedirler.⁶⁷ 1947-1948 *Öğrenci Kılavuzu*'nda Umumi Felsefe ve Mantık 34. sayfadaki cevlede gözükmemekte, onun yerine Sistematik Felsefe kürsüsü yer almaktadır. 51. sayfada Umumi Felsefe ve Mantık adı altında ders programı verilmiştir.⁶⁸ 1950-1951 Öğretim Kılavuzunda Sistematik Felsefe programı sunulmuştur.⁶⁹ 1969-1970 ders yılı programlarında Sistematik Felsefe programı sunulmuştur.⁷⁰ 1973'de Türk İslam Felsefesi dörtüncü kürsü olarak kurulmuş

Felsefe Tarihi, 1900'da Fakülte ve Bölüm'le birlikte kurulduğundan, bölümün eski kürsüsüdür. Felsefe Tarihi dersini ilk veren dolayısıyla da ilk kürsü başkanı olan kişi Emullah Efendi olduğu sanılmaktadır.⁷¹ 1908-1912 yılları arasında Felsefe Tarihi (Tarih-i Hikmet) derslerini Ahmet Mithat Efendi üstlenmiş-

⁵⁰ Kafadar 2000, 260.

⁵¹ *Talebe Kılavuzu* 1938, 63-65; Kafadar 2000, 291.

⁵² Kafadar 2000, 292.

⁵³ Coşkun, İsmail, 1991 "Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine Dair", 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, Yay. haz. İsmail Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 14.

⁵⁴ Coşkun 1991, 16.

⁵⁵ Coşkun 1991, 17.

⁵⁶ Kafadar 2000, 288.

⁵⁷ Coşkun 1991, 17.

⁵⁸ Kafadar 2000, 292.

⁵⁹ Coşkun 1991, 20.

⁶⁰ Coşkun 1991, 21.

⁶¹ Coşkun 1991, 22.

⁶² Yıldız, Yakup, 2010 Mustafa Şekip Tunç ve Felsefi Görüşleri. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora tezi), S. 16-17.

⁶³ Yıldız 2010, 21.

⁶⁴ Yıldız 2010, 21.

⁶⁵ Kafadar 2000, 292.

⁶⁶ Kafadar 2000, 292.

⁶⁷ 1937-1938 *Talebe Kılavuzu* 1937, 48.

⁶⁸ 1947-1948 *Öğrenci Kılavuzu*, 34, 51.

⁶⁹ 1950-1951 *Öğretim Kılavuzu*, 29.

⁷⁰ 1969-1970 *Öğretim Kılavuzu*, 68-71.

⁷¹ Utku, Ali, 2010 "Ahmet Mithat Darülfünun Kürsüsünden Felsefe Tarihi Dersleri", Kutadgubliğ

Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 18, (sayfa 33-50), s.41.

ti⁷². Mehmet Ali Ayni de 1910'lu yıllarda Felsefe Tarihi dersleri okutanlar arasında yer almıştır⁷³. 1918-1919 ders programında Felsefe Tarihi dersini Muallim Mehmet Emin (Enişirgil) verdiği görülmektedir. 1922-1923 yılı ders programında da Mehmet Emin Bey'in sorumluluğu devam etmektedir. 1920'li yılların sonları ile Üniversite Reformu arasında Felsefe Tarihi dersi, ilk doktoralı felsefecimiz olan Orhan Saadetin tarafından verilmiştir. Orhan Saadetin hastalık nedeniyle ayrılınca, 1936'ya kadar bu dersi Reichenbach vermiştir. 1936-1948 arasında Ernst von Aster, 1948- 1978 Macit Gökbek , 1978-1992 arası Nermi Uygur, 1992 sonrası Teoman Duralı, 2009 sonrası ise Cengiz Çakmak Felsefe Tarihi Kürsüsü'nün sorumluları olmuşlardır.

Umumi Felsefe ve Mantık adlı bir kürsü 1937-1938 Ders Yılı Talebe Kılavuzu'nda yer almaktadır⁷⁴. Bu kürsiye asistan olan Takiyetin Mengüşöğlu, 14. 3. 1967 tarihinde Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na yazdığı bir yazıda, *Sistematik Felsefe ve Mantık Kürsüsü*'nün, Sistematik Felsefe ile Mantık-Lojistik adlarıyla ikiye ayrılmasını teklif ettiği ve kabul edilmediği görülmektedir. *Umumi Felsefe ve Mantık Kürsüsü*, 1968 yılında *Sistematik Felsefe ve Mantık* adını almış ve başına Takiyetin Mengüşöğlu getirilmiş, 1978 yılında emekli oluncaya kadar bu kürsiyi yönetmiştir. 1978'den 1984 yılına kadar Bedia Akarsu kürsü başkanlığı yapmıştır. 1984 yılında Sistematik Felsefe Kürsüsü ile Sistematik Felsefe ve Mantık Kürsüsü birleştirilmiş ve Kürsü'nün başına İsmail Tunali getirilmiştir. İsmail Tunali 1989'da emekli olunca, önce Necla Arat, sonra Betül Çotuksöken kürsü başkanlığı görevi yapmışlardır. 2001- 2007 yılları arasında Kürsü'nün başkanlığı Necla Arat yürütmüştür. 2007-2009 arasında Faruk Akyol, 2009 dokuz sonrasında da Sanem Yazıcıoğlu, 2010 yılının ortalarından itibaren Enver Orman kürsü başkanlığı yapmaktadır. *Sistematik Felsefe ve Mantık* kürsüsü, Mantık Anabilimdalı'nın kuruluşuyla (2000 yılı) birlikte, Sistematik Felsefe Anabilimdalı adıyla devam etmektedir.

Sistematik Felsefe Kürsüsü'nün başkanı ilkin Vehbi Eralp olmuş. 1953 yılında Takiyetin Mengüşöğlu, profesörler kurulu kararıyla kürsünün başına getirilmiştir. 1968 yılında Takiyetin Mengüşöğlu, Sistematik Felsefe ve Mantık kürsüsü başkanını olunca, Vehbi Eralp Sistematik Felsefe Kürsüsü başkanlığına yeniden seçilmiştir. Vehbi Eralp emekli olunca, İsmail Tunali, Sistematik Felsefe Kürsüsü'nün başkanı olmuştur. 1984 yılında Sistematik Felsefe ve Mantık Kürsüsüyle birleşmiştir.

Türk İslam Düşüncesi, Darülfünun'da İslam Felsefesi dersleri, 1935 yılına kadar görevde kalan İsmail Hakkı vermiştir Hilmi Ziya Ülken Türk Te-fekkür Tarihini yazdığına Mustafa Kemal görüşmeye çağırır ve Hilmi Ziya'nın Darülfünun'da ders vermesini ister Ülken Türk Medeniyeti Tarihi kürsüsü varmış ve Ülken bu kürsiye müderris muavini olarak atanmıştır⁷⁵. Aster'in isteği üzerine İslam felsefesi dersleri Ülken tarafından tekrar verilmiştir⁷⁶. 1960 ihtilali sonra-

⁷² Ülku 2010, 41.

⁷³ Ülken, Hilmi Ziya; 1979 Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. Ülken Yayınları, İstanbul. s. 294.

⁷⁴ 1937-1938 Talebe Kılavuzu 1937, 48.

⁷⁵ Kafadar 2000, 287.

⁷⁶ Kafadar 2000, 287-288.

sında 147'likler arasında yer alan Ülken, Fakülte'deki etkinliği azalmış, büyük ihtimalle İslam Felsefesi derslerini doçent olan Nihat Keklik vermiştir. Türk İslam Tarihi Kürsüsü, Nihat Keklik tarafından 1973 yılında kurmuştur⁷⁷. Nihat keklikten sonra kürsü başkanlığını Mahmut Kaya yürütmektedir.

Bilim Tarihi, 1984 yılında Felsefe bölümü içinde, Ekmelettin İhsanoğlu tarafından kuruldu. 1989'da bağımsız bölüm halmi almıştır. 1992-1993 yılından itibaren öğrenci almıştır. 2000-2001 yılında yeniden bölüm olarak ayrılmıştır. anabilimdalı olmuştur. 2010 yılında yeniden bölüm olarak ayrılmıştır.

Mantık Anabilim Dalı, Şafak Ural tarafından 1996'da bölüm olarak kurulmuş, 2000 yılında Felsefe Bölümü'ne anabilimdalı olarak katılmıştır.

YÖK yasasıyla (1981) kürsülü sistem kaldırılmış, yerine hukuki birim olarak Bölüm getirilmiş ve öğrenciler Bölüm'e alınmaya başlanmıştır. Kadrolar kürsüler (Anabilim dalları) üzerinden devam ettiğinden ve her kürsü kendi muhtariyetini korumak istediğinden birlik anlamında bölümlleşme gerçekleşmemiştir. Sırasıyla, Bedia Akarsu (1981-1984), İsmail Tunali (1984-1989), Teoman Duralı (1991-1992), Şafak Ural (1992-) Felsefe Bölümü Başkanlığı yapmışlardır.

1.2- Dersler

Bölüm'ün kuruluşu, dersler ve dersler bağlamında oluşan kürsüler aracılığıyla gerçekleştirildiğinden, kimlerin ders verdikleri ve hangi derslerin verildiği bölümü tanımak açısından önemlidir.

Bölüm'ün ilk hocaları ve verdikleri dersler şunlardır: Ahmet Mithat Efendi, *Felsefe Tarihi*, *Dinler Tarihi*, *Umumi Tarih* dersleri⁷⁸ okutmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın, *Felsefe ve Estetik*; Fikbeli Ahmet Hilmi, *Metafizik*; Emrullah Efendi, *Hikmet-i Nazariye ile Terbiye ve Tedris*⁷⁹; Mehmet Ali Ayni, *Felsefe Tarihi*⁸⁰; Ziya Gökalp, *İçtimaiyat*; Rıza Tevfik, *Felsefe, Estetik*⁸¹ ve *Metafizik*; Babanzade Ahmet Naim, *Felsefe, Mantık, Ruhîyat*⁸² ve *Metafizik*⁸³ derslerini vermişlerdir.

Felsefe Bölümü 1918-1919 ders yılı ikinci devre ders programı şöyledir: Sıralama, dersin adı, hocası ve saat⁸⁴ şeklinde yapılmıştır. *Mabadatıbiyye* (Metafizik), Müderris Rıza Tevfik (3); *Mabadatıbiyye* (Metafizik) *Taibikati*, Muavin Hâbib (1); *Tarih-i Ecdan* (Dinler Tarihi), Müderris Ziya (1); *Tarih-i Felsefe*, Mu-

⁷⁷ Kafadar 2000, 190.

⁷⁸ Ülken 1979, 110.

⁷⁹ İpek, Muammer; 2008 Maarif Nazım Enrullah Efendi'nin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara. S.2.

⁸⁰ Ülken 1979, 294.

⁸¹ Ülku, Ali ve Erbay, Erdoğan; 2009 "Rıza Tevfik Bölükbaşı" Darülfünun Felsefe Ders Notları. Sadeleştirip Yayına Hazırlayanlar: Ali Ülku ve Erdoğan Erbay. Çırgı Kitabevi, Konya. S.4.

⁸² Çakan, İsmail L.; 1991 "Babanzade Ahmed Naim". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt 4. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. s. 375.

⁸³ Gökbek, Macit; 1983/1 "Macit Gökbek'le Söyleşi 1". Macit Gökbek Armağanı. Yazı Kurulu, Bedia Akarsu ve Tahsin Yücel. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. S. 3-4.

⁸⁴ Parantez içindeki (1-1) ilk rakam dersin ikinci rakam seminerin süresine işaret etmektedir. Dersler başlığı altında metinde görülen (2) veya (1) rakamlar saat cinsinden ders sürelerini vermektedir.

allım Mehmet Emin (1); *Ahlak*, Muallım Nimet (1); *Ruhیات* (psikoloji), Müderris Ahmet Naim (5); *İhsiyat* (İstatistik) ve *Tatbikan*, Muallım Ahmet Emin (1-1); *Terbiye ve Tatbikan*, Muallım Şekip (1-1); *Terbiye ve Tatbikan*, Müderris İsmail Hakkı (1-1); *İctimaiyat ve Tatbikan*, Müderris Ziya (1-1); *Yunan Felsefesi ve Tatbikan*, Muallım Ahmet Emin (1-1); *İctimaiyat Tarih-i ve Tatbikan*, Muallım Necmeddin Sadık (1-1)⁸⁵.

Bölümün 1922-1923 öğretim yılındaki ders programı şöyledir. Birinci Devre: *Ruhیات* (2), Muallım Ali Haydar; *Manik ve Usuliyat* (2), Muallım Nimet; *Ahlak ve Müzakere* (2), Muallım Mehmet İzzet; *Tarih-i Felsefe ve Mabadat* (2), Muallım Mehmet Emin. İkinci Devre: *İslam Felsefesi* (2), Müderris İzzet; *Mabadatıbiyye* (2), Müderris Ahmet Naim; *İctimaiyat* (2), Muallım Şekip; *Mabadatıbiyye* (2), Müderris Ahmet Naim; *İctimaiyat* (2), Muallım Necmeddin Sadık; *Tarih-i Felsefe* (2), Muallım Mehmet Emin; *Manik* (2), Nimet Bey; *Terbiye* (2), Müderris İsmail Hakkı; *Tecribi Ruhیات* (2), Muallım Ali Haydar; İlk devre dersleri alınmayınca ikinci devre dersleri alınmazdı.⁸⁶

1924 İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi'nde yer alan felsefe şubesi dersleri şöyle sıralanmıştır: *Terbiye, Bediyyat, Mabadatıbiyye, Felsefe-i İslamiye, İctimaiyat, Ahlak, Tarih-i Felsefe, Felsefe-i Edevan* (dinler tarihi)⁸⁷. Felsefe Bölümü'nde hocalık yapmış olan Mehmet Ali Ayni 1927'de yazdığı *Darülfünun Tarih-i adli* kitabında felsefe derslerini ve derisi veren hocaları şöyle sıralamıştır: Ali Haydar Bey, *Umumi Ruhیات*; Mehmet Emin (Erişirgil) Bey, *Felsefe Tarih-i*; Necmeddin Sadık Bey, *İctimaiyat*; Halil Nimeullah (Özütük) Bey, *Manik*; Masyö George Dumézil, *Tarih-i Edevan* (dinler tarihi); Ahmet Naim Bey, *Metafizik*; İsmail Hakkı (Balacıoğlu) Bey, *Terbiye*; İzzet İsmail Bey, *İslam Felsefesi*; Mustafa Şekip (Tunc) Bey, *Ruhیات*; Mehmet İzzet Bey, *Ahlak*⁸⁸. Fakülte Meclisi tuanaklarına göre 1931'de felsefe dersleri şunlardır: Asil Dersler: *Felsefe Tarih-i*, *Terbiye, İctimaiyat, Ruhیات*. İhtisas Dersleri: *Metafizik, Manik, Ahlak, İslam Felsefesi*⁸⁹.

Bölümün ders çizelgelerinde yer alan metafizik, felsefe tarihi, ahlak, manik metodoloji (usuliyet), İslam felsefesi, dinler tarihi, terbiye, ictimaiyat, ruhیات gibi dersler, geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Derslerin içeriklerine ilişkin bazı ipuçları bulunmaktadır. Örneğin Halil Nimeullah manik dersinde, Levy-Brühl'ün *İlkeller Mantığı*'nı okuttuğu hem Macit Gökbek'in tanıklığıyla⁹⁰, hem de Levy-Brühl'den yaptığı çevirilerden anlaşılmalıdır. Dönemin hocalarından olan Mehmet İzzet'in 1918-1928 yılları arasında ahlak adı altında verdiği derslerin başlıklar, derslerin içeriklerine ilişkin başka ipuçlarıdır: *Ahlak Felsefesi, İctimai ahlak, Yunan Kadiminde Ahlak ve Felsefe, Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat, İnkıların Tekamülü, Hukukta Tekamül*⁹¹. Ders içeriklerine ilişkin daha fazla malzemenin

derlenmesi, hem hocaların felsefe anlayışlarını daha iyi anlamayı hem de felsefenin hangi niteliklerine ağırlık verdiklerinin açıklanmasına yardımcı olacaktır.

Reform sonrasında, felsefe derslerinin başlıklar ve içeriklerinde önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Reichenbach (1933-1938) ile Ernst von Aster'in (1936 - 1948) birlikte ders verdikleri döneme (1937-1938 arası) ait olan ve Felsefe Bölümü arşivinde yer alan, *Felsefe Bölümünün Tecribi Planı* adlı metinde dersler şu şekilde sunulmaktadır: Felsefe öğrencilerinin, umumi felsefe, felsefe tarihi, sosyoloji, ruhیات, terbiye olmak üzere beş ihtisas alanına ayrıldığı, bu alanların ilk iki yıl ortak dersler aldıkları, isterse ihtisas alanlarını değiştirebilecekleri, üçüncü yıllı birlikte ihtisas derslerinin başladığı belirtilmiştir. İlk iki sene dersler, A ve B tipi ve her tip için haftada 10 saatı geçmeyecek şekilde sunulmuştur. Yeni gelen öğrenciler bu ders tiplerinden birini seçmek durumundadırlar. Derslerin iki tipe ayrılmasındaki amaç, hocaların her yıl aynı dersleri okutmasını ve dersleri mümkün olduğunca fazla kişinin takip etmesidir. 5. Sömestri için haftalık 10 saat, 6-8. sömestirler için 14 saat ders alınmaları öngörülmüştür. Üçüncü ve dördüncü sınıflar için bazı dersler mecburdur. Hangi derslerin mecbur olacağı ders yılı başında hocalar heyeti tarafından belirlendiği belirtilmiştir. Söz konusu belgede içerilen 1937-1938 ders programı şöyledir:

İlk iki yılın programı. A Tipi Dersler (hoca, ders ve saat şeklinde sıralanmıştır): Reichenbach, *Manik* (2); Reichenbach, *Seminer* (1); E. von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefesi Tarih-i* (2); E. von Aster, *Seminer* (1); Peters, *Tecribi Ruhیات* (2); B Tipi Dersler: Reichenbach, *Marifet Nazariyesi* (2); Reichenbach, *Seminer* (1); E. von Aster, *Yeni Zaman Felsefesi* (19. asrın sonuna kadar) (2); E. von Aster, *Seminer* (1); Şekip Tunc, *Umumi Ruhیات* (1); Kessler, *Sosyoloji* (1); Şekip Tunc, *Ruhیات Semineri*, (1);

Son iki yılın programı: Reichenbach, *Muassır Felsefe* (2) (von Aster'le münavebelî bütün gruplara mecbur); Reichenbach, *Zaman ve Mekân* (2) (Umumi Felsefe, Felsefe Tarih-i ve Ruhیات talebesine mecbur); Reichenbach, *Tabiat İlimlerinin Dünya İlm-i* (2); (Bütün gruplara mecbur); Reichenbach, *Mantığın Yitsek Mesaleleri* (2) (Umumi Felsefe talebesine mecbur); Reichenbach, *İlerlemişlere Seminer* (2); E. von Aster, *Muassır Felsefe* (2) (Reichenbach'la münavebelî bütün gruplara mecbur); E. von Aster, *Effatun, Kant Gibi Filozoflar Haklarında İhtisas Dersleri* (2) (Felsefe Tarih-i, Umumi Felsefe, Sosyoloji talebesine mecbur); E. von Aster, *Ahlak* (2) (Bütün gruplara mecbur); E. von Aster, *İlerlemiş Seminer* (2); Peters, *İlerlemişlere Tecribi Ruhیات* (2) (Ruhیات ve Terbiye talebesine mecbur); Peters, *Pedagojik Ruhیات* (2) (Ruhیات ve Terbiye talebesine mecbur); Peters, *Sosyal Ruhیات* (2) (Bütün gruplara mecbur); Peters, *Psikolojik* (2) (Ruhیات ve Terbiye talebesine mecbur); Peters, *İlerlemişlere Seminer* (2); Şekip Tunc, *İlerlemişlere Umumi Ruhیات* (1) (Ruhیات ve Terbiye talebesine mecbur); Şekip Tunc, *Seminer* (1); Şekip Tunc, *Ruhیاتın Aktüel Mesaleleri* (1) (Ruhیات ve Terbiye talebesine mecbur); Rüstov, *Sokrat'ın Esvelki Felsefe* (2) (Felsefe Tarih-i, Sosyoloji, Umumi Felsefe talebesine mecbur); Rüstov, *Umumi Teftakkür Tarihinden Problemler* (2); Sadrettin Celal, *Sistematik Terbiye* (2) (Ruhیات ve Terbiye

⁸⁵ Kafadar 2000, 204.
⁸⁶ Kafadar 2000, 205.
⁸⁷ Kafadar 2000, 244.
⁸⁸ Ayni 2007, 81.
⁸⁹ Kafadar 2000, 245.
⁹⁰ Gökbek, Macit, 1997/11 "Türkiye'de Felsefe Dilinin Gelişmesi". Değişen Dünya Değişen Dil. Yayı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 124.
⁹¹ Değirmencioğlu, Mehmet Coşkun, 2002 Mehmet İzzet ve Ulusal Sosyal Felsefesi. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, S.33-34

talebelerine mecburi); Sadrettin Celal, *Umumi Terbiye Usulü* (2) (Ruhîyat ve Terbiye talebelerine mecburi); Sadrettin Celal, *Pedagoji Tarihi* (2) (Ruhîyat ve Terbiye talebelerine mecburi); Sadrettin Celal, *Rousseau, Pestalozzi gibi Pedagoglar* (1) (Ruhîyat ve Terbiye talebelerine mecburi); Sadrettin Celal, *Seminer* (2); Hilmi Ziya, *Türk Tefekkür Tarihi* (2) (Bütün gruplara mecburi); Hilmi Ziya, *Sosyolojik Meseleler* (2); Hilmi Ziya, *Seminer* (1); H. Vehbi Eralp, *Muhelif Filozoflar* (2); H. Vehbi Eralp, *Seminer* (2); S. Esat Ander, *Çocuk Psikolojisiine Ait Ders ve Seminer*.

Programın bölünmesi, ihtisas derslerinin konması ve felsefe derslerinin tümünü de yabancı hocaların vermesi, felsefe anlayışında önemli değişikliklerin oluşmasına neden olmuştur. 1933 Reformu sonrası profesyonel yabancı hocaların gözetiminde, dışarda doktora yapan öğretim üyeleri önce yabancı hocaların derslerini Türkçe'ye çevirmişler, sonraları da dersleri tümüyle üstlenmişlerdir. Macit Gökbek'in bildirdiğine göre, Reformu sonrasında, Bölüm Yabancı hocaların sorumluluğunda olmuş, Türk hocaların sorumluluğu 1950 yılında başlamıştır.⁹²

Reform önceden gelen Mustafa Şekip Tunc, *Tecrübi Psikoloji*; İsmail Hakkı İzmirli, *İslam Felsefesi* derslerini vermişlerdir. Hilmi Ziya Ülken'in verdiği dersler şunlardır: 1933- 1941 Felsefe Şubesinde Türk Tefekkürü Tarihi (İslam Felsefesi), 1934-1936 İçtimai Doktrinler Tarihi. 1938-1939 Tecrübi İçtimaiyet dersleri, 1939-1940 İçtimai Doktrinler ve Dini İçtimaiyat, 1940- 1941 İçtimai Doktrinler Tarihi, 1944-1948 Teknik Üniversitede Sanat Tarihi Dersleri, 1968-1971 Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi'nde okutulmuşlar.⁹³ *Talebe Rehberleri* ve *Öğrenci Kılavuzları*'nda yer alan bilgilere göre Hilmi Ziya Ülken 1950-1956 yılları arasında *İslam Felsefesi Tarihi*, *İslam Felsefesi, İslam Felsefesi Semineri* adlı dersleri vermiştir.

*Talebe Rehberi, Öğrenci Kılavuzu*⁹⁴ adı altında İÜ. Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanan kitapçıklarda, Edebiyat Fakültesinin bütün bölümlerinin ders programları, bölümler, kürsüler, hocalar ve dersler şeklinde sıfırlanarak verilmiştir. Söz konusu kaynaklarda, 1950 sonrasında Felsefe Bölümü'nde ne türden dersler verildiği görülmektedir. Ders adları çok sık değiştirilmiş olmakla birlikte bazı dersler uzun süreli olmuşlardır. Derslerle ilgili bu sıralamadaki kaygı, verilen derslerin çeşitliliğini ve hangi hocaların hangi dersi verdiklerini tespit etmektir. 1970 sonrası Öğrenci Kılavuzlarına ulaşamadığımdan, sonraki dönem eksik kalmıştır. Ders döktümünü, hocalar ve verdikleri dersler geçmişten günümüze (1950-1970) doğru sıralanmıştır.

Bölüm'de 1950-1955 yılları arasında görev yapan yabancı hocalar ve verdikleri dersler şunlardır: Heinz **Heimsoeth** (1950-1952): Yirminci Yüzyıl Felsefesi, Nietzsche'nin Felsefesi, Yeniçağ Felsefesi Tarihi (Kant'a kadar), Bilgi Teorisi, Bilgi Teorisi Semineri, İnsan ve Tarih, İmmmanuel Kant, Platon'un İdealar Öğretisi Üzerinde Çalışmalar. Joachim **Ritter** (1953-1955): Avrupa Felsefesinin İdesi ve Tarihi II: Metafizik'in Problemi ve Konusu, Avrupa Felsefesinin İdesi ve Tarihi III: Descartes Tarafından Felsefenin Yeniden Temellendirilmesi ve Yeniçağ Felsefesi, Felsefe Tarihi Semineri: Descartes ve Kant Üzerine Çalışmalar, Tarih ve

⁹² Gökbek 1983/1, 5.

⁹³ Bıçak, Ayhan; 1997 "Hilmi Ziya Ülken". Felsefe Arktivi.Sayı 30. s. 14-19.

⁹⁴ Adı geçen kitapçıklar Edebiyat Fakültesi Genel Kütüphanesinde SS 2 yer numarasında bulunmaktadır.

Toplum Felsefesi Üzerine Yorumlamalar, Felsefi Hakikat Kavramı Üzerinde Çalışmalar, Avrupa Felsefesinin Tarihi ve İdesi IV: Günümüz Felsefesi Üzerine Çalışmalar.

Macit **Gökbek** (1950-1970): 18.yy Felsefesi, Platon Semineri, Kant ve Alman İdealizmi, Kant Semineri, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Felsefe Tarihi Semineri, Rönesans Felsefesi, 17.Yüzyıl Felsefesi, Tarih Felsefesi Semineri, Felsefe Metinleri Üzerine Çalışmalar, Aydınlanma Felsefesi, Antik Felsefe Tarihi I, Platon Semineri, Antik Felsefe Tarihi II, Teknik Felsefesi, Yeniçağ Felsefesi Tarihi, Kant'tan Sonraki Felsefe, Almanca Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Ortaçağ Felsefesi, Yabancı Dilde Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Antik Felsefe ve Ortaçağ Felsefesi.

Takiyettin **Mengüşoğlu** (1950-1970): Felsefe Semineri (Metinler), Etik Tarihi, Felsefi Antropoloji, Aristoteles Semineri, Aristoteles-Nikomachos Etik'i, Bilgi Nazariyesi Tarihi, Schopenhauer: Ahlak Felsefesi, Antropoloji, Kant: Prolegomena, Felsefe Tarihi Semineri: Aristoteles- Metafizik, H. Bergson: Ahlak ve Dinin İki Kaynağı, Bilgi ve Varlık Problemi Tarihi, Felsefi Antropoloji, Sistematik Felsefe Semineri, Felsefenin Temel Disiplinleri, Felsefe Tarihi Semineri: Aristoteles: Physik, Felsefe Tarihi Semineri: Aristoteles- De Anima, Varlık ve Bilgi Tarihi; Felsefi Antropoloji; Bilgi Nazariyesi (teorisi); Felsefeye Giriş; Kant'ın Ahlak Metafizikinin Temelleri, Nietzsche, Hume Semineri, Schopenhauer'un Sanat Teorisi, Kant'ın Ahlak Semineri, Scheler (seminer), Bilgi Teorisi ve Mantık Semineri, Proseminer, Antropoloji II, Etik, Modern Ontoloji, Tarih Ontolojisi, İnsan ve Kosmostaki Yeri, İnsanın Varlık Yapısı ve Nitelikleri, Yeni Ontoloji (seminer), Monodoloji (seminer), Yeni Mantık ve Aristoteles Mantığı, Yeni Mantık ve Lojistik, Tarih ve İnsan Felsefesi: 19.yy (seminer), İnsanın Varlık Yapısı, Ontolojik Temellere Dayanan Bilgi Teorisi, Aristoteles: Metafizik (seminer).

Vehbi **Eralp** (1950-1970): Descartes Felsefesi, Mantık, Leibniz Semineri, Büyük Mantıkçılar: Aristoteles- Organon, Büyük Mantıkçılar: Bacon- Novum Organum, 18. Asırda Fransa'da Siyasal Felsefe: Montesquieu ile Rousseau, Platon Felsefesi, Platon-İdea Felsefesi, Felsefe Tarihi Semineri, Mantık, Sistematik Felsefe Semineri, Aristoteles: Hayatı Eserleri Mantık ve Tabiat Felsefesi, Aristoteles: Metafizik Etik Politik Retorik Poetik, Kıyas Teorisi, Matematik İstidlal, Kant'ın Ahlak Felsefesi, Sokrates, Bilgi Teorisi ve Mantık Bakımından Tabiat İlmleri, Sistematik Felsefe Semineri, Bilgi Teorisi ve Mantık Bakımından Manevi İlmler, Plotinos ve Yeniplatonicizm, August Comte ve Pozitivizm, Felsefe Terminolojisi, Mantık ve Bilgi Teorisi, Bilgi Teorisi ve Mantık, Bilgi Teorisi ve Mantık Semineri, Fransızca Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, İngilizce Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Felsefeye Giriş, Sistematik Felsefe Problemleri, Sistematik Felsefe Metinleri.

İşiroğlu (1950-1952): Estetik, Leibniz Semineri, Avrupa Sanatında Realite Problemi.

Nermi **Uygur** (1950-1970): Çağdaş Hayat Felsefesi, Bergson Semineri, Felsefe ve Tarih, Fransızca Felsefe Metinleri Üzerine Çalışmalar, Çağdaş İngiliz Felsefesi, Hazırlık Yılı Semineri, Sokrates'ten Öncekiler Üzerine Çalışmalar, Descartes Semineri, Felsefe Tarihinden Örneklerle Dil Bilgi Anlam, B. Russell

Semineri, İngilizce Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Felsefeye ve Felsefe Tarihine Giriş, Felsefe Bakımından Mantık, 9. -14. Yüzyıllarda Eren Bilgi ve Ahlak Problemleri, Pragmatizm, XX. Yüzyılda Felsefe Akımları: Analitik Felsefe ve Pozitivizm, Yeniçağ'a Kadar Devlet Öğretiminin Gelişimi, XX. Yüzyılda Felsefe Akımları: Yaşama Felsefesi Fenomenoloji Varoluşçuluk, Yeniçağ Felsefesinde Devlet Öğretileri, Ortaçağın Bitiminden Sonraki Devlet Öğretileri, 20. Yüzyıl Kara Avrupa'sında Felsefe, Batı'da Felsefenin Başlangıçları, Semantik ve Mantık, Batı Felsefesi Gelenekindeki Belli Başlı Problemler, Felsefe Tarihine Giriş, Felsefe Tarihinde Seçme Metinler, Felsefe Tarihinde Dil Problemi, Felsefe Tarihi Bakımından Analitik Felsefenin Yolu: Temel Kavramlar, Nietzsche'nin Felsefesi, Felsefenin Ana Dayanakları, Çığıracan Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Felsefede Devrim: Wittgenstein, Felsefenin Başlangıçları, Analitik Felsefe: Temel Metodoloji Sorunları, Çağdaş Felsefeden Kesitler, Sistemaitik-Tarhi Açından Eski ve Yeni Felsefe Metinleri (seminer), Analitik Yöntemle Felsefe (seminer).

İsmail Tunah (1950-1970): Almanca Felsefe Metinleri Üzerine Çalışmalar, Symposium ve Poetika Üzerinde Çalışmalar, Estetik, Croce Estetik'i, Estetik Metinleri Üzerinde Çalışma, Estetik'e Giriş, Estetik Semineri, Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Ontoloji, Sanat Ontolojisi, Çağdaş Felsefe ve Çağdaş Sanat, Psikolojik Estetik, Metafizik, Felsefe Problemlerine Bakış,

Bedia Akarsu (1950-1970): Ahlak Öğretileri Tarih, Almanca Felsefe Metinleri Üzerine Çalışmalar, Platon Semineri, Aristoteles Semineri, Fransızca Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Ahlak Öğretileri, Ahlak Felsefesi Semineri, Hazırık Yılı Sertifikası, Felsefe Tarihi Semineri, Ahlak Felsefesinin Belli Başlı Problemleri, Nietzsche: Tarihın Fayda ve Zararları, 19. ve 20. Yüzyıl Filozofları, J.J. Rousseau, 19. ve 20. Yüzyıl Filozofları, Ahlak Felsefesi Dersleri, 20. Yüzyıl Felsefesi, Günüüz Felsefesi, Kant: Pratik Akılın Eleştirisi, Kant ve Alman İdealistleri, Çağımızın Felsefe Akımları.

Hüseyin Batuhan (1961-1967): Bilimsel Çalışmanın Yöntemi, İngilizce Metinler Üzerine Çalışmalar, Bilgi Teorisi I: Zarrın Bilgi, Bilgi Teorisi Semineri, Bilgi Teorisi II: Empirik Bilgi, Sembolik Mantık, Semantığa Giriş, Bilgi Öğretisi: Metafizik Önermelerin Analizi, Bilgi Öğretisi Semineri, Hazırık Öğretimi Sertifikası, Fransızca Felsefe Metinleri Üzerinde Çalışmalar, Bilgi Öğretisi: Etik Önermelerin ve Değer Yargıların Analizi, Semiotik.

Teo Grünberg (Uzman) (1963-1967): Sembolik Mantık, İngilizce Metinler Üzerinde Çalışmalar, Mantığa Giriş, Sembolik Mantığa Giriş,

Yukarıda sıralanan dersler, Felsefe Bölümü'nün nasıl geliştiğinin bir göstergesidir. Felsefe doktoralı kişiler Bölüm'e hakim oldukça ve elaman sırası çoğaldıkça, felsefenin bütün konularında dersler verilmıştır. Genelikle derslerin yanında o derste ilgili seminerlerin yapılması, yabancı dilde metin çalışmalar, konuların çeşitlenmesi, felsefede derinleşmelerin ve felsefi ufkun genişliğinin de göstergeleridir.

1.3- Doktora

Üniversite'nin temel birimlerinden biri olan Felsefe Bölümü'nün kendi ayakları üzerinde durabilmesi, amattörlükten profesyonelliğe geçiş, doktoralı hocalara sahip olması ve bu hocaların doktora yaptırımlarıyla doğrudan ilgilidir. Bölümün doktora yaptırma süreci, Edebiyat Fakültesi'nin doktora yönetmelikleri çerçevesinde gelişmiştir. Modern felsefe ve bilim anlayışının gerektirdiği doktora, üniversitede ders verme yetkisi anlamına gelen belgedir. Batı'da oluşan üniversite sisteminin bir parçasıdır. İslam dünyasında doktora karşılığı *riyasetti*⁹⁵. Modern yüksek okullar kurma ve geliştirme sürecinin geç bir döneminde doktora yönetmeliği yapılmış, çok daha geç bir dönemde de uygulanmıştır. Felsefe Bölümü hocalarından Mehmet İzzet 1925'de yayınlanan *Üniversitede Felsefe Dersleri* adlı yazısında, henüz hiçbir Felsefe doktora yapılmamış olduğunu bildirmektedir. Hoca olmak için lisans eğitimi yeterli sayılmış, doktora gerek duyulmamıştır.⁹⁶ Mehmet İzzet altın çizmekle birlikte, Darülfünun'da doktora önemsenmediği izlenimi uyandırmaktadır.

Dölen'in bildirdiğine göre, Hukuk Fakültesi 1916'da doktora programı hazırlayarak bu konuya öncülük etmiştir. 1919 tarihli Darülfünun Nizamnamesi'nde doktora sorunu gündeme gelmiş, Edebiyat Fakültesi 1921'de doktora yönetmeliği hazırlanmıştır. Fen Fakültesi'nde o tarihte doktora gündeme gelmemiştir.⁹⁷ 1924 Darülfünun Talimatnamesinde doktora konusu ele alınmıştır.⁹⁸ Günergun'a göre Edebiyat Fakültesi, doktora yönetmeliğini 1935 yılında düzenlenmiş ve uygulamaya konmuştur.⁹⁹ Yönetmelikte, doktora süresi belirtilmemiş 2 ile 4 yıl arasında tezler bitirilmiş gözükmetedir.¹⁰⁰ 1921-1922 yılına ait *Talebe Rehberi* kitapçığında yer alan Edebiyat Fakültesi doktora yönetmeliğine göre, doktora başvuru yapılacak Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmak şarttır. Ecebi okullardan mezun olanların doktora yapabilmelerini Müdürler Meclisi karar verir. Doktora yapmak isteyen, hangi hocayla yapmak istiyorsa onunla konuyu belirlemeli ve planını yazılı olarak, Fakülte yönetimine basvurmaktadır. Reis (dekan) zümresinin (bölümün) hocalarını toplar basvuruyu onlarla görüşür. Bu görüşmede önerinin salt çoğunlukla kabul edilmesi gerekir. Tezini tamamlayan aday kış döneminde bir ay önce Fakülte yönetimine üç nüsha halinde sunar. Bir ay sonra toplanan tez heyeti oy çokluğu ya da birliğiyle ret ya da kabul karar verirler. Sınav tarihi önceden ilan edilir. Rektörlüğe ve Maarif vekaletine resmi davetیه gönderilir. Savunma, dinleyicilere açık olarak yapılır. Tezi reddedilen aday ancak üç yıl

⁹⁵ Makdisi, George: 2004 Ortaçağda Yüksek Öğretim İslam Dünyası ve Hristiyan Batı. Çevirenler, Ali Hakan Çavuşoğlu-Hasan Tunay Başoğlu. Gelenek Yayınları, İstanbul s.201.

⁹⁶ Mehmet İzzet, 1989/5 "Üniversitede Felsefe Dersleri". Makaleler. Hazırlayan Coşkun Değirmencioglu. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. S. 45.

⁹⁷ Dölen 2010, 284.

⁹⁸ Dölen 2010, 284.

⁹⁹ Günergun, Feza: 2007 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Araştırmamızın Kuruluşuna Sı: 1933 Reformu'nu İzleyen Onuz Yıl İçinde Yapılan Doktora". Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). Editörler, Namik Kemal Araz, Emre Dölen, Osman Bahadır. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara. S. 192.

¹⁰⁰ Günergun 2007, 193.

sonra yeniden imtihana alınır¹⁰¹. Yabancı edebiyatlardan birinden tez yapanlar tezini hem Türkçe hem de seçtiği edebiyatın dili üzerinden yazması ve savunmasını da yabancı dil üzerinden yapması gerektirmektedir¹⁰².

1933 öncesinde Darülfünun'da doktora yapılmadığı sanılmakta, sadece Hukuk Fakültesi'nde doktora yapıldığına ilişkin bazı yayıf ip uçları bulunmaktadır¹⁰³. Edebiyat Fakültesi Reform sonrası doktora talimatnamesini 1937'de çıkarmış olmakla birlikte, 1941'e kadar Üniversitede doktora programları işlenmemiştir¹⁰⁴. Edebiyat Fakültesi'nde 1936-1937 ders yılına kadar doktora çalışmaları başlamamıştır¹⁰⁵.

1937 tarihli doktora talimatnamesine¹⁰⁶ göre, doktora sınavına girebilmek için Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiş olmak, Fransızca, İngilizce, Almanca dillerinden birini çok iyi bilmek gerekmektedir¹⁰⁷. Söz konusu belgede tezin ne anlama geldiği de belirtilmiştir. Buna göre tez, ilimde bir ilerleme, usulde bir yenilik teşkil etmelidir. Tezin konusu, fakültede temsil edilen bilim dallarından biriyle ilgili bir mesele hakkında olmalıdır. Türkçe yazılmalıdır. Tezin, önemli esnebi lisanlarından birine tam tercümesi istenebilir. 2-3 sayfalık özet içermelidir. Makineyle yazılmış üç nüsha halinde teslim edilir¹⁰⁸. Tezin kimle nasıl belirlendiği ve danışmanlık kurumu belli değildir¹⁰⁹. Tezi teslim alan dekan, onu ilgili ordinariyüseye verir. Tezin ilgili alanda ordinariyüs yoksa, yakın dalın ordinariyüsüne ya da ilgili dalın profesör ya da doçentine verilir. Tezi alan öğretim üyesi, iki buçuk ay içinde tezin ilmi değeri, kabul ya da reddettiği hakkında gerekçeli bir rapor yazar. Bir başka profesörden de rapor alınır. İkinci rapor da geldiğinde, tez ve raporlar Müderrisler Meclisi'nin incelemesine açılır. Sekiz gün sonraki ilk meclis toplantısında, tezin reddi veya kabulüne çoğunlukla karar verilir. Kabul edilen tez, pekiyi, iyi kafi nitelendirmeleriyle tanımlanır. Reddedildiğinde, Müderrisler Meclisi adaya altı aydan az olmamak üzere düzeltmesi için süre verir. İkinci bir düzeltme hakkı da vardır¹¹⁰. Sözlü Sınav, bir esas iki tali disiplin üzerinden yapılır. Esas disiplin tezin ait olduğu disiplindir. Tali disiplinler, esas disiplinle ilişkili olmak şartıyla aday tarafından seçilirler. Esas disiplin bir saat ikinci disiplin yarım saat süre tanınır. Esas disiplin sınavı, ordinariyüs, yoksa profesör, yoksa doçent tarafından yapılır. Tali disiplin sınavı da unvan sırasına göre yapılır. Başarılı ola adaya pekiyi, iyi, kafi notlarından birini verir. Sözlü sınavda başarısız olduğunda nasıl bir süreç işleyeceği belli değildir. Sözlüden de geçen aday hakkında Müderrisler Meclisi sonuçları oylayarak doktor unvanı verir¹¹¹. 1961-1962 Edebiyat

¹⁰¹ Dölen 2010/2, 288.

¹⁰² Dölen 2010/2, 288-289.

¹⁰³ Dölen 2010/2, 289.

¹⁰⁴ Dölen 2010/2, 169.

¹⁰⁵ Dölen 2010/2, 173.

¹⁰⁶ Söz konusu talimatname, 1937-1938 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Talebe Kılavuzu'nda yer almaktadır.

¹⁰⁷ Dölen 2010/2, 174.

¹⁰⁸ Dölen 2010/2, 174.

¹⁰⁹ Dölen 2010/2, 174.

¹¹⁰ Dölen 2010/2, 174-175.

¹¹¹ Dölen 2010/2, 175.

yat Fakültesi Öğretim Kılavuzu'nda yer alan Doktora Yönetmeliği'nde, 1937 Doktora Talimatnamesi'nin hükümlerini içermektedir. Bununla birlikte çeşitli farklılıklar da vardır. Tezin bir danışmanın gözetiminde yürütüleceği, adayın en az iki sömestre danışmanın derslerini takip etmesi gerektiği bildirilmiştir. Tez, başka bir imtihan için kullanılmış ve basılmamış olmalıdır. Tez, orijinal bir fikir içermelidir. Tez, kitap halinde yayınlandığında Fakülte'ye 200 adet, bir dergide bir kısmı yayınlandığında 50 adet o dergiden verilmesi gerekir¹¹². Doktora yönetmeliği de büyük ölçüde YÖK yasasına kadar bu şekilde devam etmiştir.

1936-1963 yılları arasında Edebiyat Fakültesi bölümlerine 600'e yakın kişi doktora için kayıt yaptırmış 107 kişi doktora sınavı tamamlamıştır¹¹³. Tezlerini tamamlayanların önemli bir kısmı (yardan fazlası) Fakülte'de asistandır veya başka kurumlarda ücretli olarak çalışmaktadırlar¹¹⁴. 1936 yönetmeliğine göre 100, 1954 yönetmeliğine göre 200 adet tez teslimi zorunlu tutulmuştur¹¹⁵. Fakülte'nin ilk doktor unvanını 1942'de alan iki kişi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Mehmet Kaplan diğeri de Felsefe Bölümü'nden Rudolf Graf'tır¹¹⁶. Avusturya doğumlu Alman Lisesinde Almanca öğretmenleri olan Rudolf Graf'ın jürisi Prof. Dr. Ernst von Aster, Prof. M. Şekip Tunç ve Doç. Dr. Macit Gökber yer almıştır¹¹⁷. Tez konusu Alman şair "Friedrich von Hardenberg'in Tarih Felsefesi"dir. Danışman adı belli değildir¹¹⁸. 1946 yılında Ziya Somar, Hilmi Ziya Ülken'in yönetiminde, Mehmet İzzet'in Türk Fikir Hayatında Yeri'ni inceleyen teziyle felsefe doktoru unvanı almıştır¹¹⁹. Doktorasını 1920'li yıllarda E. von Aster'le Almanya'da yapan Orhan Saadetin, ilk doktoralı felsefecidir¹²⁰. Ziya Somar ikinci doktoralı Türk felsefeci olmaktadır.

1933-1963 arasında 10 adet felsefe doktora yapılmıştır¹²¹. 1942-1963 Yılları arasında yapılan Felsefe Doktorası yapan kişiler şunlardır¹²²: 1- Rudolf Graf, Friedrich von Hardenberg'in Tarih Felsefesi (1942). Tez danışmanı belirlenmemiş. 2- Ziya Somar, Son Asır Türk Fikir Tarihi ve Mehmet İzzet (1946). Danışman Hilmi Ziya Ülken. 3- Kamuran Birand, Namık Kemal'in Devlet Anlayışı - Aydınlanma Devri ve Türk Düşüncesine Üzerine Bazı Tesirleri (1948). Danışman H.Z. Ülken. 4- Cahit Tanyol, Ahlakta Haz ve Elemenin Yeri (1949). Danışman H.Z. Ülken. 5- Hüseyin Batuhan, Kirkegaard'da İroni Kavramı (1952). Tez danışman-sız yapılmış olabilir. 6- Nermi Abdurrahman Uygur, Wilhelm Dilthey'a Göre

¹¹² 1961-1962 Öğretim Kılavuzu, 28-30.

¹¹³ Günergün 2007, 193.

¹¹⁴ Günergün 2007, 194.

¹¹⁵ Günergün 2007, 196.

¹¹⁶ Günergün 2007, 196.

¹¹⁷ Günergün 2007, 146-147.

¹¹⁸ Günergün 2007, 204.

¹¹⁹ Günergün 2007, 205.

¹²⁰ Günergün 2007, 205, not 34.

¹²¹ Günergün 2007, 196 Tablo 4.

¹²² Doktora tezleri bir danışman hoca eşliğinde yapılmakla birlikte, doktora tezlerinin kapagina yazılmadığından adları geçen kişilerin birçoğunun doktora hocalarının kim olduğu tespit edilememiştir. Bu listenin oluşmasında kaynak olarak kullanılan Feza Fünergün'un çalışmasında danışman hocalar bildirilirken, Betül Çotuksöken'in çalışmasında danışman hocalar bildirilmemiştir. Betül Çotuksöken'in verdiği listede danışman hocalar tarafımızdan eklenmiştir.

Konuca Temellennesi Bakımından Manevi Bilimler Öbeğinin Meydana Getirdiği Bilgi Bağlamı (1952). Danışman Heniz Heimsoeth 7- Cavit Sunar, *İbn-i Arabî – İmam-ı Rabbani e Vahdet-i Vücd – Vahdet-i Şuhut Mukayesesi* (1954). Danışman H.Z. Ülken. 8- Fatma Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'da Dil ile Kilitli Bağlantısı* (1955). E. Von Aster ile başlanmış 1. Ritter ile bitmiştir. 9- Cavit Orhan Tüengil, *Montesquieu'nun Şivasi ve İktisadi Fikirleri* (1956). Danışman Vehbi Eralp. 10- Nihat Keklik, *Ebu Nasr al-Farabi'de Kategoriler Aristo ile Mukayeseli Tahlili* (1956). Macit Gökbek¹²³ 11- Teo Grunberg, *Anılan Kavramı Üzerine Bir Deneme* (1964). Danışman Hüseyin Bauban. 12- İonna Kuçuradi, *Schopenhauer ve Nietzsche'de İnsan Problemi* (1965). Danışman Takiyettin Mengüşoğlu. 13- Önay Sözer, *Berkeley'de Varlık ve Algı* (1966). Danışman Macit Gökbek 14- Necia Arat, *Ernst Cassirer ve S.K. Langer'de Sembolik Bir Form Olarak Sanat* (1969). Danışman İsmail Tunalı. 15- Alışar Tınuçin, *Descartes'çı Bilgi Teorisinin Temellendirilişi* (1970). Danışman ? 16- İskender Talebi, *J. S. Mill'de Metod Problemi* (1971). Danışman Vehbi Eralp. 17- Bogos Zekiyan, *Augustinus'un Bilgi Teorisinde İlgereği Prensipli ve Süjünün Kendini Bilmesi* (1972). Danışman Vehbi Eralp. 18- Tüten Ang, *Sistem ve Anti-Sistem Düşüncesi Bakımından David Hume* (1973). Danışman Takiyettin Mengüşoğlu. 19- Uluğ Nukta, *Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi* (1973). Danışman Takiyettin Mengüşoğlu. 20- Ali Zakheri, *İbn Miskeveyn'in Ahlak Felsefesinde Lezzet ve Ellem Kavramları* (1973) Danışman Vehbi Eralp 21- Adnan Onat, *Ahlak Felsefesinde Doğalcılık: Hobbes-Schlick* (1975). Danışman ? 22- Ş. Teoman Duralı, *Çağdaş Düşüncede Canlı Sorunu* (1977). Danışman Nermi Uygur. 23- Akın Eiam, *Niccolai Hartmann Ontolojisinde Real Determination ve İsteme Hütriyesi* (1978). Danışman Takiyettin Mengüşoğlu. 24- Yalçın Koc, *Doğa'nın Kuvvetim Mekaniksel Belirlenmesi ve Ölçme Sorunu* (1978). Danışman İsmail Tunalı. 25- Şafak H. Ural, *Pozitif Bilimde Basitlik İlkesinin Belirlenmesi Yolunda Bir Deneme* (1978). Danışman İsmail Tunalı. 26- Ahmet İnam, *Erdem'de Hususî'de Mamtım Yeri* (1979). Takiyettin Mengüşoğlu'yla başlanmış, Nermi Uygur'un desteğini almış, Bedia Akarsu'yla bitmiştir. 27- H. Bekir Karlıga, *İslam Kaynakları ve Filozofları Işığında Pythagoras ve Presokratik Filozoflar* (1979). Danışman Nihat Keklik. 28- Mahmut Kaya, *İslam Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi* (1979). Danışman Nihat Keklik. 29- Nejat Bozkurt, *Hegel'in Estetik'i ve Şiir Kuramı* (1981). Danışman İsmail Tunalı. 30- Doğan Özlem, *Bilim Felsefesi Açısından Max Weber'de Sosyolojinin Temellendirilmesi* (1981). Danışman İsmail Tunalı. 31- Ahmet Taylan Altuğ, *Modern Felsefede Metafizik Eleme ve yol Açtığı Bilgilerimsal Sorunlar* (1982). Danışman Bedia Akarsu. 32- Ömer Naci Soykan, *Schelling'de Varlık ve Sanat Formları Sorunu* (1982). Takiyettin Mengüşoğlu'yla çalışmaya başlanmış, onun emekli olması üzerine İsmail Tunalı'yla

¹²³ Nihat Keklik'in doktora hocasının Hilmi Ziya Ülken olduğu konusunda kuşvetli görüşler vardır.

¹²⁴ Günergan, Feza; 2007/1 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1942- 1963 yılları Arasında Yapılan Doktora", Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961), Editörler, Namık Kemal Atas, Emre Dölen, Osman Bahadır. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara. 12. S.521.

bitmiştir. 33- Betül Çotuksöken, *Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı* (1984). Danışman Nermi Uygur. 34- Enis Korum, *XX.Yüzyıl Mimariğine Estetik Açardan Bakış* (1984). Danışman ? 35- Atilla Erdemli, *Spinoza'nın Ahlak Anlayışı* (1985). Danışman Nermi Uygur. 36- Hülya Yetişken, *George Luckas'da Estetik Yanıtının Bütünselliği Sorunu* (1986). Danışman ? 37- Uluğ Yalınraklı, *Hegel'in Fenomenolojisinin Bilgilerimsal Temelleri* (1987). Danışman Uluğ Nukta. 38- Kazım Yıldırm, *Muhayiden İbn-i Arabi ve Sistemi: (Gazali, Sührverdi, Mevlana ve Konevi ile Mukayeseler)* (1989). Danışman Nihat Keklik¹²⁵.

Verilen listeden de anlaşıldığı gibi, 1942'de başlatılan felsefe doktora programından, 1956 yılına kadar 10 kişi mezun olmuştur. 1956-1964 arası yaklaşık sekiz yıl hiç doktora yapılmadığı görülmektedir. 1964- 1990 arasında 26 yılda 28 kişi doktora yapmıştır. Doktora çalışmalarında ele alınan konular, ahlak, bilgi, varlık, estetik, bilim, dil- kültür, aydınlanma, siyaset-iktisat, insan, algı, sistem, apriori, manik, Sokrates'ten önekliler, metafizik, sanat, tarih gibi, felsefenin temel alanları ile temel kavramların içermektedirler. Başka bir deyişle felsefenin hemen hemen her alanında çalışıldığı görülmektedir. Doktora yapanların büyük bir kısmının felsefe bölümlerinde hoca olmaları, hem Felsefe Bölümü'nün gelişmesine hem de Türkiye'de felsefenin derinleşip yaygınlaşmasına büyük katkı sağlamışlardır.

1.4- Felsefe Arkiyi

Felsefe Bölümü'nün kurumsallaşmasının en önemli bir göstergelerinden biri de 1945 yılından bu yana devam eden *Felsefe Arkiyi* adı Bölüm dergisidir. E. Von Aster'in girişimleriyle ilk sayısı 1945 yılında çıkmıştır. Derginin ilk sayısına yazılan Önsöz'ün sonunda çıkaranlar olarak şu adlar yer almıştır: E.von Aster, W. Kranz, Mazhar Şevket İpsir, Macit Gökbek ve Takiyettin Mengüşoğlu. İlk sayının Önsöz'ünde İl. Dünya Savaşı sonrasında költürser havaya vurgu yapılarak, Avrupa'nın umumi kalkınma havasına katkı sağlamak amacıyla olduğunu bildirmiştir.¹²⁶ Aynı yerde *Arkiyi*'nin yapısı şöyle belirtilmiştir: *Felsefe Arkiyi* garp memleketlerinde felsefe sahasındaki araştırmaya ilerlemelerden bize haber veren felsefe dergilerinin sırasına katılmak istemektedir. Memleketimizdeki felsefe çalışmalarını –kitap halinde çıkmadıkları takdirde- burada neşredilmek imkan bulacaklardır. *Felsefe Arkiyi* felsefe problemleri etrafındaki münakaşalara işaret etmek yeni fikir hareketlerini ve felsefe yayınlarının okuyucularına tanıtmak vazifelerini üstüne almaktadır.¹²⁸ *Felsefe Arkiyi* felsefenin problem sahaları arasında bir fark gözetmediği gibi, sadece tek bir felsefe istikametine de hizmet etmeği istemektedir. Varlık ve bilgi teorisi, manik ve metodoloji, kültür ve tabiat felsefesi ile yakından ilgili bulunan problemlere karşı olduğu kadar, felsefe tarihi,

¹²⁵ Çotuksöken, Betül; 2001 Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alan Olarak Felsefe Seçilmiş Metinler, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara. S. 80-82.

¹²⁶ Aster, von Ernst; 1945 "Önsöz", *Felsefe Arkiyi*, Cilt 1, no 1, s. V

¹²⁷ Önsöz'ü dergiyi çıkaranların birlikte yazdığı anlaşılmaktadır. Önsöz'den yapılan alıntılarda çıkaranlar adına von Aster'in adı kaynak olarak kullanılmıştır.

¹²⁸ Aster 1945, V.

ahlak, estetik, felsefi antropoloji problemlerine de alaka göstermektedir. Biyoloji ve psikoloji iktisat ve tarih, filoloji ve sanat tarihi gibi münferit ilimlerle felsefe arasındaki münasebetten doğan meseleler de *Arkiv*'de layık oldukları yeri alacaklardır. Memleketimiz için hususi öneme sahip olan eğitim ve terbiye problemlerinin üzerinde de ayrıca durulacaktır.¹²⁹ *Arkiv*'in 80-120 sayfa olmak üzere yılda dört kez çıkacağı bildirilmiştir.¹³⁰

Felsefe Arkivi hakkında, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Arkivi (İnceleme ve Dizin)* (2004) adlı bir çalışmaya yapan Ayhan Vergili şu nicel sonuçları bildirmektedir: 1997'ye kadar kesintilide olsa yayınlanmaya devam eden Dergi 1997'de 30. sayıdan itibaren yayımı kesilmiştir.¹³¹ Dergi 59 yılda (1945-2004) toplam 29 sayı yayınlamıştır. YÖK sonrası aksamlar belgindir (1982-2004) arası yedi sayı çıkmıştır.¹³² 59 yıllık yayın süresinde 246 yazı yer almıştır. Bunlardan 225 makale, 18 kitabiyat, 13 haber yer almıştır.¹³⁴ YÖK öncesi 1945-1981 arası 37 yılda, 159 yazı yayınlamış, bunlardan 138 makale, 18 kitabiyat ve 3 haberdir. 1982-2004 arası 22 yılda 87 yazı çıkmıştır.¹³⁵ Felsefe Arkivi'nde en çok yazı yazarlar: Nermi Uygur 20, İsmail Tunalı 16, Takiyettin Mengüşöğlu 13 yazı yayınlamışlardır.¹³⁶

Felsefe Arkivi, çıkarılış amacında belirtilen özellikleri büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Bölüm hocaları düşüncelerini yayınlayacakları bir yayına sahip olmuşlar ve bu yayın aracılığıyla felsefe camiasına hitap etmişlerdir. Felsefe Arkivi, Türkiye'de felsefe yapmanın ve felsefenin yaygınlaşmasında etkili unsurlardan biri olarak bu görevini sürdürmeye çalışmaktadır.

2- Felsefe Bölümü'nün Üç Dönemi

Felsefe Bölümü'nün kuruluş gelişmesinde ve özelliklerinin oluşmasında Bölüm'de ders veren hocalar belirleyici olmuştur. Başka bir deyişle hocaların felsefe anlayışları Bölüm'de öğretilecek istenen felsefe anlayışını da biçimlendirmiştir. Dolayısıyla Felsefe Bölümü'nü tanımak için bölümde ders veren hocaları tanımak şarttır. Söz konusu tanıtma, esas olarak, hocaların ortaya koydukları düşünceleri incelemek, elde edilen verileri yayınlamaktır. *Kutadgu Bilig*'in 18. ve 19. sayılarında, hocaların adlarıyla yer alan makaleler bu amaca yöneliktir.

¹²⁹ Aster 1945, VI.

¹³⁰ Aster 1945, V.

¹³¹ Felsefe Arkivi 2005-2010 yılları arasında Doç. Dr. Faruk Akyol ve Yrd.Doç.Dr. Sanem Yazıcıoğlu'nun gayretleriyle üç sayı daha çıkmıştır. Sanem Yazıcıoğlu'nun Felsefe Arkivi'ni karma gayreti devam etmektedir.

¹³² Vergili, Ayhan; 2004 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Arkivi (İnceleme ve Dizin)". Müteferrika Kitabiyat Dergisi Yaz 2004, sayı 25, (sayfa 99-132). s.105.

¹³³ Vergili 2004, 106.

¹³⁴ Vergili 2004, 106.

¹³⁵ Vergili 2004, 106.

¹³⁶ Vergili 2004, 104.

Felsefe Bölümü, hocalar açısından üç dönem halinde incelenebilir: 1- 1900-1933 Reform Öncesi Dönem. 2- 1933- 1950 Yabancı Hocalar Dönemi. 3- 1950-1990 Doktoralı Yerli Hocalar Dönemi.

2.1- Reform Öncesi Dönem

1933 Üniversite Reformu'na kadar, yurt dışında doktora yapan az sayıda kişi dışında bırakıldığında, Darülfünun'da ders veren hocaların tamamına yakını doktoraşırıdır. Bu durum felsefe bölümü için de geçerlidir. Doktorasız hocaların en önemli özelliği lisans ve doktora aşamalarında felsefe eğitimi almadan, bilgi birikimi, yurtdışında bulunup bulunmaması, yabancı dil bilmesi, felsefeye merakları, Darülfünun'a dolayısıyla Felsefe Bölümü'ne hoca atanmaları için yeterli olmuştur. Örneğin Babanzade Ahmet Naim'in Darülfünun'a geçişi dönemin Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) Enrullah Efendi'nin isteğiyle olmuş. Atama gerekçesi, eski medeniyetin dili olarak Arapça ve yeni medeniyetin dili olarak Fransızca'yı bilmesidir.¹³⁷

Söz konusu dönemde bu tavrın benimsenmesinin birçok nedeni olduğu açıktır. Çöküş halindeki toplum, öğretim kurumlarını ne kadar yenilese de doktora programları yürütecek akademik bir kadro oluşturamamıştır. 1846'da Encümen-i Daniş'in kuruluş nedenleri arasında yüksek öğrenim için hoca yetiştirmek de yer almış olsa da, mühendislikler gibi teknik konulara ağırlık verilmiş ve yeterli olmayan sayıda teknik eleman yurt dışında yetiştirilmiştir. Bilimlerin diğer alanlarında ve felsefede bu türden bir kaygı güdülmemiştir. Doktora başlığı altında değinildiği gibi, doktora programları ancak 1940'larda uygulanmaya konmuştur. Darülfünun'un ilk yıllarında hocalık yapanların önemli bir kısmı memuriyet hayatlarının bir döneminde, ders anlatma görevini de yerine getirmişlerdir. Başka bir deyişle meslekten öğretmen değillerdi. Bu nedenden dolayı, hocalık görevleri çoğunlukla kısa sürmüştür. Ahmet Mithat Efendi (1844-1912), Fihribeli Ahmet Hilmi (1865- 1914), Hüseyin Cahit Yalçın, Emrullah Efendi (1858-1914), Ziya Gökalp (1976- 1924), Rıza Tevfik (1869-1949), hocalık görevleri kısa süreler arasındadırlar. Hocalığı meslek edinmeyen şunlardır: Halil Nimetullah (Öztürk), Babanzade Ahmet Naim Bey (1872-1934), Orhan Saadetin (1894-1960)'lar, İ.H. Baltacıoğlu (1886-1978), İ.H. İzmirli (1869- 1946), Mehmet Ali Ayni (1868-1945), Şekip Tunç (1883-1958), Mehmet İzzet (1891-1930), Mehmet Emin Erişgüç (1891-1965), Hilmi Ziya Ülken (1901-1974). Hocalığı meslek edinerek bölümde ders verenler, bölümün biçimlenmesinde etkili olmuşlardır.

Dönemin hocaları, modern felsefe ve bilim anlayışını esas alarak felsefe dersleri verdikleri anlaşılmaktadır. Tüm ders içerikleri bilmemekle birlikte, genelde, Batılı bir düşünürün bir eseri çerçevesinde konular anlatılmıştır. Rıza Tevfik'in *Darülfünun Felsefe Ders Notları* buna bir örnektir. İçinde bulunan dönemde yüceltmeye varan Batı hayranlığı felsefe ve bilim çevrelerinde de yo-

ğünüklüğe yaşamıştır. Öte yandan, hem dersler hem de hocaların genel düşünceleri hakkında bir fikir edinmek için onların yayınlarına bakılmaktadır.

Darülfünun dönemi hocalarından hocaları meslek edinenler ve uzun süre bu işi yaparlardı durumları daha farklıdır. Bu öbekte yer alanlar, mülkiye, tıbbiye, hukuk gibi modern mekteplerde öğrenim görmüşlerdir. Bunların birlikte izmirli İsmail Hakkı gibi hem medrese hem de modern okul eğitimi alanlarında vardır. Dönemin hocalarından Şekip Tunç, Maarif Vekâleti tarafından Lozan'a gönderilmiştir. Rousseau Enstitüsü'nde eğitim pedagojisi ve psikoloji talisi etmiştir. Aynı enstitüden diploma ve Cenevre Üniversitesi'nden de Psikoloji sertifikası alarak 1915'de dönmüştür¹³⁸. Ayrıca, Halil Nimeullah¹³⁹ ve Mehmet İzzet¹⁴⁰ bitirip bitirmedikleri bilinememekle birlikte Sorbon Üniversitesinde felsefe öğrenimini görmüşlerdir. Orhan Saadetin, Almanya'da Ernst von Aster'in yanında felsefe doktora yapmıştır¹⁴¹. Felsefe öğrenimi yaparak hocalık yapan bu üç kişi de tuhaf bir şekilde 1930-1933 arasında bölünmeden ayrılmışlardır. Mehmet İzzet hastalık nedeniyle ölmüş, Orhan Saadetin şizofreni nedeniyle ayrılmış, Hoca Nimeullah 1933 Reformu'nda tasfiye edilmiştir.

Dönemin hocaları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Niyazi Berkes'e göre 1909-1919 toplumun düşünürlerinin başlıca ilgi alanları toplum ve siyaset felsefeleridir. Bu dönemde öne çıkan Ziya Gökalp, idealist-pozitivist bir tavır sergilemiştir. Filozof olmaktan çok, bir siyasal-kültürel ideolog sayılan Ziya Gökalp, Türkiye'de felsefe geleneğinin kurucusu bilinir. Onun asıl etkisi, Osmanlı Devleti'nin çöküşü nedeniyle ulusculuk fikrini temellendirmesiyle gerçekleşir¹⁴². Gökalp, ileri sürdüğü düşüncelerle Elgani'nin felsefe ve bilim hakkındaki yazdığı reddiye etkisizleşmiştir, felsefeyi içeriksizleştirmenin önüne geçmiştir. Ayrıca liselerde felsefe derslerinin okutulması, Darülfünun'da modern programlı felsefe öğretiminin verilmesinde etkili olmuştur¹⁴³. Gökalp'ın toplumsal idealizmi, Türk ulusculuğunun kuramsal bir temel sağlama amacıyla İslam ve Batı felsefe geleneklerinin uzlaştırılması çabasının bir sonucudur. Ona göre felsefi düşünce, Türk düşüncesinin karşılaştığı iki dünyanın getirdiği sorunları uzlaştırarak anlamaya yarayacak bir rehber olmalıydı. Felsefi düşünce, bir spekülasyon, bir stis, bir bilgiçlik, hatta bilim, teknik eğitimin gereği olan bir şey değil, bir kültür somunuydu. Felsefenin böyle anlaşılması, Batı'daki anlayışa uymasına ve felsefenin üniversal hümanist niteliği götüştüne aykırı olmasına karşın, Türkiye'de göze çarpan bir gelenek bırakmıştır¹⁴⁴. Gökalp, bilgi nazariyesi ya da bilim felsefesinden ziyade, toplum felsefesi geleneğinde etkili olmuştur. Felsefeye aşırı bir kültür

ödevi yüklemesi, eğitim, siyaset, ekonomi, din ve ahlak problemlerin tartışılmasında felsefi rengin katılmasını sağlamıştır¹⁴⁵.

Berkes'e göre Gökalp'a karşı tepki, felsefe ve sosyolojiden değil, psikolojik bir temelden hareket eden ve dil ustası olarak da tanınan Şekip Tunç'tan gelmiştir. Tunç'un felsefeye ilişkinleri Gökalp'ından daha geniş olduğu halde, etkili bir felsefe geleneği bırakamamıştır. Felsefi düşüncenin derinleşmesine ve incelemesine katkı sağlamakta birlikte, düşüncesinin kültür anlamı kompleks ve kaypaktır. Liberal ilerici düşünce ilham kaynağı olduğu gibi, anti-entelektüel eğilimleri destekleyecek nitelikleri de kendinde barındırır. Hayatın sonlarına doğru, mistik fenomenler, spiritalizm, okült bilim gibi konularda ilgisi yoğunlaşmıştır¹⁴⁶. Batuhan, Şekip Tunç, aynı dönemde başka psikoloji dersleri veren Peters'la karşılaştırdığında, amatör kaldığı ve araştırmacı bir tavır sergilemediği izlenimini dile getirmiştir¹⁴⁷. Bedia Akarsu'ya göre, Şekip Tunç'un, topluma katkılarını büyük olmuştur. Özellikle Bergson'dan yaptığı çeviriler önemlidir. Çalımların felsefe ile psikolojinin sınırlarında dolaşıyordu; dersleri ve konuşmaları ilgi çekti¹⁴⁸. Berkes'in bildirdiğine göre, Mehmet İzzet, Gökalp geleneğine karşı kritik bir tepkiyi simgeler. Daha sistenli, daha derine dönük, Doğru ve Batı felsefelerini daha iyi bilen, dikkatli bir düşünür ve öğreticidir. Onda, temelde idealist olan, hümanist bir öğütçülük anlayışına dönük bir moral felsefe arayışı sezilir¹⁴⁹. Şekip Tunç ve Mehmet İzzet, Ziya Gökalp geleneğinin bıraktığı anlayışı kırarak, daha geniş görüş aramalarının simgeleri olmuşlardır¹⁵⁰.

Hüseyin Batuhan'a göre Ülken doğuştan çok yeteneklidir, bizdeki kültür boşluğundan dolayı yeteneklerini çarçur etmiştir. Doymak bilmez bilgi açlığı, öğrendiklerini öğretme tutkusunu, bilgi birikiminin büyük hızlarla arttığı bir dönemde uzmanlaşmayı içine sindirememiş olması da yeteneklerinin çarçur olmasında etkili olmuştur. Sosyoloji de dahil Batı felsefesinin her alanı, İslam felsefesi, Türk düşüncesi başlıklarıyla ilgilenmesi, belli konular üzerinde yoğunlaşmasını engellemiştir. Türkiye'de bu alanların boş olması, onu teşvik etmiştir. Meslek taşları onun bu davranışını tasvip etmemişlerdir. Ülken'in böyle davranışının nedenleri arasında, meslektaşlarının eleştiriden kaçınmalarının da büyük payı olmuştur¹⁵¹. Batuhan, Ülken hakkındaki görüşlerinin bilimsel bir değerlendirmeye olarak kabul edilmemesi gerektiğini, sadece bir öğrenci olarak izlenimlerine dayalı olarak bunları söylediğini bildirmektedir. Ayrıca Ülken, Batıdaki bir ülkede yetişseydi, filozof olurdu, düşüncesini de dile getirmişti¹⁵². Bedia Akarsu, Hilmi Ziya Ülken'i, sert görünüşlü olmakla birlikte öğrencileri çocuğu gibi seven ve hepsinin adlarını bilen, duygulu ve bilgün bir kişi olarak tanıtmaktadır. Çok okuyan, çok yazan dağı-

¹³⁸ Yıldız 2010, 14-15.

¹³⁹ Dölen, Emre; 2010/1 Türkiye Üniversite Tarih 3 Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş (Tarihsel ve Yeni Kadınlar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.415.

¹⁴⁰ Değirmencioglu 2002, 28.

¹⁴¹ Dölen 2010/1, 425.

¹⁴² Berkes, Niyazi; 1985 "Modern Türkiye'de Felsefenin Kısa Bir Tarihi", Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul, s. 126-127.

¹⁴³ Berkes 1985, 128.

¹⁴⁴ Berkes 1985, 128-129.

¹⁴⁵ Berkes 1985, 129.

¹⁴⁶ Berkes 1985, 131.

¹⁴⁷ Batuhan, Hüseyin; "Söyleşi", Arslan Kaynaradağ, Felsefecilerle Söyleşiler, Elif Yayınları, İstanbul (Kitabın baskı tarihi yoktur), S. 278-279.

¹⁴⁸ Akarsu, Bedia; "Söyleşi", Arslan Kaynaradağ, Felsefecilerle Söyleşiler, Elif Yayınları, İstanbul (Kitabın baskı tarihi yoktur), S. 181.

¹⁴⁹ Berkes 1985, 131.

¹⁵⁰ Berkes 1985, 131.

¹⁵¹ Batuhan -söyleşi, 277-278.

¹⁵² Batuhan -söyleşi, 278.

nık bir kişi. Asıl alanı İslam felsefesi olmakla birlikte, çağdaş felsefeyle çok yakından ilgilennmiştir. Gerçek bir felsefe formasyonundan geçmemiştir. Sıkı bir felsefe eğitiminin geçmişi olsaydı, bugün Türk felsefesinin kurucusu olurdu.¹⁵³

Reform öncesinin felsefe hocaları, felsefenin problemlerini, tarihini, ortaya çıkan felsefe akımlarını önemli ölçüde tanımış ve anlatmışlardır. Mehmet İzzet'in belirttiği gibi, yabancı bir dildeki kitabı esas alarak ve aynı kitabı öğrencilere tavsiye ederek ders anlatılması temel tavrıdır.¹⁵⁴ Fransa üniversitelerinde okutulan felsefe anlayışına uygun olarak, felsefe tarihinin başından sonuna kadar anlatılması genel bir tavrıdır. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'dan gelen felsefe hocalarının pek ekisi olmamakla birlikte, Alman üniversitelerinde felsefe tarihi öğretimini tanınması açısından yararlı olmuştur.¹⁵⁵ Bunların yanında dersler, ansiklopedik bilgileri aktarmak ve not tutturmak suretiyle yapılmışlardır.¹⁵⁶

Hocaların felsefi tutumları, Bölüm'ün yapısını belirlemiş ve onu belli bir olgunluğa ulaştırmıştır. Bölümü biçimlendiren hocaların yayınlarından bazıları şöyle sıralanabilir: **Ahmet Mithat Efendi** felsefe kavrayışını *Felsefe ve Feylosoflar* (1873), *Ekonomi Politik* (1879), bilimlerin tanıtılmasıyla ilgili *Dügümlerin Çözümü* (Haltı'1-Ukad) (1890), *Ben Neyim? Materyalist Hikmete Müdafaa* (1891) gibi bir çok çalışmasıyla sergilemiştir. **Filibeli Ahmet Hilmi**, *Müşâmanlara Siyaset Rehberi* (1911), *Hangi Felsefe Ekolünü Kabul Etmeliyiz?* (1913), *İslam Tarihi* (1911), *İslam'ın İnanç Esasları* (Üss-i İslam) (1914) gibi çalışmalarında toplumsal sorunları felsefi bir tutumla tartışmıştır. **Ziya Gökalp**, devletin çöküşünün son aşamasında, kurtuluş çareleri arayışlarında, toplumsal sorunları felsefe ve sosyoloji bağlamlarında yorumlamış, değerleri ve kurumları, geleneksel olanla modern olanı sentezleyerek yeni düşünceler üretmiştir. Yüzlerle ifade edilecek makaleler yanında, *Türkleşmek*, *İslamlaşmak*, *Muasırlaşmak* (1918), *Türk Töresi* (1923), *Türkçülüğün Esasları* (1923), *Türk Medeniyeti* (1925) gibi kitaplarıyla toplumsal sorunların teorik temellendirmelerini yapmaya çalışmıştır. **Rıza Tevfik**, *Mufasssal Kamus-u Felsefe* (1916), *Abdülhak Hamid ve Mülâhazat-ı Felsefiyesi* (1918), *Felsefe Dersleri* (1919), *Ma-bad'de 't-tabiiyyat Derslerine Aid Vesâik* (1919), *Ma-bad'de 't-tabiiyyat Dersleri: Ontoloji Mebahisi* (1920), *Estetik* (1920), *Bergson Hakkında* (1921) adlı yayımlarıyla, felsefe sözlüğü çalışmaları, yerli bir şairin düşüncelerini, metafizik ve estetik gibi çeşitli sorunları tartışmıştır. **Babanzade Ahmet Naim Bey**, sözlük çalışmaları, felsefe bilim ilişkileri ile felsefe tanımlarına ilişkin çevirileri, siyasi düşüncelerini tartışan yazıları ve *Ahlak-ı İslamiye* (1912), *Hikmet Dersleri* (1913), *Felsefe Dersleri* (1914) gibi kitaplarıyla muhafazakar bir çizgi sürdürmüştür. **Halil Nimetullah** (Öztürk), Levy-Buhul'un *Manikönces* (*Prelogic*) adlı kitabında içerilen mantığın kökenine ilişkin sorunları ve konudaki düşünceleri tanıtmıştır. Ayrıca cumhuriyet ve demokrasi gibi yönetimleri tanıtan kitabı *Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyet* (1930), Türkiye'de teorik siyasi sistemleri konu alan

¹⁵³ Akarsu, 181.

¹⁵⁴ Mehmet İzzet 1989/5, 41-42.

¹⁵⁵ Berkes 1985, 128.

¹⁵⁶ Bıçak, Ayhan; 2010 Türk Düşüncesi 2 Kaygılar, Dergah Yayınları, İstanbul. s. 344-345.

nadir denemeler arasındadır. İsmail Hakkı **İzmirli**, *Mi'yarü'l Ulum* (1897), *Man-tık-i Tatbiki veya Fenn-i Esalib* (1909), *Multıasar Felsefe-i Ula* (1913), *Fenn-i Menahic: Methodologie* (1913), *Felsefe Dersleri* (1922), *Felsefe Hikmet* (1917), *Müşâman Türk Filozofları* (1936), *İhvan-ı Safa Felsefesi* (1921), *Felsefe-i İslamiye Tarihi* (1920), *İslam Mütefekkirleri ile Garp Mütefekkirleri Arasındaki Mukayese* (1952) gibi çalışmalarıyla hem İslam hem de Batı düşüncesine ilişkin yayınlar yapmıştır. Mehmet Ali Ayni, *Darülfünun Tarih-i Felsefe Dersleri* (1914), *Muallim-i Sani Farabi* (1916), *Tasavvuf Tarihi* (1925), *Felsefe Tarihi* (1925), *Ahlak Dersleri* (1925), *Darülfünun Tarihi* (1927), *Siyasi Tarih* (1928), *Türk Mantıkçılığı* (1928), *Demokrasi Nedir?* (1934), *Türk Ahlakçıları* (1939), *Milliyetçilik* (1943), (1944), *Hayat Nedir?* (1945) gibi çok çeşitli konularda felsefe çalışmaları yapmıştır. **Şekip Tunç**, *Gülme Nedir ve Kime Güldüyoruz?* (1921), *Felsefe Dersleri* (1924), *Felsefe-i Din* (1927), *İnsan Ruhu Üzerinde Gezintiler* (1943), *Ruh Aleminde* (1945), *Fikir Sohbetleri: Yirmi iki Diyalok* (1948), *Psikolojiye Giriş* (1949), *Bir Din Felsefesine Doğru* (1959) gibi yayımlarla bir yandan din felsefesi diğer yandan psikolojiyle ilgili tartışmaları sürdürmüştür. Öte yandan ilerleme (*Terakki Fikri* 1928) sorunuyla ilgili çevirisi de ilgisinin bir başka noktasına işaret etmektedir. Mehmet İzzet, genç yaşta ölmesine (39 yaşında) rağmen, toplumsal sorunları teorik temellendirmelerle ilgili ve felsefe sorunlarına ilişkin çok sayıda makale yayınlamıştır. Mehmet Emin **Erişirgil**, kendi isteğiyle 1930'ların başında bölümden ayrılmıştır. *Tarih-i Felsefe Notları: Kurun-ı Cedide Felsefesinden Descartes ve Kartezyenler* (1920), *Wilhelm Leibniz* (1922), *Kant ve Felsefesi* (1923), *Sokrat* (1931), *Filozofi* (1935), *Kant'tan Parçalar* (1935), *Filozofiyeye Başlangıç* (1936), *Hukukun Muhtelif Cepheleri ve Hukuk İlmi* (1938), *Ekonomi Meselekleri* (1945), *Merak ve Dikkat* (1956), *Neden Filozof Yok* (1957), *Türkçülük Devri, Milliyetçilik Devri, İnsanlık Devri* (1958) yayınlarıyla felsefeye katkılar sağlamıştır. Hilmi Ziya **Ülken**, felsefenin bütün alanlarında yayımlar yaparak, ders kitabı ihtiyacı karşılamanın yanında, kaynak eserler de üretmiştir. Bazıları şunlardır: *Felsefe Dersleri (Metafizik): Bilgi ve Vücut Nazariyeleri* (1928), *Ask Ahlakı* (1931), *Türk Tefekkür Tarihi* (1932-1933), *İnsani Vatanperverlik* (1933), *Telifçiliğin Tenakuzları* (1933), *Türk Filozofları Antolojisi I* (1935), *Yirminci Asır Filozofları* (1936), *Ahlak* (1946), *İliyyet Meselesi ve Diyalok* (1938), *Ziya Gökalp* (1942), *İslam Sanatı* (1948), *İbni Rüşd* (1951), *İslam Felsefesi Tarihi* (1957), *İbni Sina* (1957), *Felsefeye Giriş I* (1957) *Felsefeye Giriş II* (1958), *Bilgi ve Değer* (1965), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (2 cilt 1966); *Eğitim Felsefesi* (1967), *Varlık ve Oluş* (1967), *İlim Felsefesi I* (1969); *Genel Felsefe Dersleri* (1972). Sıralanan bu yayımlar listesi, felsefe kavrayışlarının çeşitliliğini ve genişliğini sergilemektedir.

Reform öncesinde, hocalar, modern Batı felsefesini benimsemiş, onu anlama ve tanıtmayı esas almışlardır. Bununla birlikte kendi geçmişlerinden gelen düşünceleri canlı tutma ve onları modern felsefe çerçevesinde yeniden yorumlama denemeleri yapmışlardır. Modern felsefeyle ilişkileri, çoğunlukla, tanıma- aktarma bağlamında gerçekleşmekle birlikte, ortaya konulan çalışmalara bakıldığında, felsefenin hemen her konusıyla ilgili yayımlar yapılmış, çok sayıda çeviriyle yabancı dillerdeki felsefe metinlerini Türkçe'ye kazandırdıkları görülmektedir.

Bu öbekte yer alan hocaların hiçbirinin doktora olmamakla birlikte, felsefe sorunlarını teknik bağlamda tartışmışlar, yöntem sorunları üzerinde durmuşlar, felsefenin farklı anlamlara sahip olduğunu görmüşler, toplumsal sorunların üstesinden gelmek için felsefenin desteğini felsefe yaparak göstermeye çalışmışlardır. Öte yandan toplumsal sorunlarla felsefe arasında ilişkiyi çeşitli yönleriyle ele alarak, felsefenin toplumdaki rolünü inajın etkisizleştirilmişler ve felsefenin gerçekliğini ıçselleştirilmesini sağlamışlardır. Bu öbekte yer alan hocalar, felsefe sorunlarının ıpları ile ıçeriklerini tartışmış, onlar hakkında gerekli malzeme sağlamaları yanında, felsefenin kurumsal ve toplumsal ortamını da hazırlamışlardır.

2.2- Yabancı Hocalar Dönemi

Modern öğretim sistemi ile onun ıçerğini anlamak açısından modern okulların açılmasından itibaren yabancı hocalara her zaman yer verilmiştir. Darülfünun kuruluş sürecinde de yabancı hocalardan faydalananıya gidilmiştir. 1910'lu yıllarla 1933-1950 arasında ağırlıklı olarak Alman kökenli olmak üzere, farklı milletlere mensup çok sayıda Batılı yabancı hoca İstanbul Üniversitesi'nde görevlendirilmişlerdir. Darülfünun döneminde bir, 1933 Reformu sonrasında sekiz yabancı hoca Felsefe Bölümü'nde ders vermişler ve 1933-1950 yılları arasında Bölümü kontrol etmişlerdir.

M. Ali Aynı'nın bildirdiğine göre, I. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünun'a 21 hoca gelmiş, bunlardan 10'u Edebiyat Fakültesi'nde istihdam edilmiştir.¹⁵⁷ Ünlü dinler tarihçisi George Dumézil de bu dönemde gelen hocalar arasındadır. Prof. Günher Jacobi (1881-1969) 1914'de Felsefe Bölümü'nde Maiba-ür tabia (Metafizik), Mantık ve Usuliyet (Metodoloji) dersleri vermek için getirilmiş.¹⁵⁸ M. Ali Aynı, getirilen yabancı hocalar gülmüçlüğü varan dil sorunları yaşamış olduklarını bildirir de, yine de çok katkılan olduklarını teslim etmektedir. Bazılarının çalışkanlıkları ve girişimleri, dershaneleri ve laboratuvarları iyileştirmek için gerekli alet edevatı, gerekli numune ve kitapları Maarif Nezareti aracılığıyla tedarik etmişlerdir.¹⁵⁹ Coğrafya müderrisi Obsi'un saha çalışmaları ve saha birimlerini kurması, tecrübeli ruhşat hocaları Anschütz'un laboratuvar kurmasını takdirle karşılanmışır.¹⁶⁰

1933 Üniversite Reformu, Felsefe Bölümü'nü de büyük ölçüde dönüştürmüştür. İ. H. Balıoğlu, Babanzade Ahmet Naim, Halil Nimmullah (Özütük) gibi bazı hocaların işine son verilmiş, M. Şekip Tunç, kısa süre sonra ayrılmak olan M.E. Enişirgil ve gençler arasında sayılan H. Z. Ülken Bölüm'de kalmışlardır. Bölüm'ün yapılandırılması için bilim felsefecisi Hans Reichenbach getirilmiştir. Macit Gökbek'in belirttiğine göre Felsefe Bölümü 1950 yılına kadar yabancıların kontrolünde kalmıştır.¹⁶¹ 1933-1959 yılları arasında Felsefe Bölümü'nde görev alan

Alman hocaların Bölüm'de kalış süreleri ve uzmanlık alanları şöyledir: Hans Reichenbach, (1933-1938) Lojistik, Bilim Felsefesi; E. von Aster, (1936-1948) Felsefe Tarihi; Gerhard Kessler, (1933-1951) İktisat Sosyolojisi; Wilhelm Peters, (1937-1953) Davranış Psikolojisi; Walter Kranz, (1944-1950) Antik Felsefe; Heinz Heimsoeth, (1950-1952) Kant Felsefesi; Joachim Ritter, (1953-1955) Varoluşçuluk; Freytag von Leininghof, (1958-1959) Mantık.¹⁶² Yabancı hocaların Türkiye'yi seçmelerinde önemli nedenlerinden biri de ödenen yüksek ücretlerdir.¹⁶³

Alman düşünce geleneğinde yetişmiş meslekten felsefecilerin kontrolünde, felsefe öğretim ve eğitiminin kalitesinin artırılması tasarlanmıştır. Amatör akademisyenlere akademik çalışmalarını nasıl yapmaları gerektiği, üniversite öğretimine sahip olması gereken özelliklerini vermek açısından, bu konuda çok başarılı olmuş bir ülkeden öğretim üyelerini getirmek, üniversitemizi geleceği için iyi bir plandı. Bu durum felsefe bölümü için de geçerlidir. Felsefeyi doruğuna ulaştıran bir ülkeden gelen felsefecilerin Türkiye'de felsefe öğretimine katkı sağlamaları beklenmiştir. Ancak durum bekenildiği gibi olmamış, getirildikleri dönemde de bugün de katkıları tartışılmaktadır.

Yabancı hocaların getirilmesini olumlu bulanlar, genellikle güzel anılar üzerinden olaya bakılmaktadır.¹⁶⁴ Ders kitapları yazmaları, Türkiye yayını yapmaları, yabancı terimlere karşılık bulma çalışmaları, öğrencileriyle yakından ilgilenme, olumlu özellikler arasında sayılmışır.¹⁶⁵ Üniversite Reformu sonrasında yabancıların üniversiteye katkılan üzerinde çalışan Ersoy Tasdemirci'ye göre katkılar şöyle sıralanır: 1- Öğretim programlarını ve yöntemlerinin ıslah edilmesi. Öğrencilerin derslerde ve alanlarda aktif olmalarını sağlamışlardır. 2- Darülfünun hakkındaki bilimsel güvensizlik yapılan bilimsel çalışmalar ve yayınları ders kitaplarıyla kırlmışır. 3- Türk bilim insanlarının yetişmesine büyük katkı sağlamışlardır. 4- Yeterli Türkiye bilimelelerine rağmen, ilmi zihniyetin gelişmesine, laik hukuk anlayışı ve karma iktisadi sistemin yerleşmesinde büyük katkıları olmuştur.¹⁶⁶

Felsefe Bölümü'nde etkili olan yabancıların başında **Reichenbach** gelmektedir. Ağırlıklı olarak mantıkçı pozitivism üzerinde duran Reichenbach'ın felsefe anlayışı Türkiye'de nispeten yeniydi. Kendi felsefe anlayışını yerleştirmek için önemli seminerler yapmış, yoğun tartışmalara sebep olan konferanslar düzenlemiştir.¹⁶⁷ İhtimaliyet mantığına ilişkin yayını yapmıştır.¹⁶⁸ Reform sonrasında yeni kuşak felsefeciler, Hilmi Ziya Ülken, Vehbi Eralp ve Nusret Hızır Reichenbach etkisindedirler. Ülken'in çıkardığı *Felsefe Yılığı* adlı dergi de bu etki çok açıktır.¹⁶⁹ Sonraki kışkırtan Nermi Uygur'da, Reichenbach'ın lojistik felsefe anlayışını n

¹⁶² Kafadar 2000, 268.

¹⁶³ Örneğin 1933 yılında İÜ Edebiyat Fakültesiyle beş yıllık sözleşme yapan Reichenbach'ın aylığı 550 lıradır. Reichenbach'a verilen paranın fazlalığını görmek için Takiyetin Mengüşoğlu'nun ahlığıyla karşılaşılabılır. Mengüşoğlu 1937'de Fakülte'deki görevine 30 lira aylıkla başlamış; 1956 yılında profesör olarak 90 lira aylık almıştır.

¹⁶⁴ Dölen 2010/1, 530-531.

¹⁶⁵ Dölen 2010/1, 532-534.

¹⁶⁶ akt. Dölen 2010/1, 523.

¹⁶⁷ Kafadar 2000, 270.

¹⁶⁸ Ülken 1979, 458.

¹⁶⁹ Ülken 1979, 458; Kafadar 2000, 271.

¹⁵⁷ Aynı 2007, 52-53.

¹⁵⁸ Aynı 2007, 52.

¹⁵⁹ Aynı 2007, 54.

¹⁶⁰ Aynı 2007, 54-55.

¹⁶¹ Gökbek 1983/1, 5.

etkileri görülür.¹⁷⁰ Bölüm'de lojistik ve bilim felsefesi çok sonra (1960'larda) Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg tarafından yeniden canlandırılmıştır.¹⁷¹ Söz konusu etkiyi en çok yayıyanlar, Nüret Hızır, Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg Bölüm'den ayrılıp Ankara'da toplanmışlardır. Aster 1936 yılında Felsefe Tarihi Kürsüsü başına 1939'da felsefe bölümü başkanlığına atanmıştır.¹⁷² Felsefe tarihini, felsefe üzerine felsefe yapmak olarak anlamış ve uygulamıştır.¹⁷³ Ülken'e göre von Aster'in etkisi Reichenbach kadar olmuştur.¹⁷⁴ Kranz'ın getirilmesi ve Aster'in sunduğu gerekçe, felsefe tarihçisi ihtiyacını gidermektedir. Böylelikle Reichenbach'dan farklı bir çizgi izlenmiş, sistematik felsefe yapabilmek için felsefe tarihi gerekliliği öne çıkmıştır.¹⁷⁵ 1944 yılının başında göreve başlayan Kranz, verdiği *Antik Felsefe* dersleriyle, Felsefe Bölümü Felsefe Tarihi alanında daha da güçlenmiştir.¹⁷⁶ Heimssoeth, felsefe tarihi, Kant ve fenomenoloji alanlarında çalışmalarıyla bilindir. Felsefe tarihi ve ahlak felsefesi alanlarında da etkili çalışmaları vardır.¹⁷⁷ Nermi Uygur'un doktora hocası olması nedeniyle etkili olmuştur. Ayrıca Bedia Akarsu da Heimssoeth'u en çok yararlandığı hocaları arasında saymıştır.¹⁷⁸ Ritter, Bölüm'de varoluşçuluk hakkında dersler vermiştir.¹⁷⁹ Bedia Akarsu'nun bildirdiğine göre süreklilik kavramı üzerinde çok durmuş ve philosophia perennis (sürüp giden felsefe) anlayışını savunmuş.¹⁸⁰ Matematik kökenli mantıkçı olan **Löringhoff**, sadece 1959 yılı yaz döneminde mantık dersleri vermiştir.¹⁸¹

Alman hocalar felsefede çeşitlilik yaratmışlardır. Etkili olmalarının birkaç nedeni vardır: 1- Felsefe Bölümü'nde Şekip Tunç'tan başka Fransız geleneğinde yetişmiş kimse kalmamıştır.¹⁸² 1933'de felsefe bölümü, hastalıklar, bürokrasiye geçme ve tasfiye nedenleriyle çok kan kaybetmiştir.¹⁸³ Alman geleneğinin etkili olmasında Orhan Sadettin'in Almanya'da von Aster'in yanında doktora yapmasının da çok rolü olmuştur.¹⁸⁴ Reform'dan hemen sonra Hilmi Ziya Alanya'ya araştırma için gönderilmiş, Mazhar Ş. İpsiroğlu Alanya'da yüksek öğrenim görmüş, Macit Gökberk doktorasını, Takiyettin Mengüşoğlu'nun hem lisans hem de doktorasını, Nüret Hızır'ın yüksek eğitimi Alanya'da yapmaları, Alman

¹⁷⁰ Ülken 1979, 458.

¹⁷¹ Kafadar 2000, 274-75.

¹⁷² Kafadar 2000, 275-276.

¹⁷³ Kafadar 2000, 278.

¹⁷⁴ Ülken 1979, 459.

¹⁷⁵ Kafadar 2000, 276.

¹⁷⁶ Kafadar 2000, 276.

¹⁷⁷ Uygur, Nermi, 1978 "Çevirenin Önsözü". Ahlak Denen Bilmece. Çeviren, Nermi Uygur. İÜ.

¹⁷⁸ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul. s. 5-6.

¹⁷⁹ Kafadar 182.

¹⁸⁰ Mengüşoğlu, Takiyettin; 1973 "Önsöz". Von Freytag Löringhoff, Mantık. Çeviren, Takiyettin Mengüşoğlu. İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul. s. II.

¹⁸¹ Ülken 1979, 457; aktaran Kafadar 2000, 267.

¹⁸² Kafadar 2000, 267.

¹⁸³ Kafadar 2000, 267.

¹⁸⁴ Kafadar 2000, 272.

hocaların etkilerinin zeminini oluşturmuştur.¹⁸⁵ 2- Reformun getirdiği yeni üniversite ortamında uygun sosyo-psikik ve siyasal-ekonomik şartların birleşmiş olmasıdır.¹⁸⁶ 3- Hükümet üniversitenin yenilenmesinde ümidini Almanlara bağladığından her türden desteği vermiştir. 4- Alman hocalar 1933- 1955 arası sürekli olarak Bölüm'de bulunmaları da etkin nedenleri arasındadır.¹⁸⁷ Nitelikli olmaları, etkilerini de artırmıştır.¹⁸⁸

Bedia Akarsu'ya göre 1933 Reformu Felsefe Bölümü'nün yazgısını değiştirmiştir. Reichenbach'ın getirilişi (1934) büyük bir şans. O bir pozitivist filozof olarak bizdeki medrese havasını değiştirmiştir. Seminer tarzı ders işleyişi, Seminer Kitaplığı'nın kuruluşu etkili olduğu unsurlar arasındadır.¹⁸⁹ Akarsu kendi öğrencilik dönemini (1939-1943 arasında Bölüm'de felsefe öğrencisidir) Üniversitenin altın çağı olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁰

Yabancı hocalara yöneltilen eleştiriler: Edebiyat Fakültesi Müderrisler Meclisi reisi Mehmet Ali Ayni, Reformla ilgili hazırladıkları raporda yabancı hocaların getirilmesine karşı çıkmış, Avrupa'da yetişen gençlerin görevlendirilmesini, ancak getirilecekse de Almanya ile sınırlı olmasını gerektiğini önermiştir. Hükümetin geniş düşünmediğini, acele ettiğini Erişirgil'de dile getirmiştir. Baltacıoğlu'na man hocaların etkisi konusunda olumsuz değerlendirmeler yapmıştır. Baltacıoğlu'na göre, Alman hocalar kendi aralarında dayanışma ruhuyla Türk öğretim elamanlarına karşı hareket etmekteydiler. Darülfünun içinde yeni ve yabancı bir gücün ortaya çıkmasını çalıştırma birliğini bozduğunu söylemektedir. Yabancı hocalardan şikayet edenlerin bu üçü de Felsefe Bölümü hocaları olmaları da önemlidir.¹⁹¹

Felsefe Bölümü'nde yeniden yapılandırılmasını sağlayan ve beş yıl kalan Reichenbach, düşünceleri konusunda yeterince etkili olmadığı görüşü hakındır. Gökberk, Reichenbach'ın Lojistik derslerini anlamak için matematik bilmek gerektiğini, buna da sadece Nüret Hızır'ın sahip olduğunu, öğrencilerin ve hocaların Viyana çevresinde hakim olan anlayıştan çok uzak oldukları bildirmektedir.¹⁹² Benzer görüşler Niyazi Berkes tarafından da belirtilmiştir.¹⁹³ Bölüm hocalarından Mustafa Şekip Tunç Bergsoncu olarak bilinirken Reichenbach, edebiyatçı olarak görüldüğü Bergson'un kitaplarını Felsefe Bölümü Reichenbach'ın davranışlarından çıkarıp Fakülte kitaplığına göndermiştir.¹⁹⁴ Berkes anlarında Reichenbach'ın davranışlarından dolayı bölümde huzursuz bir hava estiğini yeni doçentlerin bu havadan oldukça etkilendiği bildirir. Doçentlere kendi düşünceleri doğrultusunda seminer yaptırmak istemiş, estetik dersleri veren Suut Kemal bu nedenle bölümden uzaklaşmıştır.¹⁹⁵

¹⁸⁵ Kafadar 2000, 267.

¹⁸⁶ Kafadar 2000, 267-268.

¹⁸⁷ Kafadar 2000, 268.

¹⁸⁸ Kafadar 2000, 268-269.

¹⁸⁹ Akarsu, 181.

¹⁹⁰ Akarsu, 180.

¹⁹¹ akt. Kafadar 2000, 266.

¹⁹² Gökberk, Macit, "Macit Gökberk'le Söyleşi 2". Felsefecilerle Söyleşiler. Arslan Kaynardağ. Elif Yayınları, İstanbul. (Kitabın baskı tarihi yoktur), S. 23.

¹⁹³ akt. Kafadar 2000, 269-270.

¹⁹⁴ akt. Kafadar 2000, 270.

¹⁹⁵ akt. Kafadar 2000, 272.

Fındıkoğlu, Bau medeniyetini kavramak isteyen Türkiye için felsefe sadece matematik ve tabiat bilimlerine dayanan kurun bir felsefe faaliyetiyse nınkın olmaya çağı götüştür. Ona göre Reichenbach, zaten, cansız, ruhsuz ve felsefi olotiden mahrum olan felsefe şubesini iyice köleştirmiştir. Fındıkoğlu'na göre Reichenbach'ın etkisiz kalışının önemli nedeni, onun davranışlardır. İsteyerek ve istemeyerek Türkiye'ye uyum göstermemiştir. Felsefe tarihi bilmediğinden felsefe tarihi dersleri vermemiştir¹⁹⁶. Fındıkoğlu'nun eleştirisinin nedeni olarak Reichenbach'ın kendisi hakkındaki verdiği bilimsel yetersizlik raporu gösterilmektedir¹⁹⁷. Benzer eleştiriler de göz önüne alındığında bu tespi etkisizleşmektedir. Felsefe öğretmeni Saim Ozanoğlu, Reichenbach'ın verdiği bilim felsefesi başlıklı bir konferansın sonra, "İlmi felsefenin hudutları nasıl çizilebilir? ve ilmi felsefe yoluyla felsefe meseleleri hallolunabilir mi?" soruları çerçevesinde eleştirenler arasında yer almıştır¹⁹⁸.

Fakülte ve Bölüm hocalarından W. Peters, E. von Aster hakkında, onun İstanbul Üniversitesi'ndeki en aktif hocalardan biri olduğunu belirtmiş, ancak onun felsefe ile felsefe tarihi çalışmalarını ilerletmede ve genç felsefecilerin bağımsız ve verimli çalışmalar yapacak şekilde yetiştirmelerini sağlayamadığını bildirmiştir. Olumsuz sonuç, engellerle karşılaşmasına bağlanmıştır¹⁹⁹. Peter şunları söylemektedir: Buraya Bau'dan çağrılan profesörün birlikte getirdiği şeyler, ilminin problemleri hakkındaki bilgisi, bir miktar çalışmaya idesi ve ilmi çalışma tekniğine hakimiyetidir. Burada, Bau'da yüzlerce yıldır biriktirilmiş kitapları içeren kütüphane ihtiyacı karşılanamamıştır. Diğer bir engel de, yetiştirmek için uygun öğrenci bulunamamıştır. Bir kısım öğrenci, yabancı ülkelerde öğrenim görmüş gelmiş, burada yetişenler de istenilen niteliklere sahip olamamışlardır²⁰⁰. Peters'in tespitleri, yabancı hoca durumunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yabancı hocalarla en çok vakit geçiren ve Reichenbach'ın takipçisi kabul edilen Nusrat Hızır'a göre, felsefe öğretimi yabancı hocalar döneminde iyileşmiş gibi gözükse de bu bir yanılgıdır. Felsefe eğitimi o zamanda kötüydü bugün de (1979)²⁰¹. Peters'in belirttiği gibi, en uzun süre kalan von Aster'in felsefeci yetiştirme konusundaki başarısızlığı, yukarıda sıralanan diğer nedenler, yabancıların beklentileri vermedikleri izlenimini yaratmaktadır. Yayınları, dersleri ve genel olarak felsefeye katkılarının önemli olduğu göz ardı edilmemelidir.

2.3- Reform Sonrası Dönem

Macit Gökbek'tin belirttiğine göre, 1950 yılında Felsefe Bölümü Türk hocaların sorumluluğuna geçmiştir²⁰². Tarihsel süreç de bu görüşü doğrulamaktadır.

1940'lardan 1990'lara kadar etkili olan ilk iki kuşakta yer alan kişiler, Felsefe Bölümü'nün üçüncü aşamasını biçimlendirmiştir. Reform sonrasıyla yaklaşık ilk 15 yılı yabancı hocaların yönetiminde geçen Felsefe Bölümü'nde felsefe öğretimi götürek hoca olan ilk kuşak, Macit Gökbek kuşağıdır²⁰³. Başka bir deyişle, Reform sonrasında felsefe eğitimi ve felsefe doktorları hocalar Bölümü'nün elamanları arasında katılmaya başlamışlardır. 1933 Reformu'yla işe başlayan Macit Gökbek ile sonraki Nermi Uygur kuşakları, Felsefe Bölümü'ni yabancı hocalardan öğrendikleri sekiyle geliştirmeye çalışmışlardır. 1900'lerde doğan ilk kuşak felsefe hocaları şunlardır: Takiyetin Mengüşoğlu (1905-1984), Halil Vehbi Erarp (1907-1994), Macit Gökbek (1908-1993), Mazhar Şevket İpsiroğlu (1908-1985). İkinci kuşakta yer alan felsefeciler 1920'li yıllarda doğanlardır: Hüseyin Baruhan (1921-2003), Beda Akarsu (1921-), İsmail Tunah (1923-), Nihal Keklik (1926-), Nermi Uygur (1925-2005).

Reform sonrası ilk öbekte yer alan hocaların hepsi, felsefe eğitimi görmüşler, doktora yapmışlar ve öğretimlerinin bir döneminde uzun süreli yurtdışında kalmışlardır. Modern felsefeyi, felsefenin öncü merkezlerinde öğrenen önemli düşünürleri yanında tanımış ve öğrenmişlerdir. Felsefe Bölümü'nde işe başladıklarında bölüm yabancı hocaların denetiminde olduğundan öğrendiklerini uygulamaya koymışlardır. Gökbek, Mengüşoğlu, İpsiroğlu, doktoralarını Almanya'da, Erarp yüksek eğitimini Fransa'da yapmışlardır. En önemli özellikleri, felsefe öğretimi ve doktoraı nedeniyle temel felsefe disiplinleri ve felsefe yapma tarzlarını yerleştirmeye çalışmalarıdır.

Macit Gökbek'in Felsefe Tarihi dersleri ve bu konuyla ilgili *Felsefe Tarihi* (1961) kitabı, Aydınlanmacı yaklaşımı, tarih felsefesi hakkındaki *Kanı ile Herder'in Tarih Anlayışları* (1948) adlı çalışması, Türkçe konusundaki düşünceleri, onun felsefi tavırını ortaya koymaktadır. İlgilendiği bu sorunlar hakkında çeşitli görüşler ileri sürmü ve tartışmıştır. Felsefe tarihçiliği, aydınlanmacılığı, felsefe dilinin Türkçeleştirilmesi onun felsefedeki yerini belirlemektedir.²⁰⁴

Takiyetin Mengüşoğlu, Yeni Ontoloji ve bilimsel verilerden hareketle, felsefi antropolojinin bütün sorunlarını ele alarak, alana ilişkin bütünlüklü düşünceler ortaya koymuştur. Felsefe anlayışı ve ortaya koyduğu ürünlerle filozof olma özelliklerini sergilemiştir. İnsanın biyolojik ve kültürel yanlarını temel sorunlarıyla inceleyip tartışan, konuya ilişkin görüşleri eleştiren, biyolojinin ve psikolojinin bilimsel verilerini kullanarak, tutarı felsefi bir yapı koymak açısından Mengüşoğlu, felsefe dünyamızda yetişen en önemli düşünürlerin başında yer almaktadır²⁰⁵. Düşüncelerini büyük ölçüde, *Felsefeye Giriş* (1966), *Felsefi Antropoloji* (1971), *İnsan ve Hayvan Dünya ve Çevre* (1979) adlı çalışmalarda temellendirmiştir. H. Baruhan'ın deyişiyse, gideceği yolu iyi belirlemiş ve o yolda azimle yürümüş, Türkiye'deki diğer felsefecilerin yapamadığı şeyi başarmıştır²⁰⁶.

¹⁹⁶ akt. Kafadar 2000, 273.

¹⁹⁷ Kafadar 2000, 273.

¹⁹⁸ Kafadar 2000, 273-274.

¹⁹⁹ Peters, W.: 1949 "Von Aster'den Hatıralar", *Felsefe Arşivi* S. II/3, (sayfa 37-49), 46-47.

²⁰⁰ Peters 1949, 47-48.

²⁰¹ Hızır, Nusrat: 1985 "Nusrat Hızır Anlatıyor", *Bilimin Işığında Felsefe*, Adam Yayınları, İstanbul, s. 16.

²⁰² Gökbek, 1983/1, 5.

²⁰³ Gökbek 1983/1, 4.

²⁰⁴ Macit Gökbek'in düşünceleri hakkında Aydın Bıçak, *Macit Gökbek'in Felsefe Anlayışı* (Felsefe Arşivi sayı 33) adlı yazıya bakılabilir.

²⁰⁵ Bıçak 2010, 501-504.

²⁰⁶ Baruhan -söyleşi, 281.

Vehbi Eralp, dönemin diğer iki hocası kadar etkili olmamıştır. Günün Sorunlarını felsefe açısından yorumlayan yazılar yazmış ve eski şiiri etik açıdan değerlendirmiştir²⁰⁷. Batuhan'ın bildirdiğine göre, Vehbi Eralp, derslerine titiz, iyi hazırlanan, anlatacaklarını iyi sıralayan, iyi bir öğretmendir. Herhangi bir felsefi görüşe tutkuyla bağlı olmayan ve felsefeye içten ilgili duymadığı duygunu yaratmış²⁰⁸. Uzun süre Bölüm'deki mantık derslerini vermiştir.

Mazhar Şevket İpşiroğlu, Hegel Estetiği adlı doktora. Martin Heidegger ve Max Scheler'de İnsan adlı doçentlik tezlerini yapmıştır. Bölümde estetik derslerini vermiştir. Felsefe öğretimi yanında, sanat tarihi öğretimi de görmesi ve resamlığı onu sanat tarihi çalışmalarına yöneltmiştir. Sanat Tarihi Kürsüsü kurulunca, İpşiroğlu, bu kürseye geçmiş ve faaliyetlerini burada sürdürmüştür.

İkinci kuşakta yer alan felsefeciler, 1940 yılların sonlarında lisans aşamasında 1950'lerin ortalarında da doktoralarını tamamlayarak Bölüm hocaları arasına katılmışlardır. İkinci kuşak felsefeciler, kendi felsefe anlayışları çerçevesinde felsefe faaliyetleri yürütmüşlerdir. 1933-1950 arasında Reichenbach ve von Aster yönetiminde Bölüm'de felsefe öğretimi gelişmiş, çeşitli yayınlar yapılmış, doktora programı uygulamaya konmuş ve felsefe doktorları yetiştirilmiştir. Bu dönemde yetişenler, ikinci felsefeciler kuşağını oluşturdıkları gibi, sonraki süreçte de biçimlendirmişlerdir.

Hüseyin Batuhan, asistan olduğu 1948 ile Ortadoğu Üniversitesine gittiği 1966 yılları arasında Bölüm'de görev yapmış, mantık ve dil konularında çeşitli makaleler yayınlamıştır. Diğer arkadaşlarıyla kıyaslandığında ürün verne konusunda en gerilerde kaldığı söylenebilir. Bedia Akarsu, dil-kültür ilişkisi, ahlak öğretileri, çağdaş felsefe akımları, Atatürkçülük hakkında çeşitli yayınlar yapan bir çizgi izlemiştir. *Ahlak Öğretileri I: Millîluk Ahlakı* (1965) ve *Ahlak Öğretileri II: Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi* (1968) ile *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nü (1974) en önemli çalışmaları olarak kabul etmek gerekir. Her üç çalışma da Türkiye açısından temel kaynaklar olarak güncelliklerini korumaktadır. Nihat Keklik, İslam felsefesi çalışmış ve okutmuştur. İslam düşüncülerinin felsefe tanımları, felsefe anlayışları, mantıkla ilgili görüşleri, İbn-ül Arabî ve felsefede metafor gibi konuları ele almıştır. İslam düşüncülerinin felsefe anlayışlarını tanıtan *Felsefenin İlkeleri* (1987) adlı çalışması alana ilişkin yayınlar arasındadır. İsmail Tunali, bu öbekte doktoraşını dışarda (Viyan'a Üniversitesi) yapan tek kişidir. Çalışmalarına estetikle başlamış ve bütün yayınlarını estetik hakkında yapmıştır. *Sanat Ontolojisi* (1971), *Grek Estetiği*, *Estetik* (1976), *Felsefenin Işığında Modern Resim* (1983) gibi kitap çalışmaları ve çok sayıda makalesi, estetikle ilgili çalışmalarda kaynak eserler olarak öne çıkmaktadırlar. Felsefenin bir disiplininin tamamına yakını çeşitli yönleriyle eleştirel bir tarzda değerlendiren bütünlüklü bir görüş ortaya koymuştur. Estetikle ilgili kendi düşüncelerini öne çıkarmıştır. Bu tutumuyla, Mengüşoğlu'ndan sonra Bölüm'de bunu yapan ikinci kişidir.

Nermi Uygur, analitik felsefe anlayışını benimseyip sürdürmüştür. Felsefenin tarihsel disiplinlerindeki sorun yumakları üzerine çalışmak yerine, felsefe

²⁰⁷ Eralp, Vehbi: "Halil Vehbi Eralp Felsefe, Felsefe Tarihi, Mantık ve Sanat Konusunda Söyleşi".

²⁰⁸ Arslan Kaynarca, Felsefecilerle Söyleşiler. Elif Yayınevi, İstanbul. s. 73-74.

²⁰⁹ Batuhan -söyleşi, 280.

yapmanın şartları, felsefi tutumun özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır.²⁰⁹ Felsefe sorusunun özellikleri, felsefede temellendirme yapmanın şartları gibi konularla felsefi bir tavır nasıl geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca tek felsefe anlayışının olmadığını, felsefede sorunlara yaklaşımın çok çeşitli olduğunu da göstermiştir. Felsefeye yaklaşımlara mesafeli dururken, kendini yaşama felsefesi çerçevesinde ifade etmektedir. Dil felsefesi sorunlarına, özellikle de Türkçe'nin imkanlarıyla düşünmeyi bir tutku olarak benimsemiştir. Felsefeyi, felsefe sorunlarına getirilen cevaplar yerine, bir yöntem olarak temellendirmeyi denemiştir. Felsefenin yöntem olarak temellendirilmesi, felsefe tarihinde yer alan sorunların tamamını belli bir bütünlük içinde görme inkanını sağlamaktadır. Uygur'un bu tutumu en açık bir şekilde *Felsefenin Çağrısı* (1971), *Kuram Eylem Bağlamı* (1975) adlı çalışmalarında kendini göstermektedir. Uygur'un felsefe anlayışının diğer yanı, *İnsan Açısından Edebiyat* (1977), *Güneşle* (1969), *Yaşama Felsefesi* (1981) gibi çalışmalarında ifade edilmektedir. Felsefenin genelini, koyduğu yaşama felsefesi, bütünlüklü bir yapı olarak sergileyen, aynı zamanda yaşama felsefesi bağlamında denemeler ortaya koyan en önemli düşünürlerimizden biridir.

Reform sonrasında yer alan hocalar, felsefeyi modern felsefenin özellikleri açısından anlamış ve bu bağlamda felsefeyle ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Genel olarak, tanıma ve aktarma ağırlıklı olmakla birlikte, Takiyettin Mengüşoğlu, İsmail Tunali ve Nermi Uygur, kendi anlayışları çerçevesinde felsefe yapmanın gereğini yerine getirmişlerdir. İsmail Tunali ve Nermi Uygur, toplumsal sorunlara hiç değinmemişlerdir. Takiyettin Mengüşoğlu *Tarihilik ve Tarihsizlik* adlı yazısında şarkılık zihniyetini ağır bir şekilde eleştirmenin dışında, toplumsal sorunlarla ilgilenmemiştir. Macit Gökberk ve Bedia Akarsu, Atatürkçülük ve Atatürk inkılabıyla çok yakından ilgilenmişler, bu konularda çok sayıda makaleler yayınlamakla birlikte, daha çok bu konuların siyasi yorumlarını yapmışlar, felsefi temellendirmelere gitmemişlerdir.

Reform öncesi hocaların yayınları ve dersleri, modern felsefeyi topluma tanıtmış, meşruluk gerçeklerini sergilemiş, modernlik ile felsefe arasındaki sıkı bağları sergilemişlerdir. Reform sonrasında felsefeciler bu arka plana dayanarak felsefe yapmanın gerekliliklerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Sanıldığı gibi, 1933 Reformu öncesi hocalar kuşağıyla sonraki hocalar kuşağı arasında büyük uçurumlar yoktur. Tersine hem kurumsal hem de felsefe anlayışı anlamında bir süreklilik vardır. 1933 öncesi üretilmiş felsefe metinleri çeşitli yönleriyle tartışılınca, sürekliliğin ne kadar güçlü olduğu da görülecektir. Öte yandan Reform sonrası yönlendirenler, yabancı hocaların olduğu kadar yerli hocaların da öğrencilerini yönlendirenler, yabancılara hocaların olduğu kadar yerli buldukları öğrencileriydiler. Her iki öbektekiler, modern Batı felsefesinin önemli buldukları düşünürleri üzerinden felsefe yapmayı sürdürmüşlerdir. Ayrıca felsefe akımlarının da felsefecilerimiz üzerinde çok büyük etkileri olmuştur.*

²⁰⁹ Nermi Uygur'un felsefe anlayışı hakkında daha fazla bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Betül Çotuksöken, *Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler* (Kabalci Yayınevi 1995). Ayhan Bıçak, *Türk Düşüncesi 2 Kaygılar* (504- 509; 511-515) (Dergah Yayınları 2010).

Felsefe Bölümü, bir kurum olarak kendinden beklenen görevleri yerine getirmiş midir? Söz konusu görevler, toplumun felsefe ihtiyacı ile felsefecilerin felsefe ihtiyacını karşılamadır. Toplumun felsefe ihtiyacı, yetiştirildiği öğrencilerle çeşitli açılardan karşılandığı söylenebilir. Ancak, toplumun yaşadığı sorunları felsefi açıdan değerlendirme denemeleri yok denecek kadar azdır. Felsefecilerin felsefe ihtiyacını karşılamasında da önemli sorunlar yaşamaktadır. Felsefecilerin felsefe ihtiyacı, felsefenin temel problemleri hakkında çok çeşitli yaklaşımlarla çalışmaların teñif olarak yayınlannması, felsefe tarihinin önde gelen düşünürlerin eserlerinin çevirileri, haklarında farklı kaynakları eleştirel yayınların yapılması ve bir felsefe konusu çalışılırken kullanılan kaynakların tamamı, ya da yarısından fazlası Türkiye'deki felsefeciler tarafından üretilmiş olması, ders kitabı ihtiyacının giderilmesi, anlaşılmaktadır. Bu konuda da çok ciddi eksiklikler vardır ve bu eksikliklerin, kurumsal ve bireysel olmak üzere iki nedene öne çıkmaktadır.

Kurumsal neden, üniversite anlayışından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de kurumların siyasallaşmasından en çok etkilenenlerden biri de üniversitedir. Üniversite kanunlarında yaşanan sıkıntılar yanında, çeşitli dönemlerde yapılan siyasi müdahalelerle hocalar tasfiyeye tabi tutulmuşlardır. Felsefe Bölümü de bundan nasibini almıştır. İlk tasfiye 1919'da yapılmış, Edebiyat Fakültesi'nden Şemsettin Günaltay, Ali Muzafer, Mehmet Emin Erişirgil (felsefe hocası), Necip Asım, Selim Mansur ve Mehmet İzzei'nin (felsefe hocası)²¹⁰ görevlerine son verilmiştir. 1933 Reformu'nda Bölüm hocalarından Halil Nimeullah, Babanzade Ahmet Naim, İsmail Hakkı Baltacıoğlu tasfiye edilmişlerdir.²¹¹ 1960 darbesinde, Takyetin Mengüşoğlu ve Hilmi Ziya Ülken 1402'likler olarak adlandırılan grubu katılarak Üniversite'den uzaklaştırılmışlar ve bir yıl sonra geri dönmüşlerdir. Ülke'deki siyasi anlayışların üniversiteyi çekışme alanlarından biri olarak kullanmaları ve üniversite yöneticilerinin de *akademik ilkelere* yerine hırsları ve ideolojileriyle davranmalarının yarattığı gerilim ortamı, düşünce üretiminin öündeki en büyük engeller arasındadır. Üniversite'deki bu sorunlar, her bölümü olduğu gibi Felsefe Bölümü'nü de etkilemiştir.²¹² Bireysel neden, felsefe anlayışındaki yanlışlıklardan kaynaklanmaktadır. Felsefeyi çoğunlukla, Batı felsefesiyle özdeş gördüğümüzden, felsefe yapmak yerine, yapılmış felsefeleri öğrenme ve anlama çabası ağırlık kazanmıştır. Bu tavır, felsefenin temel disiplinleri hakkında yeterli kadar kaynak eser üretilemesinin ve eleştirel yayınlar yapılmasının öündeki engeller arasındadır. Felsefenin temel ve tali sorunları hakkında kaynak kitap olarak kullanılacak eserler üretilmediğinden, felsefe sorunları makale boyutlarıyla ele alınmalarından, sorunun bütünlüğü ve diğer sorunlarla ilişkilerinin tartışılması eksik kalmıştır. Ayrıca üreticilerin de eleştiri konusu yapılmamaları, entelektüel ilişkinin zayıf kalmasına neden olduğu gibi, gelecekteşmenin en önemli ayaklarından birinin oluşmasını engellemiştir. Entelektüel ilişkinin güçlenmesi ve eleştiri kurumlaşması, felsefi geleneklerin kurulması için, *felsefe sorunlarının sorumluğunu* yüklenerek felsefe yapmak ön şarttır.

Yukarıda çizilen resme bakıldığında, Felsefe Bölümü kurumlaşmasını tamamlamış, bağımsız, bütünlüklü düşünce örnekleri sergilemiş, birçok engelleyici sorunun farkına varmış, felsefenin problem alanlarının genel hatlarını çizmiş, kimi alanlarda ayrıntılı çalışmalar yapmış, diğer felsefe bölümlerinin oluşmasına büyük katkılar sağlamış, çok sayıda doktora yapımını/yapırlanında, gelecekle ilgili yol haritaları üzerinde çalışmaya başlamış bir kurum olma özelliklerini taşımaktadır. Elde ettiği bu donanıyla, önceki iki paragrafa dile getirilen sorunları da aşarak, felsefenin kendi iç sorunları yanında dünya ile toplum sorunları hakkında kapsamlı ve eleştirel düşünceler üretmek potansiyeline ulaşmıştır.

KAYNAKLAR

- 1937-1938 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Talebe Kılavuzu. İÜ. Edebiyat Fakültesi.
1938-1939 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Talebe Kılavuzu. İÜ. Edebiyat Fakültesi.
1947-1948 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Öğrenci Kılavuzu. İÜ. Edebiyat Fakültesi.
1950-1951 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu. İÜ. Edebiyat Fakültesi.
1961-1962 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu. İÜ. Edebiyat Fakültesi.
1969-1970 Ders Yılı Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu. İÜ. Edebiyat Fakültesi.
Akarsu, Bediâ, "Söyleşi", Arslan Kaynardağ, Felsefecilerle Söyleşiler. Elif Yayınevi, İstanbul. (Kitabın baskı tarihi yoktur).
Arslan, Ali: 1995 Darülfünun'dan Üniversiteye. Kitapevi, İstanbul.
Aster, von Ernst: 1945 "Önsöz". Felsefe Arşivi. Cilt 1, no 1. (s.V-VI)
Ayri, Mehmet Ali: 2007 Darülfünun Tarih. Hazırlayan, Aykut Kazancıgil. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
Batuhan, Hüseyin: "Söyleşi". Arslan Kaynardağ, Felsefecilerle Söyleşiler. Elif Yayınları, İstanbul. (Kitabın baskı tarihi yoktur).
Berkes, Nişazi: 1985 "Modern Türkiye'de Felsefenin Kısa Bir Tarihi". Felsefe ve Toplumlu Yazılar. Adam Yayınları, İstanbul.
Bıçak, Ayhan: 1997 "Hilmi Ziya Ülken". Felsefe Arşivi. Sayı 30. sayfa14-19.
—: 2010 Türk Düşüncesi 2 Kayıtlar. Dergah Yayınları, İstanbul.
Coşkun, İsmail: 1991 "Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine Dair". 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji. Yayına hazırlayan, İsmail Coşkun. Bağlam Yayınları, İstanbul.
Çakam, İsmail L.: 1991 "Babanzade Ahmed Naim". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt 4. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
Çoulsöken, Beül: 2001 Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alan Olarak Felsefe Seçilimi Metinlerle. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
Değirmencioğlu, Mahmut Coşkun: 2002 Mehmet İzzei ve Ulusal Sosyal Felsefesi. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
Dölen, Emre: 2009 Türkiye Üniversite Tarihi 1 Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863-1922. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
—: 2010 Türkiye Üniversite Tarihi 2 Cumhuriyet Döneminde İstanbul Darülfünunu 1922-1933. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
—: 2010/1 Türkiye Üniversite Tarihi 3 Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş (Tavsiye ve Yeni Kadrolar). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
—: 2010/2 Türkiye Üniversite Tarihi 4 İstanbul Üniversitesi 1933-1946. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
Eralp, Vehbi: "Halil Vehbi Eralp Felsefe, Felsefe Tarihi, Mantık ve Sanat Konusunda Söyleşi". Arslan Kaynardağ, Felsefecilerle Söyleşiler. Elif Yayınevi, İstanbul.

²¹⁰ Dölen 2009, 534-535.

²¹¹ Dölen 2010/1, 415, 419-422.

²¹² Üniversitede düşünce üretimine ilişkin daha fazla bilgi için, Ayhan Bıçak, *Türk Düşüncesi 2 Kayıtlar* adlı kitabın Üniversiteyle ilgili bölümüne (sayfa 333-356) bakılabilir.

- Gökberk, Macit; 1983/1 "Macit Gökberk'le Söyleşi 1". Macit Gökberk Armağanı. Yazı Kurulu, Bedia Akarsu ve Tahsin Yücel. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ; "Macit Gökberk'le Söyleşi 2". Felsefecilerle Söyleşiler. Arslan Kaynardağ. Elif Yayınları, İstanbul. (Kitabın baskı tarihi yoktur)
- ; 1997/11 "Türkiye'de Felsefe Dilinin Gelişmesi". Değişen Dünya Değişen Dil. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Günergun, Feza; 2007 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Araştırmanın Kurumlaşması: 1933 Reformu'nu İzleyen Otuz Yıl İçinde Yapılan Doktoralar". Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). Editörler, Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- ; 2007/1 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1942-1963 yılları Arasında Yapılan Doktoralar". Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). Editörler, Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Hirsch, Ernest E.; 1998/2 Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi. Cilt 2. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Hızır, Nusret; 1985 "Nusret Hızır Anlatıyor". Bilimin Işığında Felsefe. Adam Yayınları, İstanbul.
- İpek, Muammer; 2008 Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kafadar, Osman; 2000 Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karakuş, Rahmi; 1995 Felsefe Serüvenimiz. Seyran Kitap, İstanbul.
- Kaynardağ, Arslan; 1986 "Üniversitelerimizde Ders Veren Alman Felsefe Profesörleri". Türk Felsefe Araştırmalarında ve Üniversite Öğretiminde Alman Filozofları. Türkiye Felsefe Kurumu Konferansları.
- Makdisi, George; 2004 Otaçağda Yüksek Öğretim İslam Dünyası ve Hristiyan Batı. Çevirenler, Ali Hakan Çavuşoğlu-Hasan Tuncay Başoğlu. Gelenek Yayıncılık, İstanbul.
- Mehmet İzzet; 1989/5 "Üniversitede Felsefe Dersleri". Makaleler. Hazırlayan Coşkun Değirmencioglu. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Mengüşoğlu, Takiyettin; 1973 "Önsöz". Von Freytag Löringhoff, Mantık. Çeviren, Takiyettin Mengüşoğlu. İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Orhonlu, Cengiz; 1973 "Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler". Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan Edebiyat Fakültesi. İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Peters, W.; 1949 "Von Aster'den Hatıralar". Felsefe Arkivi S II/3. sayfa 37-49.
- Utku, Ali ve Erbay, Erdoğan; 2009 "Rıza Tevfik Bölükbaşı" Darülfünun Felsefe Ders Notları. Sadeleştirip Yayına Hazırlayanlar, Ali Utku ve Erdoğan Erbay. Çizgi Kitabevi, Konya.
- ; 2010 "Ahmet Mithat: Darülfünun Kürsüsünden Felsefe Tarihi Dersleri". Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi. Sayı 18, sayfa 33-50.
- Uygur, Nermi; 1978 "Çevirenin Önsözü". Ahlak Denen Bilmece. Çeviren, Nermi Uygur. İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya; 1979 Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. Ülken Yayınları, İstanbul.
- Vergili, Aydın; 2004 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Arkivi (İnceleme ve Dizin)". Mütferrika Kitabiyat Dergisi Yaz 2004, sayı 25, sayfa 99-132.
- Yıldız, Yakup; 2010 Mustafa Şekip Tunç ve Felsefi Görüşleri. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora tezi).

ALBÜM